

МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЬОЇ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса
17 травня 2024 року

Україна Польща Литва Румунія
Чехія Швейцарія Еквадор

Ukraine Poland Lithuania Romania Czech
Switzerland Ecuador

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Навчально-науковий інститут гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

Співорганізатори:

Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)
Литовський університет наук про здоров'я (Литва)
Університет Сучави (Румунія)
Західно-чеський університет (Чехія)
Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України
Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації
Громадська організація «Асоціація професійних Консультантів і
Супервізорів»

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЬОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

17 ТРАВНЯ 2024 РОКУ

Одеса
2024

УДК 316.472+159.923](058)
А43

Редакційна колегія:

Головний редактор: Корнешук В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Члени редакційної колегії:

Алмонайтене Юнона Сильвія, доктор соціальних наук, доцент кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Ширвінскене Гедре, доктор соціальних наук, доцент, завідувач кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Климанська Л. Д., доктор політичних наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка»

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Пивоварчик І. М., кандидат психологічних наук, доцент, супервізор, психолог Приватного закладу «Одеський ліцей «ВЄДА»»

Пупцев А. Є., кандидат педагогічних наук, доцент, професор Департаменту гуманітарних наук і мистецтв Європейського гуманітарного університету (Вільнюс, Литва)

Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Тодорцева Ю. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кононенко О. І., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

А43 Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцять третьої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2024 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2024. – 206 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми психології, соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

УДК 316.472+159.923](058)

© Національний університет «Одеська політехніка»,
кафедра психології та соціальної роботи, 2024 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

*Автори несуть відповідальність
за унікальність тексту тез і дотримання вимог
академічної доброчесності*

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Поспелова І. Д. (<i>Одеса, Україна – Вільнюс, Литва</i>)	17
Дитячі травми у сучасній кризовій психології	
Карпич І. А., Лазоренко Т. М., Плетос Г. Р. (<i>Одеса, Україна</i>)	19
Дослідження проявів алекситимії у волонтерів, які працюють на окупованих територіях	
Будаєва О. Д., Денисенко А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	22
Психологічні чинники виникнення депресії у представників юнацького віку в умовах війни	
Ткаченко С. В., Степаніщева М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	24
Посттравматичний стресовий розлад у жінок	
Ватан Ю. П., Решетник Л. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	26
Життєвий вибір у юнацькому віці	
Гузенко В. А., Ковришко Д. К. (<i>Одеса, Україна</i>)	28
Текстові рольові ігри та дезадаптивна мрійливість	
Костриця Л. Ю., Годорцева Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	29
Опис та впровадження методики експертної оцінки батьками психологічної стійкості молодших підлітків в умовах війни	
Жекул О. А., Денисенко А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	31
Специфіка формування психологічного здоров'я у молодших школярів	
Чебикін О. Я., Подгорна С. П. (<i>Одеса, Україна</i>)	33
Емоційне здоров'я осіб у постстресових ситуаціях	
Фурман А. А., Керцман О. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	36
Психологічні засади формування стилю материнського ставлення до дитини з особливими потребами	
Пламеневська З. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	39
Актуальні проблеми військовослужбовців	
Дуда К. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	40
Взаємодія стратегій подолання стресу та акцентуацій характеру	
Бункіна М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	43
Аналіз рівня задоволеності життям українських біженців в Федеративній Республіці Німеччина	
Лисая О. О., Колот С. О., Христинич А. Л.	44
(<i>Одеса, Україна – Женева, Швейцарія</i>)	
Волонтери і суспільство: загальні цінності	
Яцко В. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	46
Психологічні чинники адаптації вимушених мігрантів до нового соціокультурного середовища	

Абза К. А., Тодорцева Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>) Протидія газлайтінгу у сімейних стосунках	48
Томчук М. І., Білошицька Т. Ю. (<i>Вінниця, Україна</i>) Психологічний аналіз тривожності у молодшому шкільному віці	50
Бабиніна С. С. (<i>Одеса, Україна</i>) Психоемоційні характеристики особистості з дитячою психологічною трамвою	52
Димарчук Д. В., Гузенко В. А. (<i>Одеса, Україна</i>) Вплив соціальних мереж на ментальне здоров'я молоді	54
Касумова С. Р., Гузенко В. А. (<i>Одеса, Україна</i>) Розлади сну в підлітковому віці	55
Кравченко Г. Д., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Поняття саморуйнування та схильності до саморуйнування	57
Сич С. О., Колот С. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Дослідження професійного вигорання військовослужбовців	59
Аскерова В. Е., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Специфіка адаптації жінок до військової служби	61
Штрайхер О. А. (<i>Львів, Україна</i>) Актуалізація онлайн-волонтерства в Україні в час повномасштабного військового вторгнення росії	63
Бондар В. Р., Гратілова К. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Особливості динаміки конфліктів	65
Салагор І. В. (<i>Одеса, Україна</i>) Структура юридичного конфлікту	67
Самко В. В. (<i>Одеса, Україна</i>) Вплив конфліктів на сексуальну динаміку в парі	69
Ананьїва Н. Ю., Северинюк Т. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Психологічне благополуччя як чинник якості життя особистості у період воєнного стану	71
Балінова А. Є. (<i>Вінниця, Україна</i>) Теоретичний аналіз дослідження питання психологічної вітальності саморегуляції жінок	74
Ніколова В. С. (<i>Одеса, Україна</i>) Роль ціннісних орієнтацій у виборі психологічного фаху	76

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Родрігес Рон А. (<i>Кіто, Еквадор</i>) Дослідження агентської моделі в державному управлінні: переваги, недоліки та наслідки	78
Руснак О. О., Семенкова А. М. (<i>Одеса, Україна</i>) Медіація як засіб вирішення конфліктів в організаціях	80

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Лазарєва А. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	83
Психологічне консультування громадян, які знаходяться в складних життєвих обставинах	
Лазоренко Т. М., Шевельова О. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	85
Реабілітація процесу пам'яті у військових з ПТСР наслідками мінно-вибухової травми	
Лазоренко Т. М., Злобін Ю. Г. (<i>Одеса, Україна</i>)	87
Профілактика суїцидальних дій у військовослужбовців	
Ковальчук Т. О., Хозраткулова І. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	90
Психосоціальна підтримка українських біженців під час війни	
Хозраткулова І. А., Дерменева О. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	92
Well-being в процесі психологічної реабілітації	
Сеніч А. Л., Гузенко В. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	94
Гештальт-терапія у роботі з тривожністю	
Соболь-Хоменко С. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	96
Допомога в подоланні стресу дітям підліткового віку	
Соколова О. Ю. (<i>Одеса, Україна</i>)	98
Арттерапевтична робота з тривожними жінками під час воєнних дій в Україні	
Прокопчук Н. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	100
Робота з дитячими страхами в гештальт-підході	
Мосасєв Ю. В. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	101
Особливості надання психосоціальної допомоги ветеранам та членам їх родин в рамках центрів ветеранського розвитку	
Гончарова Н. О., Харченко А. С. (<i>Полтава, Україна</i>)	103
Проблеми консультування психологічної травми внаслідок сімейного насильства	
Цуркан І. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	105
Особливості соціальної допомоги вимушеним переселенцям з України під час війни (на прикладі європейських країн)	
Лисенко О. М., Суханова М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	107
Роль ігротерапії у психокорекції дітей	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Попов О. А. (<i>Чернівці, Україна</i>)	110
Литовський досвід здійснення соціальної роботи в сільській місцевості	
Бобровнік В. Л. (<i>Рівне, Україна</i>)	112
Соціальна робота з багатодітними сім'ями як пріоритетний напрямок соціальної допомоги	

Кармалюк С. П., Кармалюк П. С. (Чернівці, Кам'янець-Подільський, Україна) Використання цифрових технологій фахівцями соціальної роботи громади	115
Кучумова Н. І. (Чернівці, Україна) Адресна соціальна допомога сім'ям у складних життєвих обставинах	119
Кікоть І. О., Тодорцева Ю. В., Азаркіна О. В. (Одеса, Україна) Гейткіпінг як механізм усиновлення в умовах війни	121
Данилюк К. В. (Київ, Україна) Проблеми забезпечення паліативною, хоспісною та реабілітаційною допомогою населення України в повоєнний період	124
Дубич К. В. (Київ, Україна) Сучасні тенденції запровадження контрактування соціальних послуг для територіальних громад України	126
Голубчиков М. В. (Київ, Україна) Соціальне партнерство сфери охорони здоров'я та системи соціального захисту з надання реабілітаційної допомоги населенню в межах госпітального округу	129
Михальчук В. М. (Київ, Україна) Особливості взаємодії охорони здоров'я та системи соціального захисту в підтримці військовослужбовців та цивільного населення України	131
Столярик О. Ю. (Львів, Україна) Проблема розвитку сімейно-орієнтованих соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю в умовах війни	133
 5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ	
Кравченко О. О. (Умань, Україна) Робота з ветеранами в умовах закладу вищої освіти	137
 6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА	
Гунчак О. Ю., Равлюк Т. А. (Чернівці, Україна) Професійне самовизначення старшокласників: поняття, фактори впливу	139
Божок А. І. (Рівне, Україна) Вплив соціальних мереж на формування цінностей та ставлення до життя у молоді	141
Камбур А. В. (Чернівці, Україна) Розширення життєвого простору особистості за допомогою ресоціалізації	143
Татарчук А. В. (Чернівці, Україна) Вплив кризових ситуацій на освітні технології	145

Григоренко Н. Р., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	147
Соціально-просвітницький тренінг як метод підвищення психологічної готовності молоді до батьківства	
Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. (<i>Київ, Україна</i>)	149
Актуальні проблеми гуманітаризації вищої освіти, як фактору формування світоглядної позиції студентів	
Конєва Т. М. (<i>Полтава, Україна</i>)	151
Соціалізація особистості за романом Е. Портер «Полліанна»	
Котломанітова Г. О. (<i>Полтава, Україна</i>)	156
Соціально-педагогічна профілактика вад харчової поведінки дітей та молоді	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Корнещук В. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	159
Нормативні засади професійної підготовки майбутніх психологів до реабілітаційної діяльності	
Афанасієвська І. О. (<i>Херсон, Україна</i>)	163
Поняття зворотного зв'язку як важливого компонента за онлайн-навчанням студентів морської галузі у процесі вивчення професійної англійської мови	
Бабій М. Ф. (<i>Луцьк, Україна</i>)	167
Значення професійних стимулів під час професійного навчання	
Ковальчук І. В. (<i>Чернівці, Україна</i>)	169
Практична підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку	
Кудрявцева О. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	171
Сучасний погляд на розвиток критичного мислення здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти	
Шинкаренко В. М., Бабій О. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	174
Перспективи імплементації дуальної освіти в освітній процес українських ЗВО	
Шинкаренко Л. В., Мартинюк І. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	176
Запровадження дуальної освіти для фахівців з управління та адміністрування	
Шпак Е. Б. (<i>Вінниця, Україна</i>)	178
Професійне становлення студентської молоді в умовах вищого навчального закладу	
Гребінник Т. О. (<i>Дніпро, Україна</i>)	180
Важливість загального бачення світу для архітектора	
Краснянська Н. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	183
Особливості формування екологічної культури студентів в освітньому процесі	

Лазарева А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	185
Формування навичок дослідницької роботи у соціальних працівників в рамках викладання курсу «Методологія і методи соціальних досліджень»	
Гончарова Н. О., Яновська Т. А. (<i>Полтава, Україна</i>)	188
Проблеми мотиваційної готовності юридичних працівників до професійної діяльності	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	190
LIST OF AUTHORS	199

Ministry of education and Science of Ukraine
Odesa Polytechnic National University
Educational Scientific Institute of Humanities
Department of Psychology and Social Work

Co-organizers:

International Academy of Social Work
University of Humanitarian and Economic in Lodz (Poland)
Lithuanian University of Health Sciences (Lithuania)
University of Suceava (Romania)
West Czech University (Czech Republic)
South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine
Odesa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE TWENTY-THIRD INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

MAY 17th, 2024

ODESA
2024

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES	17
Pospelova I. (<i>Odesa, Ukraine – Vilnius, Lithuania</i>)	19
Child trauma in modern crisis psychology	
Karpych I., Lazorenko T., Pletos G. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	22
Research of alexithymia in volunteers who work in occupied territories	
Budaieva O., Denysenko A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	24
Psychological factors of depression onset in adolescents during war conditions	
Tkachenko S., Stepanishcheva M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	26
Post-traumatic stress disorder in women	
Vatan Y., Reshetnyk L. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	28
Life choice in youth	
Huzenko V., Kovryzhko D. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	29
Text-based role-playing games and maladaptive daydreaming	
Kostrysia L., Todortseva Y. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	31
Description and implementation of a methodology for parental expert assessment the psychological resilience of young adolescents in wartime conditions	
Zhekul O., Denysenko A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	33
Specifics of psychological health development in elementary school students	
Chebykin O., Podgorna S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	36
Emotional health of individuals in post-stress situations	
Furman A., Kertsman O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	39
Psychological basis of the formation of the style of the mother's attitude towards the child with special needs	
Plamenevskaya Z. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	40
Actual problems of servicemen	
Duda K. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	43
Interaction of strategies for overcoming stress and character accentuations	
Bunkina M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	44
Analysis of the level of life satisfaction of Ukrainian refugees in the Federal Republic of Germany	
Lysaia O., Kolot S., Khristich A.	46
(<i>Odesa, Ukraine – Geneva, Switzerland</i>)	
Volunteers and society: common values	
Yatsko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	17
Psychological factors of forced migrants adaptation to a new sociocultural environment	

	13
Abaza K., Todortseva Y. (Odesa, Ukraine)	48
Counteracting gaslighting in family relations	
Tomchuk M., Biloshitska T. (Vinnytsia, Ukraine)	50
Psychological analysis of anxiety in younger school age	
Babynina S. (Odesa, Ukraine)	52
Psychoemotional characteristics of personality with childhood psychological trauma	
Dymarchuk D., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)	54
The influence of social networks on the mental health of youth	
Kasumova S., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)	55
Sleep disorders in adolescent age	
Kravchenko H., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)	57
Concept of self-destruction and self-destruction tendencies	
Sych S., Kolot S. (Odesa, Ukraine)	59
Study of professional burnout of military officers	
Askerova V., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)	61
Specificity of women's adaptation to military service	
Shtraikher O. (Lviv, Ukraine)	63
Actualisation of online volunteering in Ukraine during the full-scale military invasion of russia	
Bondar V., Hratilova K. (Odesa, Ukraine)	65
Peculiarities of conflict dynamics	
Salahor I. (Odesa, Ukraine)	67
The structure of a legal conflict	
Samko V. (Odesa, Ukraine)	69
Influence of conflicts on sexual dynamics in a couple	
Ananiva N., Severinyuk T. (Odesa, Ukraine)	71
Psychological well-being as a factor of quality of personal life during the period of martial state	
Balinova A. (Vinnytsya, Ukraine)	74
Theoretical analysis of research of question of psychological vital activity of self-regulation in women	
Nikolova V. (Odesa, Ukraine)	76
The role of value orientation in choosing a psychology major	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Rodriguez Ron A. (Quito, Ecuador)	78
Exploring the agency model in public management: advantages, disadvantages and implications	
Rusnak O., Semenкова A. (Odesa, Ukraine)	80
Mediation as a means of resolving conflicts in organizations	

3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Lazarieva A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	83
Psychological counseling of citizens who are in difficult life circumstances	
Lazorenko T., Shevelova O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	85
Rehabilitation of the memory process in military persons with PTSD as a consequence of a mine-explosive injury	
Lazorenko T., Zlobin Y. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	87
Prevention of suicidal actions in military servants	
Kovalchuk T., Khozratkulova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	90
Psychosocial support for Ukrainian refugees during the war	
Khozratkulova I., Dermeneva O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	92
Well-being in the process of psychological rehabilitation	
Senich A., Huzenko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	94
Gestalt therapy in working with anxiety	
Sobol-Khomenko S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	96
Help in overcoming stress in teenage children	
Sokolova O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	98
Art therapeutic work with anxious women during military operations in Ukraine	
Prokopchuk N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	100
Working with children's fears in the gestalt approach	
Mosaiev Yu. (<i>Zaporizhia, Ukraine</i>)	101
Features of providing psychosocial assistance to veterans and members of their families within veteran development centers	
Goncharova N., Kharchenko A. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	103
Problems of consulting psychological trauma as a result of domestic violence	
Tsurkan I. A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	105
Peculiarities of social assistance for internally displaced persons from Ukraine in wartime (on the example of European countries)	
Lysenko O., Sukhanova M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	107
The role of play therapy in psychocorrection of children	

4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Popov O. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	110
Social work on rural areas in Lithuania	
Bobrovnik V. (<i>Rivne, Ukraine</i>)	112
Social work with large families as a priority area of social assistance	
Karmaliuk S., Karmaliuk P. (<i>Chernivtsi, Kamianets-Podilskyi, Ukraine</i>)	115
Use of digital technologies by community social work specialists	

Kuchumova N. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	119
Addressed social assistance for families in difficult life circumstances	
Kikot I., Todortseva Y., Azarkina O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	121
Gatekeeping as a mechanism of adoption in times of war	
Danilyuk K. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	124
Problems of providing palliative, hospital and rehabilitation assistance for the population of Ukraine in the post-war period	
Dubych K. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	126
Current trends in implementation of contracting social services for territorial communities of Ukraine	
Golubchikov M. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	129
Social partnership of health and social protection systems for providing rehabilitation assistance to the population within the hospital district	
Mikhalchuk V. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	131
Features of the interaction of health care and the social protection system in support of military personnel and the civilian population of Ukraine	
Stoliaryk O. (<i>Lviv, Ukraine</i>)	133
The problem of the development of family-oriented social rehabilitation services for children with disabilities in the conditions of war	

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Kravchenko O. (<i>Uman, Ukraine</i>)	137
Working with veterans in the conditions of an institution of higher education	

6. SOCIAL PEDAGOGICS

Hunchak O., Ravliuk T. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	139
Professional self-determination of high school students: concepts, influencing factors	
Bozhok A. (<i>Rivne, Ukraine</i>)	141
The influence of social networks on the formation of values and attitude to life among young people	
Kambur A. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	143
Expanding the life space of the individual through resocialization	
Tatarchuk A. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	145
Impact of crisis situations on educational technologies	
Hryhorenko N., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	147
Social and educational training as a method of increasing the psychological readiness of youth for parenthood	
Cherusheva G., Parkhomenko V. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	149
Topical issues of humanization of higher education as a factor in the formation of students' worldview	

Konieva T. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	151
Socialisation of personality in E. Porter's novel «Pollyanna»	
Kotlomanitova H. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	156
Social and pedagogical prevention of eating disorders of children and youth	
7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY	
Korneshchuk V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	159
Normative principles of professional training of future psychologists for rehabilitation activities	
Afanasiiivska I. (<i>Kherson, Ukraine</i>)	163
Feedback as an important component for online learning of maritime students in the process of learning Professional English	
Babiy M. (<i>Lutsk, Ukraine</i>)	167
The significance of professional incentives during professional training	
Kovalchuk I. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	169
Practical training of future social workers to work with the elderly	
Kudriavtseva O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	171
A modern view on the development of critical thinking of students of the second (master's) level of higher education	
Shinkarenko V., Babii O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	174
Prospects of the implementation of dual education in the educational process of Ukrainian universities	
Shynkarenko L., Martyniuk I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	176
Implementation of dual education for management and administration specialists	
Shpak E. (<i>Vinnytsya, Ukraine</i>)	178
Professional becoming of student youth in the conditions of higher educational establishment	
Hrebinnyk T. (<i>Dnipro, Ukraine</i>)	180
The importance of a general vision of the world for the architect	
Krasnyanskaya N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	183
Features of the formation of the environmental culture of students in the educational process	
Lazareva A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	185
Formation of research skills in social workers in the framework of teaching the course «Methodology and methods of social research»	
Goncharova N., Yanovska T. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	188
Problems of motivation readiness of legal employees for professional activities	

LIST OF AUTHORS	199
------------------------	-----

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Поспелова І. Д. (*Одеса, Україна – Вільнюс, Литва*)
ДИТЯЧІ ТРАВМИ У СУЧАСНІЙ КРИЗОВІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В тезах обґрунтовано комплексний підхід до психологічної допомоги травмованій дитині на рівні відновлення фізіологічного, психоемоційного, когнітивного та соціального функціонування.

Pospelova I. (*Odesa, Ukraine – Vilnius, Lithuania*)
CHILD TRAUMA IN MODERN CRISIS PSYCHOLOGY

In theses grounded complex going near a psychological help the battered child at the level of proceeding in the physiology, psikhoemocijnogo, kognitivnogo and social functioning.

Сьогодні через повномасштабну війну рф проти України і активні бойові дії проти мирного населення страждають українські діти. Дитячі психологічні травми можуть мати серйозні наслідки, які можуть проявитися відразу після травми або виявитися через кілька років. Більше ніж 1686 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. Про це повідомляє Офіс Генерального прокурора. Станом на ранок 1 січня 2024 року за офіційною інформацією ювенальних прокурорів 514 дітей загинули та понад 1172 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Через ескалацію війни в Україні в лютому 2022 року близько 1,5 мільйона дітей отримали психологічну травму, яка може мати довгострокові наслідки [1].

Психологічна травма – це порушення цілісності функціонування психіки, тому відповідно використовувати комплексний підхід до психологічної допомоги травмованій дитині на рівні відновлення фізіологічного, психоемоційного, когнітивного та соціального функціонування як цілісної системи.

У глобальному контексті виокремлюють два підходи в трактуванні феномена травми: медичний та психологічний.

Розгляд психотравми, як дисгармонії, дисонансу, розладу у психічному стані особистості, особливо незрілої, якою виступає дитина – є полем багатьох досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема у працях вітчизняних психологів Т. М. Титаренко, Т. С. Кириленко, Н. Ю. Максимової, К. Л. Мілютіної та ін.

При аналізі травм у дитинстві для подальшого дорослого життя, важливо враховувати індивідуальні відмінності та роль факторів захисту. Так, концепція салютогенезу Аарона Антоновського, надає надію на поліпшення у випадку дітей, що пережили травматичні ситуації. Дитяча психіка інтенсивно розвивається, тому, вона лабільніша ніж психіка

дорослого, але незрілість психофізіологічних процесів у дитини не дозволяє давати стабільні прогнози щодо наслідків пережитої травмуючої події [2].

Постає питання диференціації травми в наслідок кризи розвитку чи травми дитинства. Розвиток людини починається з процесу запліднення. Ще наприкінці ХХ століття в межах системних нейропсихологічних досліджень було з'ясовано, що 5-6-ти місячний плід може переживати прості емоційні реакції – задоволення або незадоволення. Отже, емоційні процеси починають розвиватись ще в пренатальному періоді. Отто Ранк вказує, що вигнання плода з материнського лона є «основною травмою», яка визначає розвиток неврозів, і що кожній людині властиво підсвідоме прагнення повернутися в материнське лоно. Станіслав Гроф, під впливом теорії О. Ранку, розробив метод психоделічної терапії (на заміну галюциногенам та психоделічним речовинам), відповідно до гіпотези про травматичний вплив внутрішньоутробного існування та пологів на життєвий шлях людини [3].

Ідея про те, що стреси вагітної жінки підвищують ймовірність розвитку стресу у дитини, останнім часом знаходить все більше підтвердження.

Після народження дитини емоційна сфера розвивається більш інтенсивно, відбувається її збагачення та ускладнення.

Відразу після народження дитина починає взаємодіяти із зовнішнім середовищем, яке наповнене різними подразниками важливими для когнітивного та соціального функціонування.

Психотравматичні переживання перших семи років ускладнюють протікання стресових реакцій протягом подальшого життя.

Як стверджував Ерік Берн сценарій, засвоєний в дитинстві, потім неусвідомлено копіюється у дорослому житті.

За словами Джона Боулбі, добре відомого як автора теорії прив'язаності, рання взаємодія з основним опікуном визначає негайні емоційні реакції дитини на небезпеку чи стресові ситуації та здатність регулювати емоції в подальшому житті. Про подібне пише Ліз Бурбо, як про маски, що одягають на себе діти, щоб сховати справжнього себе і вижити. Класифікація видів наслідків психічної травматизації в дитинстві за Ліз Бурбо носить діхотомічну форму, де має місце назва психічної травми та відповідна захисна «маска»: Відторгнутий- Беглець; Покинутий- Залежний; Принижений – Мазохист; Зраджений – Контролюючий; Несправедливість – Ригідний.

Відповідно до теорії сценаріїв, дитина, що пережила травму приймає відповідне патологічне рінення за яким планує життя. Гулдінг Мері й Роберт наводять приклади таких заборонів й негативних когнітивних сценаріїв. Першим називається сценарій, а потім до нього формується узагальнене рішення, наприклад: Не будь – я помру, я не буду рішати нічого і т.п.

Отже, у когнітивному вимірі під час та після травмуючої події в дитини відбуваються значущі трансформації (видозмінення, руйнація) базових переконань (ілюзій), які тривалий час зумовлювали й організовували поведінку особистості.

За допомогою психолога перебудувати травматичний дитячий життєвий сценарій можливо за наявності трьох умов: – усвідомлення дитиною наявності такого сценарію; – сильної мотивації для його зміни; – оволодіння певними навичками саморегуляції.

Сучасні методи психотерапії дозволяють частково «виправити» і «переписати» хворобливий дитячий досвід, але такі процедури вимагають участі кваліфікованого фахівця. Основними завданнями психологічної допомоги є відновлення нормального фізіологічного, психоемоційного, когнітивного та соціального функціонування індивіда.

Зокрема, психологічна допомога має починатись із тілесного компонента, згодом у процес роботи має включатися емоційний компонент, поступово психотерапія має сконцентруватись на когнітивній інтерпретації події, що відбулася. У цьому контексті має відбуватись вдале поєднання психологічно когнітивного та духовного вимірів.

Сьогодні є поняття педагогіка травми. Фактично, це конітивно-поведінкова та раціонально-емотивна психотерапії. Згодом у процес роботи має включатися емоційний компонент (відреагування емоцій за допомогою різних психотерапевтичних методів – десенсибілізація та корекція переробки інформації з допомогою руху очних яблук (ДПДГ); білетеральна стимуляція мозку). Сьогодні часто психологи поєднують рухи очей/почергові постукування по тілу/клацання пальцями то біля одного, то біля іншого вуха, які використовуються в ході сеансу, таким чином, запускають процеси, аналогічні тим, що відбуваються уві сні, в фазі швидкого руху очних яблук.

Поступово психотерапія має сконцентруватись на когнітивній інтерпретації події, що відбулася. У цьому контексті має відбуватись вдале поєднання психологічно когнітивного та духовного вимірів. Зокрема, примирення, інтеграція травматичного досвіду, надання сенсу тому, що відбулось, усвідомлення цінності власного буття, трансформація цінностей особистості, постановка нових цілей та орієнтація на нові життєві перспективи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сайт armyinform.com.ua 2024, [online] <https://armyinform.com.ua/2024/01/01/514-ditej-zagynuly-v-ukrayini-vnaslidok-zbrojnoyi-agresiyi-rf/>
2. Antonovsky, A. Health, Stress and Coping. San Francisco: Jossey-Bass, 1979. – 255 p.
3. Grof, Stanislav. Realms of the human unconscious: observations from lsd research. – New York: Viking Press, 1975. – 257 p.

**Карпич І. А., Лазоренко Т. М., Плетос Г. Р. (Одеса, Україна)
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВІВ АЛЕКСИТИМІЇ У ВОЛОНТЕРІВ, ЯКІ
ПРАЦЮЮТЬ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

У роботі вивчається стресостійкість волонтерів, які працюють на окупованих територіях, яка може привести до виникнення алекситимічних проявів.

Karpych I., Lazorenko T., Pletos G. (Odesa, Ukraine)

RESEARCH OF ALEXITHYMIA IN VOLUNTEERS WHO WORK IN OCCUPIED TERRITORIES

The work examines the stress resistance of volunteers working in the occupied territories, which can lead to alexithymic manifestations.

Зважаючи на зростання інтересу до психічного здоров'я та розуміння емоцій в сучасному українському суспільстві, яке знаходиться у стані війни, вивчення алекситимії отримує все більше уваги з боку психологічної науки. Науковці Н. Г. Гаранян, В. С. Калінін, І. К. Коростельова, Г. Кристал, Дж. Немія, В. А. Провоторов, В. Ротенберг, П. Сифнеос, А. Б. Холмогорова досліджують різні аспекти алекситимії, такі як: її взаємозв'язок з психосоматичними захворюваннями; прояви алекситимічного радикалу при психічних розладах та її вплив на міжособистісні відносини. Н. Г. Гаранян, А. Б. Холмогорова зазначають, що при вивченні радикалу алекситимії необхідно включати інтердисциплінарний підхід, що охоплює психологію, нейробіологію, медицину та інші галузі. Розуміння цього явища може відкрити нові можливості для розвитку ефективних методів психотерапії та інтервенцій для покращення якості життя людей, які стикаються з алекситимією.

Стосовно здорових людей, які перебувають у зоні бойових дій, прояви алекситимії можуть виявлятися внаслідок надзвичайних стресових ситуацій і впливати на їх емоційну реакцію та здатність спілкуватися про свої почуття. Важливо підкреслити, що виявлення алекситимії може бути результатом адаптації до екстремальних умов. У таких ситуаціях професійна психологічна підтримка може бути важливою для допомоги особам у впорядкуванні та вираженні їхніх емоцій, а також в управлінні стресом та травмою.

Однак, даний феномен ще мало вивчен і не одержав широкого розголосу. Тема проявів алекситимії у здорових людей, які перебувають в стані стресу, є актуальною і важливою з погляду розуміння взаємозв'язку між емоційним станом та здатністю виражати та розуміти свої власні емоції. Особливо це стає критичним у період війни, де стресові ситуації стають неодмінною частиною життя.

Мета нашого дослідження – вивчити феномен алекситимії в сучасній літературі та виявити її прояви у волонтерів, що знаходились у стресових умовах.

Методи дослідження – для вирішення поставлених завдань було застосовано комплексний підхід, який полягав у поєднанні теоретичного аналізу наукових джерел із застосуванням констатуючого експерименту, а також методи: спостереження, бесіди, стандартизовані опитувальники та експертні оцінки.

У дослідженні взяли участь 32 респонденти, з них 16 чоловіків та 16 жінок, які досить часто працювали у зоні боєвих дій.

Отже, при вивченні літературних джерел, було встановлено, що алекситимія розглядалась лише як передумова розвитку психосоматичних захворювань (афективні, когнітивні функції, самосприйняття та світоуявлення) [1].

До основних її характеристик відносять: обмежене вираження емоцій; складнощі з ідентифікацією емоцій; фокус на конкретних деталях; труднощі у спілкуванні та відносинах [2].

Серед провідних чинників її виникнення виділяють: генетичні (спадковість); ранні дитячі травми або стрес; неадекватна сімейна або соціальна підтримка; культурні аспекти; порушення нейробіологічного балансу; фізіологічні; психологічні (розвивається в результаті психотравм, а також на фоні легких неврологічних порушень, є проявом прихованої депресії, підвищеної тривожності, посттравматичного стресового розладу) [3].

Емпіричне дослідження показало, що волонтери, які працюють в зоні бойових дій постійно відчують досить сильні стресові навантаження. У чоловіків та жінок ці показники відрізняються. Так, для жінок характерно більш тривале переживання стресових ситуацій, яке пов'язано з фізіологічними особливостями жіночого організму, при цьому стресостійкість у жінок (6,25%) і її рівень підвищується з віком та досвідом. Стресові переживання при низькому рівні стресостійкості можуть призвести до розвитку такого функціонального стану як алекситимія.

У чоловіків стресостійкість нижче ніж у жінок, і відсоток проявів алекситимії у чоловічій групі більш високий (12,5%). Однак, ми не можемо стверджувати, що стрес і низька стресостійкість завжди призводять до розвитку алекситимії, вирішальну роль тут відіграють особистісні особливості, тип нервової системи, вік, образ життя, частота стресу, інтенсивність, компенсаторні можливості організму тощо. Для розвитку алекситимії всі негативні фактори впливають у сукупності.

На основі проведеного дослідження була розроблена психокорекційна програма, орієнтована на підвищення стресостійкості волонтерів. В програмі використовувалися релаксаційні техніки, ідеомоторні тренування, аутотренінги, тобто модифікована психодинамічна психотерапія, гештальт терапія, метод ритмо-рухової терапії та арттерапія, з метою запобігти прояв алекситимічних рис у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Булах І. Психологічні механізми особистісного зростання алекситимії у здорової особистості : зб. наукових праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2021. Вип. 8. С. 104-113.

2. Коробицина М. Б. Клініко-психологічні аспекти алекситимічної психології. URL: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1333-konflikt-v-ukrajini-zmushue-vse-bilshe-lyudej-zalishati-svoji-oseli>

3. Олейнік Н. О. Психологічні особливості алекситимічного радикалу в структурі особистості. URL: <https://www.unian.ua/health/country/1016146->

gumanitarniy-shtab-ahmetova-ogoloshue-nabir-psihologiv-na-kurs-navchannya-travma-viyni.html

---

Будаєва О. Д., Денисенко А. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ДЕПРЕСІЇ У ПЕРЕДСТАВНИКІВ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Робота присвячена вивченню індивідуальних особливостей, які впливають на виникнення депресивних розладів у студентів молодших курсів. У роботі висвітлено сучасні підходи щодо розуміння сутності поняття «депресія», розкрито механізми її виникнення та провідні форми. Рівень депресивних проявів має широкий діапазон від незначних змін настрою до серйозних психотичних розладів, які можуть привести до суїциду.

Budaieva O., Denysenko A. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF DEPRESSION ONSET IN ADOLESCENTS DURING WAR CONDITIONS

The work is dedicated to studying the individual characteristics that influence the occurrence of depressive disorders in younger college students. The work sheds light on modern approaches to understanding the essence of the concept of «depression», revealing the mechanisms of its occurrence and leading forms. The level of depressive manifestations has a wide range from minor mood swings to serious psychotic disorders that can lead to suicide.

Проблема депресивних розладів у сучасному суспільстві набуває світового глобального характеру. Згідно зі статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, депресія є однією з найбільш поширених форм психічної патології, до якої схильні люди у різному віці. За даними американських дослідників до 2030 року вона вийде на перше місце по поширеності.

На психічний стан як підростаючого покоління, так і дорослих людей впливають не тільки психологічні чинники. У 2019 році через пандемію школярі та студенти змушені були навчатися дистанційно, коло спілкування було обмежено. А зараз у нашій країні йде війна. Багато хто змушений залишити улюблене місто і виїхати в чужу країну, щоб врятувати своє життя. Ті, хто залишилися постійно живуть у страху, побачать завтра сонячне світло чи ні. Ці обставини також негативно впливають на життєдіяльність кожної особи, створюючи цим різні проблеми для повноцінного життя людей.

Дана проблема розглядається в працях таких фахівців, як: стрес та депресія у житті людини (Авдєєв А.В.); депресія та деменція (Азімова Ю. Е., Іщенко К.А., Рачин А.П., Гусєва М.Є.); тривога та депресія у осіб, які перенесли стрес (Караваєва Є.В.); прояв депресивних станів у підлітковому віці (Бабіянц К.А., Шульжицька М.А.); структура розладів настрою депресивного спектра у школярів (Іванова Т.І., Пушкарьова Д.В.); вплив

інформаційних технологій на прояв симптоматики депресивного стану у підлітків (Родермель Т.А.) та інші.

Однак, складність полягає в тому, що відсутнє єдине розуміння механізмів виникнення депресії та складність її розпізнавання на ранніх стадіях захворювання.

Ураховуючи те, що людське життя є найвищою суспільною цінністю, перед людством постає ряд важливих завдань, серед яких найважливішим є розв'язання проблеми збереження здоров'я кожної особистості.

Виходячи з актуальності проблеми, ми поставили перед собою мету - проаналізувати доступну наукову літературу щодо проблеми дослідження, визначити вплив індивідуальних особливостей представників юнацького віку на прояв депресії.

Як показує аналіз наукової літератури, депресія характеризує психічний розлад, який впливає на фізичні, фізіологічні й соціальні функції індивіда. Ступінь депресивних проявів має широкий діапазон від незначних змін настрою до серйозних психотичних розладів, які можуть привести до суїциду, підвищуючи тим самим ризик летального результату для осіб із соматичними й фізичними порушеннями. Депресія може протікати і як самоминаюче порушення (навіть при вкрай вираженому прояві її індивід, зрештою, може самостійно вийти із цього стану без якого б те не було втручання ззовні), і як повторюване (більшість людей, які пережили депресію, відзначають її хоча б однократне повернення) [3].

Серед провідних видів депресії виділяють: психогенну (реактивна) депресію, яка виникає на фоні затяжних реактивних психозів після тяжких для людини переживань, частіше гострих психічних травм (проблеми, що існували в дитячі роки, або пов'язані з гострими переживаннями горя або втрати); ендогенну депресію, яка характеризує так звану «депресивну тріаду»: астеничним афектом (зниженим настроєм, депресією), розумово-мовною й моторною загальмованістю, заснована на спадкоємній схильності, в її розвитку лежить генетично обумовлене порушення в головному мозку обміну біологічних речовин (медіаторів), відповідальних за рівень настрою й психічної активності людини, виникає при маніакально-депресивному психозі й шизофренії; соматогенну депресію, що формується в тісній залежності від динаміки соматичної патології і прояву афективних розладів [1, 3].

Депресія у підлітковому та юнацькому віці значно частіше ніж депресія у дорослих є коморбідною до поведінкових і тривожно-фобічних психічних розладів. В якості коморбідних із депресивним епізодом розладів частіше спостерігають генералізований тривожний розлад, менш часто – панічний розлад, агорафобія та соціальна фобія.

Дівчата впадають в депресію найбільш частіше ніж юнаки, це може бути пов'язано зі зниженням самоповаги, або з тим, що дівчата скоріше заганяють свої проблеми усередину і тим самим провокують її виникнення [2].

На прояв виникнення депресії впливають такі особистісні особливості, як: емоційна лабільність, демонстративність, екзальтованість (у дівчат), дратівливість, реактивна агресивність, відкритість та схильність до суїцидальної поведінки (у юнаків).

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Юр'єва Л. М., Тимофєєв Р. М., Шорніков А. В. та ін. Поширеність тривоги та депресії та фактори ризику їх виникнення у студентів-медиків, які перенесли COVID-19. *Психосоматична медицина та загальна практика*, 2021. Т. 6 (№ 3). URL: <https://repo.dma.dp.ua/7336/>

2. Галиченко О. О., Астремська І. В. Корекція депресивних розладів з психосоматичною симптоматикою методом гештальт-терапії. *Габітус*, 2021. Вип. 30. С. 85-90.

3. Кольцова Г. Г. Сучасна феноменологія депресивних розладів, асоційованих із суїцидальною поведінкою, у чоловіків. *Психіатрія, наркологія та медична психологія*, 2020. Т.86. №1. С. 46-50.

Ткаченко С. В., Степаніщева М. О. (Одеса, Україна)

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ЖІНОК

В тезах розглянуто посттравматичний стресовий розлад у жінок. Означені проблеми, які виникають при дослідженні ПТСР у жінок.

Tkachenko S., Stepanishcheva M. (Odesa, Ukraine)

POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER IN WOMEN

The theses examine post-traumatic stress disorder in women. The problems that arise when studying PTSD in women.

В умовах конфлікту, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) має високий шанс поширення. ПТСР зазвичай базує свій розвиток на підґрунті пережитої надзвичайної ситуації, або серії подій. Цей розлад має декілька ознак, які зберігаються щонайменше два тижні та можуть викликати порушення функціонування людини. Такими ознаками виступають: повторне переживання травматичної події після її завершення (у формі спогадів, кошмарів); уникання людиною розмов, та навіть думок та спогадів про подію; також уникання певних дій, ситуацій або людей, які можуть нагадати про травматичну подію; постійне ірраціональне відчуття загрози [1].

Проблема у питанні вивчення ПТСР у жінок полягає у тому, що більшість ранніх досліджень даного феномена та феномена травми вивчалися, зосереджуючись на респондентах чоловіках. Ці дослідження фокусувались на факторах реагування чоловіків-ветеранів бойових дій на воєнну травму. Але, приблизно в той же час, вивчали значення та травматизм сексуального насильства над жінками, та було виявлено синдром, який був схожий та той, який відчують чоловіки після участі у бойових діях. Ці спостереження призвели до збільшення кількості досліджень досвіду жінок у травматичних подіях та їх рівня щодо ризику появи ПТСР [3].

Тож, почали проводити дослідження наявності та розвитку ПТСР фокусуючись на респондентах жіночої статі. Оцінки, отримані в результаті громадських досліджень, показують, що жінки переживають ПТСР у два-три рази частіше, ніж чоловіки. Було виявлено, що жінки обробляють емоційну інформацію інакше, ніж чоловіки, приймаючи до уваги гендерну соціалізацію, культурні визначення жіночості та інші фактори [3].

Не зважаючи на те, що гендерні відмінності щодо схильності до ПСТР частково пов'язані на факті, що жінки частіше зазнають сексуального насильства, це не повністю пояснює гендерну різницю при ПТСР. Адже було виявлено, що жінки мають більший ризик щодо розвитку ПТСР, аніж чоловіки, навіть при ситуаціях, де вони зазнають подібні травми [2].

Для пояснення цієї гендерної різниці було запропоновано ряд пояснень. Наприклад, було припущено, що жінки можуть бути у більшій зоні ризику, щодо наслідків для психічного здоров'я, тому що вони більш схильні переживати травму в усталених стосунках або їхні травматичні впливи є більш хронічними, ніж ті, які зазнають чоловіки (наприклад, постійне міжособистісне насильство в шлюбі). Інша цікава гіпотеза припускає, що гендерні соціальні ролі жінок (наприклад, дружини, матері або опікуна) можуть посилити негативний вплив травми, оскільки жінки можуть відчувати додаткову рольову напругу, коли травматичні переживання або реакції на стрес заважають їхній здатності виконувати ці ролі [3].

Дослідження показують, що загалом, жінки та чоловіки вказують на різні сфери проблем, при зверненні до психологів: жінки більш часто приходять з проблемами настрою та тривоги, і рідше мають супутні розлади вживання психоактивних речовин, порівняно з чоловіками. При наявності ПСТР у осіб різних статей, навіть при однакових ситуаціях, вони можуть розкриватися по різному. Наприклад, жінки більш часто вказують на внутрішні проблеми, такі як тривога та депресія, тоді як чоловіки вказують на такі проблеми, як зловживання алкоголем або психоактивними речовинами [3].

Ми маємо змогу припустити, що зв'язок між впливом травматичної події та посттравматичними наслідками (ПСТР) полягає в тім, що гендерна різниця може варіюватися залежно від контекстуальних факторів. У зв'язку з цим, ми також можемо відзначити, що була виявлена незначна різниця між ризиком виникнення ПТСР у жінок та чоловіків після травматичної події, що свідчить про контекст, у якому гендерні відмінності можуть бути менш помітними [3].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Charlson, F., van Ommeren, M., Flaxman, A., Cornett, J., Whiteford, H., & Saxena, S. New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet*. 2019; 394, 240-248.

2. Tolin, D. F., & Foa, E. B. (2006). Sex differences in trauma and posttraumatic stress disorder: A quantitative review of 25 years of research. *Psychological Bulletin*, 132, 959-992. doi: 10.1037/0033-2909.132.6.959

3. Vogt D. Research on Women, Trauma and PTSD. PTSD: National Center for PTSD. URL: https://www.ptsd.va.gov/professional/treat/specific/ptsd_research_women.asp

---

Ватан Ю. П., Решетник Л. В. (Одеса, Україна)

ЖИТТЄВИЙ ВИБІР У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У тезах розглянуто психологічні особливості юнацького віку, що постають підґрунтям для формування здатності особистості до здійснення самостійного життєвого вибору. Визначено роль суб'єктних характеристик у прийнятті рішень.

Vatan Y., Reshetnyk L. (Odesa, Ukraine)

LIFE CHOICE IN YOUTH

Theses examine the psychological features of youth, which form the basis for the formation of an individual's ability to make independent life choices. The role of subject characteristics in decision-making is defined.

Вибір є невід'ємною частиною людського життя. Сукупність рішень, що приймаються в тому чи іншому життєвому контексті, формують життєвий шлях особистості, визначають її долю. Іноді навіть не значущі, на перший погляд, не досить усвідомлені людиною рішення призводять до суттєвих змін вектора життєвих подій.

Не кожний вибір, який приймає людина, є життєвим. Для того, щоб його можна було вважати таким, у ньому мають зіставлятися альтернативи, які по-різному вирішують долю людини, спрямують її життєвий шлях. Зазвичай це стратегічні особистісні вибори, проте в деяких випадках і тактичні вибори можуть бути доленосними [1].

Потреба в здійсненні життєвого вибору актуалізується в біфуркаційних точках життєвого шляху. Для того, щоб він був здійснений, людина має сприймати, оцінювати й інтерпретувати ситуацію як виборну. У такому разі вона аналізує можливості для подальшого прийняття рішення.

Життєвий вибір – це зважене, свідоме рішення, яке визначає головну стратегію життєздійснення; довільний акт, що на певному етапі життя людини формує напрям подальшого розвитку. Він постає механізмом кардинальної перебудови життєвих смислів, джерелом особистісних змін, процесом розгортання життєвих задумів і структурування відповідно до них власних перспектив [3].

Проблема життєвого вибору особливо гостро постає в юнацькому віці. У цей час особистість чи не вперше отримує нагоду самостійно та усвідомлено приймати рішення, що стосуються її подальшої долі й реалізовувати їх у системі соціальних відносин. Разом із цією можливістю до неї приходять відчуття свободи власного вибору й відповідальності за нього, що пов'язується з розумінням його незворотності. Підґрунтя для цього створюються завдяки тим глибинним психологічним змінам, що відбуваються з людиною в це й час.

У період юнацтва в особистості з'являються нові інтереси і прагнення, перебудовується мотивація – на перший план виходять ті мотиви, які пов'язані із життєвими планами й намірами на майбутнє. Одним із найважливіших процесів у цьому віці є становлення самосвідомості й формування стійкого образу своєї особистості. Людина відкриває власний внутрішній світ, усвідомлює свою унікальність і неповторність. Міркування про сенс життя, свої перспективи й майбутнє зумовлюються усвідомленням неперворотності часу. Це ж призводить і до підвищення відповідальності за свої рішення.

Людина в період юнацтва зіштовхується з необхідністю приймати рішення, що визначають її подальшу долю – вибір професії, супутника життя, самовизначення тощо. У таких виборах реалізуються її смисложиттєві орієнтації, ставляться життєві цілі, будуються плани. Якщо особистість осмислює та глибоко емоційно переживає процес прийняття рішення, здійснює його на засадах особистісної свободи й відповідальності, то такий вибір можна вважати авторським, тобто не стереотипним, а таким, що створює унікальний життєвий шлях [2].

Свобода й відповідальність особистості за свій життєвий вибір пов'язані з можливістю суб'єктного управління життям. Суб'єктна позиція як стійка система ставлень людини до світу, до інших та до самої себе дає змогу їй усвідомлено, вільно й відповідально будувати своє життя та здійснювати вибори на основі власних цінностей. У прийнятті рішення із суб'єктної позиції відбиваються унікальність, самостійність та індивідуальність людини.

Одним із факторів підвищення відчуття відповідальності за власний вибір є усвідомлення того, що «не обрані» альтернативи можуть бути втраченими назавжди. Переживання незворотності вибору призводить до того, що людина починає відчувати відповідальність ще на етапі генерування його варіантів.

Отже, юнацький вік є періодом, коли особистості потрібно приймати рішення, що визначають її подальше життя. Психологічні новоутворення цього вікового періоду – самосвідомість, самовизначення, власний світогляд – уможливають здійснення людиною такого вибору із суб'єктних позицій, тобто осмислено, самостійно й відповідально.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Балл Г. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки. *Соціальна психологія*. 2005. № 1. С. 3-13.
2. Грінцова О. М. Психологічні особливості авторського життєвого вибору в юнацькому віці. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2018. Т. 23. Вип. 1 (47). С. 43-51.
3. Титаренко Т. М. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії. Київ : Міленіум, 2005. 336 с.

Гузенко В. А., Ковришко Д. К. (Одеса, Україна)
**ТЕКСТОВІ РОЛЬОВІ ІГРИ ТА ДЕЗАДАПТИВНА
МРІЙЛИВІСТЬ**

У тезах авторки пов'язують дезадаптивну мрійливість з текстовими іграми, а також наводять механізм виникнення дезадаптивної мрійливості.

Huzenko V., Kovryzhko D. (Odesa, Ukraine)
**TEXT-BASED ROLE-PLAYING GAMES AND
MALADAPTIVE DAYDREAMING**

In theses, the author connects maladaptive daydreaminess with text games and cites the mechanism of maladaptive daydreaminess.

Текстові рольові ігри є куточком світу, де мрії стають реальністю. Це неймовірний ментальний калейдоскоп, де гравці можуть створювати, експериментувати та спілкуватися у вигляді персонажів у вигаданому світі. Однак, усередині цієї фантастичної реальності, приховується ще один аспект: дезадаптивна мрійливість.

Текстові рольові ігри – це ігри, в яких гравці взаємодіють у вигляді персонажів у вигаданому світі. Часто всі дії та спілкування відбуваються через текстовий формат, що дозволяє глибоко поглиблюватися в сюжет та відчувати себе частиною нового світу. У цих іграх гравці можуть вибирати різні шляхи, створюючи унікальні історії та розвиваючи своїх персонажів.

Дезадаптивні мрії – це проблема психічного здоров'я, коли людина надмірно мріє, іноді годинами поспіль. «Дезадаптивний» означає, що цей тип мрій є нездоровою або негативною спробою впоратися з проблемою або адаптуватися до неї. Люди, які роблять це, як правило, «губляться» в надзвичайно яскравих і детальних мріях[1].

Текстові рольові ігри можуть викликати дезадаптивну мрійливість у деяких випадках через кілька основних механізмів.

– *Втеча від реальності.* У вигаданому світі рольових ігор гравці можуть знайти втечу від повсякденних проблем та стресу реального життя. Поглиблення у вигадані історії та персонажі може стати способом уникнути неприємних аспектів реальності, що може призвести до відсутності розв'язання проблем.

– *Соціальна ізоляція.* Глибоке занурення в рольових іграх може призвести до занепаду соціальних зв'язків у реальному світі. Гравці можуть відчувати більшу приязнь до віртуальних друзів та співролів, ніж до людей у своєму оточенні, що може призвести до відчуття відокремленості та соціальної ізоляції.

– *Вплив на емоційний стан.* Рольові ігри можуть викликати інтенсивні емоційні реакції у гравців через захоплюючий сюжет та взаємодію з персонажами. Якщо гравець використовує гру як засіб уникнути власних емоцій або проблем, це може призвести до недооцінки та уникнення їхнього вирішення.

– *Втрата реальності*. У грі гравець може забути про реальний світ та втратити чітке розмежування між вигаданим та реальним. Це може призвести до збитку у продуктивності, зниження мотивації та відсутності задоволення від реальних досягнень.

Підсумовуючи, хоча текстові рольові можуть бути захопливим інструментом для розваг та соціальної взаємодії, важливо пам'ятати про можливість виникнення дезадаптивної мрійливості. Гравцям варто зберігати баланс між грою та реальним життям, розуміючи, коли гра стає засобом втечі, а не простою формою розваги. Також важливо визначати межу між відповідальним використанням гри та власним благополуччям.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Cleveland Clinic medical professional. Maladaptive daydreaming: what it is, symptoms & treatment. Cleveland Clinic. URL: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/23336-maladaptive-daydreaming> (дата звернення: 01.05.2024).

Костриця Л. Ю., Годорцева Ю. В. (Одеса, Україна)

ОПИС ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ БАТЬКАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У тезах обгрунтовано значущість та описано перше застосування методики експертної оцінки батьками психологічної стійкості молодших підлітків у воєнних умовах.

Kostrzytsia L., Todortseva Y. (Odesa, Ukraine)

DESCRIPTION AND IMPLEMENTATION OF A METHODOLOGY FOR PARENTAL EXPERT ASSESSMENT THE PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF YOUNG ADOLESCENTS IN WARTIME CONDITIONS

The thesis is substantiated the significance and described the initial application of the methodology for parental expert assessment the psychological resilience of younger adolescents in wartime conditions.

У контексті триваючого військового конфлікту в Україні, який увійшов у своє десятиліття, актуальність питань психологічного здоров'я та стійкості молодшого покоління стає особливо значущою. Війна завдає глибоких емоційних травм, що впливає на всі аспекти життя дітей, від освіти до соціальних взаємодій. Враховуючи ці обставини, методика експертної оцінки батьками психологічної стійкості молодших підлітків набуває вирішального значення, оскільки вона дозволяє виявляти ранні ознаки емоційного дискомфорту та стресу у дітей, що є критичним для своєчасного надання психологічної допомоги та підтримки. Ця методика забезпечує батьків інструментом для оцінки та розуміння того, як їхня дитина справляється з негативними наслідками війни, дозволяючи адаптувати виховні підходи та втручання відповідно до індивідуальних потреб дитини. Особливо важливим

є це в умовах, коли психологічні послуги можуть бути обмежені або недоступні. Таким чином, впровадження та застосування цієї методики сприяє зміцненню психологічної стійкості підростаючого покоління, забезпечуючи його кращу адаптацію до життя у посттравматичний період та формування відповідних механізмів управління стресом.

Методика експертної оцінки батьками психологічної стійкості молодших підлітків в умовах війни створена для допомоги батькам у визначенні емоційного стану та адаптивних можливостей їхніх дітей. Цей інструмент включає серію питань, на які батьки відповідають, виходячи зі своїх спостережень за поведінкою дитини в різних життєвих ситуаціях. Кожна відповідь оцінюється певною кількістю балів від 1 до 3, які відображають рівень реакції дитини на стрес. Сумарний підрахунок балів дозволяє класифікувати рівень психологічної стійкості.

Важливо відзначити, що розподіл нормативних інтервалів зараз є умовним та базується на первинних даних. Це означає, що в майбутньому методика може потребувати допрацювання та адаптації відповідно до збільшеного обсягу даних та нових наукових знахідок, що дозволить зробити її більш точною та ефективною для визначення психологічної стійкості дітей у складних умовах.

В рамках пілотного застосування нової методики, було організовано анонімне опитування серед батьків семикласників та восьмикласників Миколаївського ліцею Березівського району Одеської області. Дослідження залучило 25 учасників, які відповідали на запитання через Google Forms, що забезпечило можливість проведення опитування на відстані.

У першому дослідженні, згідно з авторською методикою оцінки психологічної стійкості, учасники були розподілені наступним чином:

– інтервал доброї адаптації та здорового психологічного стану (10-15 балів): 8 осіб з 25 учасників попадають в цей інтервал, що складає 32% від загальної кількості респондентів. Це вказує на те, що ця частина дітей має високий рівень психологічної стійкості та адаптивні здібності до умов війни;

– інтервал помірного рівня стресу (16-24 бали): 17 осіб, або 68% респондентів, виявилися в цій категорії. Це свідчить про те, що більшість дітей переживають помірний рівень стресу, що може потребувати уваги з боку батьків та фахівців для запобігання подальшого поглиблення стресових реакцій;

– інтервал значного емоційного дискомфорту та труднощів з адаптацією (25-30 балів): важливо відзначити, що жоден з учасників не отримав балів у цьому діапазоні, що становить 0% від загальної кількості респондентів. Це може свідчити про відсутність критичних рівнів стресу серед опитаних учасників у даному дослідженні.

Однак, важливо пам'ятати, що ці результати обмежені обраною вибіркою і можуть варіюватися при збільшенні кількості учасників або зміні демографічного складу групи. Тому, можливо, з іншою вибіркою або при розширенні дослідження ми могли б спостерігати інші тенденції, що

вказували б на наявність вищих рівнів стресу серед більшої кількості респондентів.

Перше застосування цієї методики показало її потенціал у діагностиці різних рівнів психологічної адаптації, однак також виявило потребу в її корекції та удосконаленні. Подальше розширення методики з включенням більшої кількості варіабельних факторів та респондентів дозволить отримати більш репрезентативні дані, які будуть відображати ширший спектр психологічних реакцій.

Крім того, необхідно звернути увагу на індивідуальні варіації у реакціях на стрес, які можуть бути ключовими для розробки персоналізованих стратегій психологічної підтримки та втручань. Ці стратегії мають бути націлені не тільки на пом'якшення негативних наслідків стресу, але й на зміцнення психологічної стійкості, здатності дитини адаптуватися та впоратися з викликами, що стоять перед нею.

Жекул О. А., Денисенко А. О. (Одеса, Україна)

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Робота присвячена вивченню специфіки формування психологічного здоров'я у представників молодшого шкільного віку. Проаналізовано сучасні наукові теорії щодо розуміння феноменів «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я». Визначено, що негативним фактором, який погіршує психологічне здоров'я молодших школярів, є низький рівень розвитку або відсутність психологічної культури їх батьків.

Zhekul O., Denysenko A. (Odesa, Ukraine)

SPECIFICS OF PSYCHOLOGICAL HEALTH DEVELOPMENT IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

This study explores the unique aspects of psychological health development in elementary-aged children. It examines contemporary scientific theories related to the understanding of «mental health» and «psychological health». The research identifies that a critical detrimental factor impacting the psychological health of elementary school students is the low level of development or absence of psychological culture among their parents.

Проблема психологічного здоров'я підростаючого покоління в останні роки привертає увагу фахівців різних сфер суспільної діяльності. Економічний і соціальний стан у нашому суспільстві створюють безліч факторів ризику для дітей, ведуть до цілого ряду проблем, що вимагають рішення.

Відомо, що у дитячому віці створюється фундамент особистості, розвиваються її основні якості: фізичне й психічне здоров'я, культурний, моральний і інтелектуальний потенціал. Від стану здоров'я дітей залежать якісні й кількісні характеристики не тільки сьогодення, але й

майбутнього населення, його соціально-демографічна структура й соціально-психологічні особливості через кілька років. Якості, якими наділена дитина, особливо в самому початковому періоді життя, є найбільш важливими та міцними, пізніше змінити їх досить складно, а в ряді випадків – практично неможливо (І. Д. Бех, Л. С. Виготський та ін.).

Особистісні й шкільні проблеми дітей молодшого шкільного віку, як правило, не заслуговують на увагу практичних психологів, педагогів та їх батьків, через що діти залишаються на самоті зі своїми труднощами та страхами.

Отже, така реальність, як психологічне здоров'я, вимагає всебічного розгляду й глибокого вивчення не тільки на теоретичному рівні, але й на рівні організації практичної психологічної роботи з дітьми на всіх етапах їх онтогенетичного розвитку.

Мета роботи полягає в тому, щоб проаналізувати доступну наукову літературу до проблеми дослідження, та виявити рівень психологічного здоров'я у дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз наукової літератури показав, що термін «психологічне здоров'я» був введений у науковий лексикон діячами Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1979 р. в контексті розв'язання питань психічного здоров'я і психосоціального розвитку людини. При цьому наголошувалося на те, що порушення психічного здоров'я пов'язано як із соматичними захворюваннями чи дефектами фізичного розвитку, так і з різноманітними несприятливими факторами та стресами, які впливають на психіку і пов'язані з негативними соціальними умовами. Загальною умовою нормального психосоціального розвитку дитини крім здорової нервової системи визнавалося спокійне і доброзичливе середовище, що утворюється шляхом постійної присутності батьків, які уважно ставляться до емоційних потреб дитини [2].

І. В. Дубровіна визначає «психічне здоров'я» як нормальну роботу окремих психічних процесів і механізмів, а термін «психологічне здоров'я» відносить до особистості в цілому, до проявів людського духу й дозволяє відокремити психологічний аспект від медичного, соціологічного, філософського. Саме психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою.

Поява терміна «психологічне здоров'я» пов'язане з розвитком гуманітарної методології пізнання людини. Він визначався серед базових понять нової галузі психологічних досліджень і гуманістичної психології, перенесеному із природничих наук механістичному підходу до людини [1].

Психологічне здоров'я передбачає усвідомлену потребу до духовного і морального розвитку, оскільки, якщо у людини відсутня етична система цінностей, то неможливе досягнення нею психологічного здоров'я.

Серед його критеріїв виділяють: розуміння себе; позитивне самосприйняття; здібність до самоврядування; здібність до емоційно-довірчого спілкування; здібність до співпереживання й прийняття інших;

сформованість життєвих цінностей і планів; прагнення до гуманістичних цінностей [1].

Отже, психологічне здоров'я – це динамічна сукупність психічних властивостей людини, що забезпечують гармонію між її потребами та суспільством у напрямку орієнтації людини до виконання своєї провідної життєвої задачі, шляхом самоактуалізації «Я-концепції». Її структуру складають духовність, гармонія та стресостійкість.

Розкрито, що на даному віковому етапі для дітей характерні адаптивний та асимілятивно-акомодативний рівні, які детермінуються їх особистісними властивостями, пов'язаними із соціальною адаптацією. Уточнено індивідуальні прояви молодших школярів залежно від сформованості їхнього рівня психологічного здоров'я [3].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації : [пер. з англ.] Міжвідомчий постійний комітет. Київ : Пульсари, 2017. 216 с.

2. Міров Д. Р., Пирог Г.В. Психічне здоров'я: поняття та структура. *Актуальні проблеми особистісного зростання*. <http://eprints.zu.edu.ua/29605/1/Mirov%20Dmitro.pdf>

3. Міхеєва Л. В. Психічне здоров'я дітей в умовах війни. *Особистість та суспільство в цифрову еру*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.). Одеса.2022. С.152-156.

Чебикін О. Я., Подгорна С. П. (Одеса, Україна)

ЕМОЦІЙНЕ ЗДОРОВ'Я ОСІБ У ПОСТСТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

У тезах розглядається емоційне здоров'я людей, які пережили дистресові життєві обставини (перехворіли на COVID-19), що унааявились у негативних наслідках: параноїдальних тенденціях (думках, переживаннях, побоюваннях, тривогах), зменшенні рівня критичності, поміркованого ставлення до дійсності; розкрито співзалежність афективної сфери людини і психічних явищ: процесів, властивостей, станів, якостей.

Chebykin O., Podgorna S. (Odesa, Ukraine)

EMOTIONAL HEALTH OF INDIVIDUALS IN POST-STRESS SITUATIONS

The theses examine the emotional health of people who have experienced stressful life circumstances (became sick with COVID-19), which manifested themselves in negative consequences: paranoid tendencies (thoughts, experiences, fears, anxieties), a decrease in the level of criticality, a moderate attitude to reality; the interdependence of the affective sphere of a person and mental phenomena is revealed: processes, properties, states, qualities.

Емоційне здоров'я, попри значний пласт досліджень, наразі перебуває на вістрі новітніх науково-психологічних пошукувань, особливо в розрізі викликів, які породив коронавірус. Наслідками хвороби є невпевненість у

власних силах, страх перед майбутнім, тривожність, відчуття обмеженості соціальної затребуваності, самотність, втрата вітального ресурсу, зміна пріоритетів і цінностей тощо. Тож можна свідчити, що COVID-19 змінив звичний уклад життя кожної людини.

Аналізуючи філософську, антропологічну, психологічну літературу та вивчаючи результати пошукувань у розрізі означеної проблематики, слід зазначити, що наявні прямі кореляційні зв'язки між наслідками пандемії хвороби коронавірусу як потужного стресчинника й емоційним здоров'ям особи, котре, на превеликий жаль, у своєму наслідку не відмічено стійкою позитивною динамікою. Постійне переживання стресу (постстресовий період включно) у повсякденні досить суттєво впливає на самопочуття людини, її життєві домагання, працездатність і взаємини з суспільним довкіллям, не кажучи про постійну напругу і страх перед смертельною хворобою, що є яскравим показником емоційного здоров'я особи в цілому [6].

Під час спалаху COVID-19, у тривалі дні самоізоляції, при обмеженні свобод (навіть пересування) у людини починають переважати стресові переживання, а надалі можливі й інші розлади як особистісного, поведінкового, так і емоційно-вольового спектру. Фобічні настрої, підвищена тривожність, відвертий страх, що супроводжують особу і після завершення пандемії мають амбівалентний ефект. З одного боку, людина, котра відрефлексовує негативні наслідки хвороби, більшою мірою переймається власним здоров'ям, піклується про себе, дотримується застережень, опікується гігієною; з іншого – психологічні та й вітальні ресурси загалом не безмежні, що цілковито виснажує людину, породжує зневіру, знижує екзистенційний потенціал. Тож емоційне здоров'я є запорукою наскрізної здатності особи продукувати позитивні переживання, зберігати хороший настрій, швидко й ефективно адаптуватись до мінливих умов сьогодення, не зважаючи на скрутні ситуації людського життєутвердження [5].

Емоційні переживання означаються (детермінуються) підтримкою організмом людини власного гомеостазу як усталеності (врегульованості) всіх соматичних органів і систем. Міра, ступінь й інтенсивність вияву емоцій, їх спрямування та сила впливу на конституційну і психічну організацію залежать від індивідуальних характеристик, але також мають спільні особливості для всіх живих організмів, наскрізною ознакою яких є виснаження. Тобто, якщо на людину постійно впливають негативні подразники зовнішнього середовища, внутрішній ресурс вичерпується і вона більшою мірою підпадає під загрозливі (деструктивні) переживання [3]. Г. Сельє під емоційним здоров'ям розуміє саме рівновагу позитивних/негативних емоційних станів, згармонізованих у сталу систему одноманітного (стабільного) реагування на світ. Воно опікується переживаннями насиченості життя особи, автентичними почуттями та їх адекватними проявами, а також відповідає за саморегуляцію, контроль і самоповагу [4].

Час пандемії – це хронічний стрес навіть для тих, кого минуло саме захворювання на коронавірус, у сучасних психологічних дослідженнях є

значна кількість підтверджень сутнісних видозмін емоційно-вольових процесів, які негативно вплинули на загальне здоров'я людини. Стресори з одного боку мобілізують захисні функції організму, а з іншого переобтяжують його ресурсні можливості. Відповіддю на несприятливий вплив буде фіксація на негативному досвіді переживання певних скрутних життєвих обставин, що виявляється у пригніченні емоційної сфери і погіршенні самопочуття як маркера здоров'я людини в цілому [1]. Варто зауважити, що особливості оприявлення даної фіксації залежать від міри і рівня стресостійкості самої особи та її спроможності справлятися з травмівними обставинами життя.

При оцінюванні з об'єктивних позицій психологічної науки взаємовідносин людей під час карантину, слід відзначити, що у подібній дистресовій ситуації перш за все зростає людська агресивність і, як наслідок, підвищується дратівливість в пересічних (тривіальних подіях-явищах) ситуаціях – це провокує конфлікти, непорозуміння, насилля, загальну напругу і т. д. За результатами вивчення наслідків пандемії ВОЗ відзначає збільшення кількості родинних конфліктів і, в подальшому, інспірує розлучення. Нестача комунікування, уваги і підтримки з боку оточення беззаперечно має травмівний вплив на людей, а соціальне відсторонення (дистанціювання) породжує комплекси недостатності, переживання нестабільності та зневіру у майбуття.

Емоції слугують обранню людиною пріоритетів у прийнятті відповідальних рішень, що забезпечується тенденцією до повторення звичного способу вирішення конкретної життєвої ситуації, якщо попередні патерни її подолання були вдалими. Вони також забезпечують можливість з позицій антиципації (упередження) не повторювати негативні способи реагування, опрацьовувати нові форми взаємин з довкіллям, передбачати наслідки власної діяльності. Також емоції постають специфічною сигнальною системою, що допомагає учасникам взаємодій ідентифікувати (типологізувати) особу-співрозмовника за інформацією, котра передається невербальним способом [2]. Це дозволяє людині вдало адаптуватись до суспільного оточення, реалізуючи її соціалізацію.

Емоційний тонус як складова ментального здоров'я є суб'єктивно забарвленим налаштуванням особистості на зовнішні подразники та виявляється в умінні людини перетворювати негативні переживання на позитивні, що організується трьома віхами: доладним орієнтуванням в сьогоденні, конструктивним підлаштуванням під вимоги дійсності, долученням до повномірної взаємодії з соціумом у спілкуванні і діяльності. Тож важливо людині зберегти опцію конструктивно-афективного взаємозв'язку зі світом, що засвідчує її емоційну зрілість. Вона дає змогу особі контролювати власні поведінку, діяльність й учинки, сублимувати (скеровувати) негативні переживання в соціально прийнятне русло, суспільно стверджуватись, організовувати простір життєтворення, активізувати внутрішні ресурси в подоланні скрутних обставин життя, врегульовувати конфліктні ситуації, повноцінно зреалізовуватись в цілому.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бобічук Г. М. Саморегуляція особистості. Київ, 2004. 231 с.
2. Завгородня О. В. Проблема психологічного здоров'я: теоретичні та прикладні аспекти. *Психологія і суспільство*. 2007. № 3. с. 126-127.
3. Ізард К. Психологія емоцій. Київ, 2000. 263 с.
4. Палій Н. В. Психологія емоцій. Харків, 2002. 132 с.
5. Чебикін, О. Я. Емоційна сфера дітей та особливості її розвитку. Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. 135 с.
6. Якобсон П. М. Психологія почуттів. Київ, 2000. 209 с.

Фурман А. А., Керцман О. О. (Одеса, Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ
МАТЕРИНСЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДИТИНИ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

У тезах проаналізовано процес формування стилю материнської поведінки при вихованні дитини з особливими потребами, розглянуто постання манери реагування в залежності від вимог ситуації та психологічних властивостей особистості матері, що оприявлені у: життестійкості, суб'єктивному благополуччі, мотивованості, розвиненому емоційному інтелекті. Складові зазначених конструктів визначають механізми формування материнського відношення до особливої дитини як принципи-засоби конструктивного функціонування особистості в стресогенній ситуації.

Furman A., Kertsman O. (Odesa, Ukraine)

**PSYCHOLOGICAL BASIS OF THE FORMATION OF THE STYLE OF
THE MOTHER'S ATTITUDE TOWARDS THE CHILD WITH
SPECIAL NEEDS**

The theses analyze the process of forming the style of maternal behavior when fostering a child with special needs, and examine the constant manner of responding to the situation of psychological power and the special needs of the mother, which is observed in: health, subjective well-being, motivation, increased emotional intelligence. The warehouse meanings of the constructs indicate the mechanisms of formation of the maternal relationship to a special child as the principles of the constructive functioning of specialness in a stressful situation.

Батьківсько-дитяча взаємодія при порушеннях розвитку дитини є детермінантою соціалізації особи, втім огляд досліджень девіацій материнського ставлення вказує на: недостатність вивчення психотравми матері особливої дитини, відсутність виявлення властивостей особистості, які постають засадами її повноцінного функціонування, мала увага в розвідках до механізмів формування цього ставлення в соціальних координатах.

У світовому освітньому просторі інклюзія постає одним з провідних напрямків при формуванні культури взаємин, що стосується інтеграції у суспільство особи з особливими потребами. Більшість досліджень при аномаліях розвитку нащадка зосереджено на послабленні негативних станів

матері. Сучасні доробки теорії особистості доводять, що дієвою силою позитивної динаміки поведінки особистості в стресових ситуаціях постає активізація механізмів конструктивного функціонування, що потребує застосування у дослідженні материнського ставлення нових підходів та методів [3].

Вивчення наукової літератури та авторський досвід волонтерської роботи у батьківських громадських організаціях засвідчили, що материнське ставлення до особливої дитини організується в умовах психотравми матері та посттравматичної стресогенної ситуації, тому й механізми його постання відрізняються від закономірностей відношення до здорового наступника. Визначено складові психотравми матерів: порушення розвитково-очікуваного образу дитини, недостатнє одержання позитивних емоцій від взаємодії з нею, деструктивна трансформація існуючих цінностей, орієнтирів, цілей та мотивів поведінки, відсутність вкрай потрібних жінці соціального схвалення та підтримки в новій ролі, очікування та страх негативного ставлення до себе і до дитини відповідно до існуючих у суспільстві стереотипів [1].

Складна структура психотравми матері особливої дитини потребує застосування в дослідженні доробок сучасних теорій – екзистенційного аналізу, теорії вчинку та досліджень смисложиттєвої сфери особистості. Синтез даних підходів дозволяє розглянути формування стилю материнського ставлення як шляху від психотравми через афекти і переживання до вчинку – рішення прийняти автентичність дитини, «впустити» її у власне життя [4].

Проведені емпіричні розвідки взаємозв'язків модусу материнського ставлення з психологічними характеристиками матерів та аналіз отриманих результатів дозволили визначити критерії та ознаки цього стилю. Емпірично виявлена статистично достовірна диференціація матерів особливих дітей на відповідні групи, що унааявились у: адекватному стилі (більше третини респондентів, тривожній моделі відношень (чверть опитаних), амбівалентному реагуванні (21,67% жінок) і емоційно-відстороненому модусі взаємин (18,33%) [1].

Жінки, в яких діагностовано адекватний стиль материнського ставлення, відзначаються високим рівнем життєстійкості, суб'єктивного благополуччя, емоційного інтелекту та оптимальним рівнем афіліацій. Респондентки з тривожною моделлю виявили слабку життєстійкість, низькі рівні емоційного інтелекту, суб'єктивного благополуччя та значну афіліаційну тенденцію. У жінок, які ставляться до дитини амбівалентно низька життєстійкість, нерозвинений емоційний інтелект, суперечливі прояви у долученні до спілкування, підвищені тривожність й агресія. Особи, котрі відсторонено ставляться до дитини слабо мотивовані до оптимізації материнсько-дитячих відносин, драгівливі та уникають комунікування з оточенням.

Емпіричне підтвердження детермінаційного впливу системоутворювальних психологічних конструктів, які відображають

механізми позитивного функціонування особистості на формування стилю материнського ставлення обґрунтовує доцільність розробки психотерапевтичних та реабілітаційних заходів, спрямованих на коригування поведінки і соціалізацію особливої дитини й матері. Теоретичні і прикладні пошукування у цьому проблемному колі виявили найбільш гострі психологічні проблеми матерів, викликані порушенням розвитку їх дітей: психотравма і посттравматичний розлад, порушення міжособистісної взаємодії, невизначеність та протиріччя соціальної ролі матері особливої дитини, відсутність емоційної, інформаційної та соціальної підтримки, обмежена здатність свідомо моделювати оптимальні стосунки з нащадком. Аналіз проблем і протиріч даного питання визначив наступні етапи реабілітаційної програми: психокорекція переживання матір'ю психотравми від порушень розвитку дитини, подолання деструктиву в переживанні нею нової соціальної ролі, емоційна та соціальна підтримка [2].

Після застосування програми проведено повторний діагностичний зріз експериментальної групи. Аналіз його результатів засвідчив високу статистичну достовірність розбіжностей показників психологічних властивостей і станів матерів до та після формувального експерименту та виявив суттєву позитивну динаміку психологічних рис-якостей жінок. Виявлення сутнісних засад і механізмів формування стилю материнського ставлення до особливої дитини та корекція особистісних рис-якостей, дозволяють стверджувати, що матері спроможні доволі швидко опрацьовувати нові уміння та навички, створювати соціальний і суто життєвих простір свого (і дитини) доладного вітакультурного самоздійснення.

Наукова і практична значущість дослідження узагальнюється у: визначенні структури психотравми матері дитини з особливими потребами, обґрунтуванні її соціальної зумовленості, розробці методики визначення стилю материнського ставлення до дітей з порушенням розвитку. В якості психологічних засад формування модусу материнського відношення до особливої дитини виявлено системоутворювальні характеристики позитивного функціонування особистості: життєстійкість, соціально орієнтовані цілі та мотиви, прагнення до психологічного благополуччя, емоційний інтелект. Також визначені специфічні ознаки та критерії стилів батьківських стосунків, розроблена та впроваджена комплексна програма соціально-психологічної реабілітації матерів, заходи якої спрямовані на компенсацію дефіцитарності її потребо-мотиваційної сфери та слугують моделюванню оптимального стилю материнського ставлення до дитини з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Зіборова О.О. Особливості материнсько-дитячої взаємодії при відхиленнях у психофізичному розвитку дитини. *Наука і освіта*. 2022. № 4. С. 34-40.
2. Карпенко З.С. Психокорекція розвитку дитини. – Івано-Франківськ, 1994. 219 с.

3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1989. 608 с.

4. Фурман А. А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 312 с.

Пламеневська З. М. (Одеса, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У тезах розглянуто актуальні проблеми військовослужбовців, з якими може стикнутися кожен з них в будь-який період своєї служби. Запропоновано заходи для забезпечення адекватного захисту, підтримки та покращення умов життя для військовослужбовців та їхніх сімей.

Plamenevskaya Z. (Odesa, Ukraine)

ACTUAL PROBLEMS OF SERVICEMEN

The thesis consider the actual problems of military personnel that anyone can face in any period of their service. Measures are proposed to ensure adequate protection, support and improvement of living conditions for servicemen and their families.

Військова служба завжди була високо ризикованою та вимогливою сферою, де військовослужбовці зустрічаються з різними викликами та проблемами. У цьому тексті ми розглянемо деякі з актуальних проблем, з якими стикаються військовослужбовці в сучасному світі.

Однією з найважливіших проблем, з якими стикаються військовослужбовці, є збереження їхнього фізичного та психічного здоров'я. Військова служба часто пов'язана зі стресом, травмами та іншими негативними впливами на організм. Недостатнє фінансування медичної системи та недоступність якісної медичної допомоги може призвести до погіршення стану здоров'я військовослужбовців.

Також важливою проблемою є питання професійної підготовки та перепідготовки військовослужбовців. Зміна технологій та тактик ведення бойових дій вимагає постійного оновлення навичок та знань військових. Недостатня фінансова підтримка програм професійного навчання та недоліки в системі підготовки можуть призвести до втрати військової ефективності та збільшення ризику для військових під час виконання завдань.

Після закінчення військової служби багато військовослужбовців стикаються з проблемами соціальної інтеграції. Брак відповідної підготовки для цивільного життя, відсутність робочих місць та соціальної підтримки може призвести до складнощів у процесі адаптації до цивільного життя.

Багато військовослужбовців зазнають травм та стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) у зв'язку зі своєю службою. Ця проблема часто недооцінюється та може мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я військовослужбовців [2].

Недостатня забезпеченість військовослужбовців не лише у сфері збройного обладнання, але й у житлових умовах створює проблеми для них

та їхніх сімей. Відсутність достатніх житлових умов та низькі зарплати можуть погіршувати якість життя військовослужбовців.

Актуальні проблеми військовослужбовців є серйозними та потребують уваги з боку держави та суспільства. Необхідно вжити заходів для забезпечення адекватного захисту, підтримки та покращення умов життя для військовослужбовців та їхніх сімей.

Військова служба – це важлива складова суспільства, а військовослужбовці є його стовпами, забезпечуючи безпеку, обороноздатність та виконання миротворчих завдань. Проте, нажаль, вони часто зіштовхуються з численними проблемами, які можуть впливати на їхнє фізичне та психічне здоров'я, соціальне благополуччя та загальний стан.

Для вирішення цих проблем потрібно вжити ряд заходів. По-перше, необхідно збільшити фінансування військових програм, щоб забезпечити належне забезпечення та умови для служби. По-друге – розвивати систему психологічної підтримки та консультування для військових осіб. По-третє – покращити систему навчання та підготовки військових, забезпечивши їх новітніми навичками та знаннями. І, нарешті, важливо створити ефективні програми реінтеграції та підтримки ветеранів після завершення служби.

Також необхідно надавати військовим можливість отримати навички саморегуляції, які є необхідним інструментом для покращення психологічного стану. Це можуть бути такі техніки, як: «Заземлення» – суть її в тому, щоб відчувати себе тут і зараз або вправа «Дихання», яка допоможе привести дихання в спокійний стан і краще керувати нашими емоціями [1].

Загальновідомо, що військовослужбовці виконують важливу та небезпечну роботу заради безпеки та захисту своєї країни. Тому вирішення їхніх проблем є не лише моральним, а й стратегічно важливим завданням для будь-якого суспільства. Тільки за умови забезпечення належних умов та підтримки можна гарантувати ефективну та успішну військову службу, а також забезпечити військовослужбовцям достойне життя після завершення служби.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ковалик Т. Посібник самопомоги. URL: https://drive.google.com/file/d/1HS8nI71MH5FTY8T_rP0eBRme0-No8KDN/view
2. Комар З. Психологічна стійкість воїна. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mgbyn15caS6ar8wY8RCMsapuetpRAoXu/view>

Дуда К. В. (Одеса, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ТА АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ

У тезах авторка висуває гіпотезу про взаємодію стратегій подолання стресу та акцентуації характеру. Авторка наводить основні відомості про стрес, розглядає поняття копінгу, підходи до його розуміння, основні копінг-стратегії. Окрім цього, розглядає поняття акцентуації характеру та їх класифікацію.

Duda K. (Odesa, Ukraine)

INTERACTION OF STRATEGIES FOR OVERCOMING STRESS AND CHARACTER ACCENTUATIONS

In theses, the author puts forward a hypothesis about the interaction of strategies for overcoming stress and character accentuation. The author provides basic information about stress, the concept of coping, approaches to understanding, basic coping strategies are considered. In addition, the concept of character accentuation and their classification is considered.

В наші часи є багато загроз для психологічного здоров'я людини, але найбільшою загрозою був та залишається стрес. Спочатку поняття стрес не мало чіткого визначення та саме через це для кожної людини воно могло позначати щось своє, але це все було змінено Г. Сельє.

За Г. Сельє, стрес – це неспецифічна нейрогуморальна відповідь організму на дію стресових факторів різної природи (фізичних, хімічних, біологічних, соціальних) [2]. Г. Сельє розділяв два види стресу: еустрес (має зв'язок з позитивними емоційними реакціями організму) та дистрес (має зв'язок з негативними емоційними реакціями організму). Виділяються такі ступені стресу, як слабкий (майже відсутній), середній (вже більш відчутний) та сильний (надмірний стрес). За Г. Сельє виділяють три фази процесу адаптації до впливу стресу, а саме фаза тривоги (відбувається мобілізація організму, щоб зустрітися з загрозою), фаза опору (організм спочатку опирається загрозі, а у випадку залишення загрози, намагається справитись з цією загрозою) та фаза виснаження (дія стресу продовжується, а організм не може адаптуватися до неї).

За видами стрес поділяють на короткочасний (гострий) та довгостроковий (хронічний) стрес, фізіологічний (хімічний, механічний, фізичний та біологічний) та психоемоційний (емоційний та інформаційний) стрес, емоційно-позитивний та емоційно-негативний стрес.

Суб'єктивні причини виникнення стресу діляться на пов'язані з довгодіючими програмами поведінки (настанови та переконання особистості, генетичні програми, негативні бітьківські програми, «вищі» потреби за Маслоу) та пов'язані з динамічно змінними програмами поведінки («фізіологічні» потреби за Маслоу, умовні рефлекси та помилки мислення). Об'єктивні причини психологічного стресу можна поділити на умови життя та роботи людини, соціальне оточення, соціальні фактори середовища, надзвичайні обставини.

В наші часи вважається, що копінг – це модель поведінки, яку вживає людина не лише в стресових ситуаціях, а також і в ситуаціях, коли потрібно долати щоденні труднощі, такі як професійні або матеріальні проблеми тощо. Наразі є декілька поширених підходів для розуміння копінгу, а саме диспозійний (копінг – відносна закріплена схильність людини реагувати на загрозову ситуацію відповідним чином), ресурсний (потрібно розподіляти ресурси, враховуючи «комплекс ключових ресурсів»), психоаналітичний

(копінг – один з багатьох механізмів психологічного захисту, який використовується для того, щоб зняти напруження) та трансакційний (копінг – постійний процес взаємодії між середовищем та індивідом) [1].

Р. Лазарус та С. Фолкман у своїй концепції копінг-стратегій виділяють вісім основних: планування вирішення проблеми, конфронтуючий копінг, самоконтроль, пошук соціальної підтримки, уникнення проблеми, позитивна переоцінка, прийняття відповідальності, дистанціювання. Р. Лазарус приділяв увагу тому факту, що копінг-поведінка є комплексним процесом, певні стратегії використовуються частіше у будь-якій стресовій ситуації, копінг ніби є посередником емоцій, а певні емоції пов'язані з певними стратегіями подолання.

Ще багато вчених працювали над власними концепціями копінг-стратегій, наприклад К. Паргамент, Г. Кюнїг та Л. Перез виділили релігійні копінг-стратегії, але класифікація Р. Лазаруса та С. Фолкмана є найбільш популярною.

Акцентуації характеру – це крайні варіанти норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, внаслідок чого виявляється вибіркова вразливість стосовно певного роду психогенних впливів при гарній і навіть підвищеній стійкості до інших. У своїй концепції акцентуованих особистостей К. Леонгард виділяв риси особистості, які не можна класифікувати як паталогічні, але за умови певних обставин, ці риси особистості можуть змінити свій розвиток у позитивному або негативному напрямку, в результаті можуть досягнути особливої яскравості у невротиків та психопатів.

К. Леонгард у 1976 році виділив акцентуації характеру (демонстративний, педантичний, ригідний та збудливий типи) та акцентуації темпераменту (гіпертимічний, дистимічний, афективно-лабільний, афективно-екзальтований, емотивний та тривожний типи).

За класифікацією А. Лічко наявні такі типи акцентуацій характеру: істероїдний, психастенічний, нестійкий, гіпертимний, циклоїдний, лабільний, сенситивний, астено-невротичний, шизоїдний, епілептоїдний та комформний.

Ми вважаємо, що між стресом, копінг-стратегіями та акцентуаціями характеру людини є певний зв'язок. Наша гіпотеза полягає в тому, що люди з наявними акцентуаціями характеру використовують певні копінг-стратегії для вирішення своїх проблем, але ці копінг-стратегії, в більшості випадків, є дезадаптивними. Ця гіпотеза далі буде підтверджена у емпіричному дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Проблема копінгу в сучасних психологічних дослідженнях. *Психологічне здоров'я особи і суспільства*. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/> (дата звернення: 03.05.2024).

2. Психологія стресу та стресових розладів: навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. – К.: Університет «Україна», 2023. – 266 с.

Бункіна М. О. (Одеса, Україна)

АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ЖИТТЯМ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ В ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА

У тезах висвітлено дані проведеного дослідження, що охоплюють такі сфери життя українських біженців як кар'єра та працевлаштування, сім'я, освіта та плани на майбутнє, на підставі чого були зроблені висновки щодо загальних тенденцій їхнього повернення в Україну.

Bunkina M. (Odesa, Ukraine)

ANALYSIS OF THE LEVEL OF LIFE SATISFACTION OF UKRAINIAN REFUGEES IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

The thesis presents the data of research, covering such areas of life Ukrainian refugees as career and employment, family, education and future plans, on the basis of which conclusions were drawn about general trends of their return to Ukraine.

Через три місяці після вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, по всій Європі (включно з росією) було зафіксовано понад 4,7 мільйона шукачів тимчасового притулку з України і майже 7 мільйонів перетинів було зареєстровано на кордонах країни до кінця травня 2022 року [2].

Хоча домінуючий образ біженців – це образ молодих чоловіків, які тікають від війни, у 2015 та 2016 роках все більше жінок, поодиночки або з дітьми/сім'єю, намагалися дістатися до Європи. У 2015 році 17% біженців, які прибули до Греції або Італії на човнах становили жінки, а 25% – діти. Фемінізацію потоків біженців можна пояснити погіршенням ситуації в країнах походження.

Це пов'язано з погіршенням ситуації в країнах походження цих жінок, з посиленням конфліктів і насильства над цивільним населенням, але також і з труднощами, з якими вони стикаються в самих країнах походження та труднощами, з якими стикаються в так званих «транзитних» країнах [1].

Відомо, що з лютого 2022 року по 23 лютого 2023 року в Центральному реєстрі іноземців Німеччини зареєстрували 1 066 951 біженця з України, з них 771 тис. отримали §24 AufenthG, а 127 тис. попросили захисту. Середній вік українських біженців 28 років. 77% дорослих приїхали до Німеччини без партнера, 48% приїхали з дітьми. Це 69% жінок і близько 31% чоловіків [3].

В анкетуванні приймали участь 25 респондентів, 96% з яких – жінки, які приїхали в Німеччину з дітьми.

56% респондентів наразі не працюють та 100% респондентів отримують соціальну допомогу від Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН). Окрім того, 100% респондентів мають обов'язкове медичне страхування, у 96% респондентів JobCenter (далі – JC) покриває витрати на житло, 88% отримують так звані Kindergeld (грошова допомога батькам на утримання дитини) від Familienkasse. 72% респондентів вважають, що грошової допомоги від ФРН достатньо для комфортного життя в країні.

76% респондентів наразі вивчають німецьку мову, 78,9% вчили мову на мовних курсах вже в Німеччині. У 100% випадків ІС допомагав з їх оплатою.

Діти 88% респондентів відвідують німецьку школу або дитячий садок. 36% батьків вважають, що їх діти вже знають німецьку на достатньому для повсякденного спілкування рівні і ще 46% дітей знаходяться в процесі вивчення німецької. 76% планують отримувати німецьку освіту.

84% респондентів обрали соціальні фактори (наприклад: якість життя, соціальна безпека, дотримання прав людини тощо) як вирішальні для відчуття стабільності. 92% респондентів відчувають себе більш захищеними саме в Німеччині. 52% респондентів планують залишитися в Німеччині, ще 40% залишатимуться до кінця війни в Україні.

На жаль, ми можемо прослідкувати невтішні результати для України: більш, ніж 50% українців планують залишитися в ФРН і після закінчення воєнної агресії росії проти України, хочуть отримати місцеву освіту та/або дати таку можливість своїм дітям. Загалом, українці задоволені своїм життям в Німеччині, деякі вже мають роботу, а діти відвідують школу або дитячий садок.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Freedman J. Conflicts, «crisis», and female refugees in Europe. *Confluences Méditerranée*, 2017. Vol. 103 (4). P. 31–39.

2. УВК ООН по справах біженців 2022. Refugees Fleeing Ukraine (Since 24 February 2022), URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukrainehttps://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

3. Українці в Німеччині у цифрах. Результати досліджень. URL: <https://goo.su/eyaRn>.

Лисая О. О., Колот С. О., Христич А. Л.

(Одеса, Україна – Женева, Швейцарія)

ВОЛОНТЕРИ І СУСПІЛЬСТВО: ЗАГАЛЬНІ ЦІННОСТІ

У тезах розглянуто результати дослідження особливостей ставлення волонтерів і суспільства до волонтерської діяльності.

Lysaia O., Kolot S., Khristich A. *(Odesa, Ukraine – Geneva, Switzerland)*

VOLUNTEERS AND SOCIETY: COMMON VALUES

Theses examine the results of research on the peculiarities of the attitude of volunteers and society towards volunteering.

Воєнний стан в Україні позначив перехід українського волонтерства на новий рівень, що, разом з підвищенням його значущості, оновило актуальність досліджень багатьох аспектів волонтерства і, зокрема, системи цінностей, що спонукають людей до волонтерства. Цінності у вигляді переконань, думок, явищ з приводу того, що дійсно важливо в житті, стають виразом особистісних смислів людини, як усвідомлених та прийнятих загальних сенсів її життя. Вони відображають відношення людини до соціальної дійсності і визначають мотивацію її поведінки. Зміст ціннісних

орієнтацій дає можливість характеризувати ставлення людини до довкілля, інших людей, до себе і становить основу формування світогляду та мотивації.

З метою визначення ціннісно-мотиваційної спрямованості волонтерів було проведено анкетування 25 осіб на базі Благодійного волонтерського фонду «Пліч-о-пліч» (м. Одеса), яке дозволило отримати інформацію про рівень особистісних переконань та уявлень про волонтерську діяльність в умовах воєнного стану. Розглянемо результати дослідження за окремими групами цінностей у поданні волонтерів (автор анкети – Лисая О.О.).

Групу етичних цінностей презентували питання про важливість волонтерства і його корисність для суспільства. Більшість волонтерів (39%) вважають, що важливість волонтерства полягає в підтримці тих, хто цього потребує; 26% називають волонтерство рушійною силою сьогодення; цінять волонтерство за можливість реалізації гуманістичних цілей – 24 %; лише 4% вважають, що за допомогою волонтерства можна звернути увагу на проблеми суспільства. Корисність волонтерства було розглянуто як результат впливу його змістовної суті. Більше половини респондентів (56%) відмітили, що волонтерство навчає бути корисним суспільству. 31% опитаних – що волонтерство допомагає в спілкуванні з колегами, підопічними та представниками влади. 7% волонтерів відзначили, що – це навички розробки та втілення соціальних проєктів, 6 % – що це надання допомоги незахищеним громадянам. Можна сказати, що люди, які йдуть у волонтерство, вчать бути корисними для суспільства, вести діалог з колегами, іншими людьми, з владою задля спільного блага.

Наступна група питань відзначила важливість цінностей альтруїстичних у поєднанні з цінностями подальшої професійної самореалізації. На питання «чому люди стають волонтерами» майже половина опитаних (45%) відповіла, що основною причиною є бажання творити добро. Високий показник (30%) має думка, що волонтерами стають, аби внести корисні зміни в своє життя та життя інших людей. 22% говорять, що волонтерство дозволяє отримати досвід, який стане у нагоді в подальшому; 3% думає, що за допомогою волонтерської діяльності можна реалізовувати свої таланти, сили та здібності. Відповіді на питання «що спонукає займатися волонтерством» показали, що багато волонтерів (41%) щиро співчуває тим, кому допомагають, 20% вважає, що волонтерство дає можливість впливати на суспільні процеси, 18% – що волонтерство збільшує цінність людини на ринку праці. 13% опитаних наголошують на підтримці з боку близьких. Отже, майже половина з опитаних починає допомагати через співчуття до тих, хто постраждав; вважає, що волонтерство є гарним підкріпленням будь-якого резюме і безперечно впливає на суспільні процеси.

Особистісні цінності, які впливають на самопочуття в поєднанні з самореалізацією, представлені питанням про корисність волонтерства в даний час. 40% волонтерів вважає, що волонтерство відволікає їх від сумних думок, 31% – що підтримує рівень самоповаги та самооцінки, 14% – що волонтерство допомагає почуватися менш самотнім. Можна бачити, що

люди, які йдуть у волонтери, нерідко мотивуються індивідуальними особистими цілями, які доповнюються прагматичними цінностями, спрямованими на збереження здоров'я і життя. На ефективність самореалізації впливають також наступні засоби заохочення волонтерів: медичне страхування, страховка, відвідування театрів, музеїв тощо (33%). 32% обрали психологічну підтримку, консультації, подяки, грамоти. 27% вважають важливою технічно-ресурсну допомогу.

Група моральних індивідуалістичних принципів представлена питаннями «що є найважчим у волонтерській діяльності» і «що провокує виникнення почуття страху». Близько 32% респондентів позначили вплив воєнної ситуації в Україні, яка суттєво ускладнила волонтерську діяльність. 30% відзначили негативний вплив стресу, чвар, конфліктів, 19% – невідповідність очікувань та реальності. Майже половина опитаних (48%) відзначила, що найскладнішим для них є чужий біль; 33% назвали для себе страшним відчуття власної непотрібності та неважливості у ці важкі часи; 15% відзначили відсутність підтримки з боку колег. Важливими були окремі відповіді «страх не допомогти тому, хто на тебе розраховує».

Цінності активного діяльного життя були представлені питаннями «зневажливе ставлення до волонтерів» і «бажання покинути волонтерство». 44% опитуваних відзначили, що їм байдуже, що про них говорять; 37% ділом показують, на що вони здатні. 36% респондентів визнають, що втомилися, але все одно працюють, бо це потрібно; 28% зауважують, що мають багато сил і можуть працювати далі; 20% відзначають, що не втомилися поки, але сил не так багато; 16% опитаних визнали, що дійсно втомилися. Серед окремих відповідей виділяються «невдячні люди – 4%; діяльність сприймається як неважлива – 4%». Вочевидь, що волонтерська діяльність ґрунтується не тільки на ентузіазмі самих волонтерів, але й на можливості збалансувати роботу та відпочинок. У цілому анкетування показало загальне позитивне сприйняття волонтерами волонтерської діяльності.

Яцко В. І. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ДО НОВОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Тези присвячені проблемі соціокультурного адаптаційного процесу вимушених переселенців з України, які в даний час перебувають за кордоном, зокрема в Польщі, Англії, Австрії та Німеччині. Розглядаються психологічні особливості, що здійснюють вплив на перебіг адаптації.

Yatsko V. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FORCED MIGRANTS ADAPTATION TO A NEW SOCIOCULTURAL ENVIRONMENT

The theses are dedicated to the problem of the socio-cultural adaptation process of forced migrants from Ukraine who are currently residing abroad, particularly in Poland, England, Austria, and Germany. Psychological features influencing the course of adaptation are considered.

Термін «адаптація» широко використовується в різних соціальних та біологічних науках для опису механізмів пристосування індивідів до вимог навколишнього світу. Дослідження адаптації у психології активно почалося початку ХХ століття. [1] У психології адаптація – це складний і багатоаспектний процес, що містить різні аспекти фізичного, психологічного та соціального пристосування до нових умов. Адаптація є не одноразовою подією, а безперервним процесом, що має свої етапи, види та моделі для кращого пристосування до обставин, що змінюються. Адаптація вимушених мігрантів з України є складним процесом, який значною мірою визначається їхнім соціальним та психологічним статусом. [2]

Ця адаптація часто супроводжується стресом, тривожністю та дезорієнтацією, викликаними втратою домівки, розлукою з близькими та іншими травматичними подіями. Декілька перешкод, таких як брак знання мови, труднощі в доступі до медичної допомоги та юридичні проблеми, ускладнюють процес адаптації українців у новому соціокультурному середовищі. Однак існує надія на успішну адаптацію завдяки різним стимулам, зокрема: сімейним зв'язкам, можливостям працевлаштування та культурної ідентичності. [3]

В результаті теоретичного дослідження стало зрозуміло, що успішна адаптація залежить від багатьох факторів, таких як особистісні особливості, емоційний стан, соціальна підтримка та взаємодія з новим соціокультурним середовищем. Зазначається, що негативні психологічні стани, такі як тривога, депресія, страх, соціальна ізоляція та замкнутість, можуть ускладнити процес адаптації та призвести до подальших проблем в інтеграції до нового суспільства.

Емпіричне дослідження із застосуванням авторської анкети «Рівень адаптації вимушених мігрантів» показало, що 3 респонденти відчувають низьку адаптацію, 13 – середню, 14 – задовільну, і лише 2 особи мають високий рівень адаптації. Серед переселенців в Англії та Австрії/Німеччині приблизно однакова кількість зазнає середньої або задовільної адаптації. Ті, хто переїхав до Англії, мають трохи більше задовільних оцінок, ніж ті, хто переселився до Австрії/Німеччини. Високий рівень адаптації продемонстрували по одному респонденту з обох груп. За допомогою опитування «Рівень адаптації вимушених мігрантів» було виявлено, що більшість, 21 із 32 респондентів, вважають свою адаптацію середньою, тоді як тільки 11 з них вважають її високою. Даних про низький рівень адаптації не отримано. Результати опитування в обох групах переселенців з Англії та Австрії/Німеччини були однаковими: не виявлено низької адаптації, 10 з 15 респондентів у кожній групі мають середню адаптацію, а решта 5 – високу.

Результати дослідження, отримані за допомогою Короткої шкали соціокультурної адаптації (BSAS) продемонстрували, що одна людина виявила низький рівень, 22 – середній, а 9 – високий.

Вивчення рівня задоволеності життям показало, що більшість респондентів виявили низький інтерес до життя, що може свідчити про тенденцію до апатії або загального невдоволення життям. Також було

виявлено, що значна частина респондентів має високий рівень рішучості та цілеспрямованості, що може вказувати на високий рівень мотивації та спрямованості на досягнення цілей.

Більшість респондентів оцінюють узгодженість між поставленими та досягнутими цілями як середню. Це може свідчити про наявність певних перешкод для досягнення цілей та адаптації. Щодо загального настрою більшість респондентів оцінюють його як середній, хоча є невелика кількість тих, хто вважає його низьким або високим. Більшість респондентів висловлюють низьке задоволення життям, що може вказувати на проблеми із рівнем задоволеності життям у досліджуваних країнах. Респонденти в Англії виявляють більший інтерес до життя, але менш схильні до узгодженості між поставленими та досягнутими цілями, порівняно з респондентами з Австрії та Німеччини.

Задля психологічної підтримки та підвищення ефективності перебігу процесу адаптації з урахуванням описаних вище особливостей були розроблені рекомендації. Серед них: навчання та саморозвиток, самостійність та ініціативність, позитивне мислення та самооцінка, підтримка регулярного режиму дня, управління стресом та готовність адаптуватися до змін, підтримка та психологічна допомога, допомога собі через допомогу іншим, встановлення цілей та робота з планами на майбутнє, робота з самоідентичністю і повага та пам'ять свого коріння.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бахмутова Л., Неска А. Особливості психологічних порушень серед українських біженців. *Актуальні проблеми психології*, 2022. № 22. С. 3-16.
2. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є. Психологія міграції. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. С. 244.
3. Міжнародна організація з міграції. МОМ. Статистика. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>. (дата звернення: 03.03.2024 р.)

Абаза К. А., Тодорцева Ю. В. (Одеса, Україна)

ПРОТИДІЯ ГАЗЛАЙТІНГУ У СІМЕЙНИХ СТОСУНКАХ

У тезах проаналізовано фрази, які можуть видавати потенційного газлайтера у сімейних стосунках, а також розглядаються шляхи протидії газлайтінгу як прихованого маніпулятивного впливу на партнера.

Abaza K., Todortseva Y. (Odesa, Ukraine)

COUNTERACTING GASLIGHTING IN FAMILY RELATIONS

The thesis analyze phrases that can identify a potential gaslighter in family relationships, and also consider ways to counteract gaslighting as a hidden manipulative influence on a partner.

У контексті психології подружніх стосунків маніпулятивне спілкування партнерів може бути усвідомленим та неусвідомленим, проте завжди є індикатором сімейних проблем, почуття безпорадності, бажання отримати

визнання та схвалення, недовіри до себе і, як наслідок, один з партнерів починає сумніватись в об'єктивності навколишнього світу, власному потенціалі, стає маріонеткою маніпулятора, втрачає особисті цінності та пріоритети. Маніпулятивні стосунки рано чи пізно заходять у глухий кут, і не можуть бути основою психологічно здорових відносин між подружжям. Нажаль у повсякденному спілкуванні ми не замислюємось про те, що частота маніпулятивних установок по відношенню до нас може бути проявом психологічного насильства, але прихованого й такого, що застосовується навмисно протягом тривалого часу. Недарма слово «газлайтінг» стало найбільш вживаним поняттям 2022 року за версією американського словника Webster [1].

Для протидії газлайтінгу у сімейних стосунках важливо звертати увагу на фрази, які можуть видавати потенційного газлайтера у сімейних стосунках. Розглянемо найпоширеніші фрази та їх сутність:

– «цього не було». Оскільки мета газлайтера примусити жертву сумніватись у своїх вчинках та діях, то заперечення ситуації, звинувачень, образ, є маніпулятивним прийомом, що використовує людина для того, щоб відбувалось прийняття іншої реальності, яка вигідна кривднику і виникала залежність та відчуття провини;

– «ти ненормальний, і це всім зрозуміло». Жертва починає мати серйозні сумніви у власній розсудливості, а газлайтер користуючись цим намагається посварити її з близьким оточенням, друзями та знайомими. Поширення такої інформації має за мету довести психічну неврівноваженість жертви, позбавлення її ресурсного спілкування та підтримки;

– «мені шкода, що ти думаєш, що я образив тебе», «Ти просто намагаєшся мене заплутати», «Ти ж знаєш, що я ніколи навмисно не роблю боляче». Це помилка сприймати ці фрази як вибачення, тому що газлайтер ставить за мету розбудити у жертви відчуття провини і викликати бажання переглянути своє ставлення до проблеми. Якщо маніпулятивна тактика вдалася, то мішень газлайтера починає картати себе за те, що була недостатньо емпатійна і несправедлива до партнера, що їй потрібно було б бути м'якше і не такою категоричною до нього. Як наслідок, інтерпретація подій починається по сценарію газлайтера, якому вдалася успішна провокація;

– «ти справді думаєш, що я це вигадую?» Така реакція є цілком передбачуваною від газлайтера, коли його підозрюють у брехні або фабрикації подробиць якоїсь події, і в такому випадку його кінцева мета змусити жертву відчувати провину за факт недовіри до нього;

– «я зробив це, тому що люблю тебе». Такий стимул розповсюджений у сімейних стосунках, коли кривдник виправдовує свої наміри любов'ю, псевдо піклуванням, але насправді це лише маніпулятивна стратегія, яка змушує жертву газлайтінгу вагатися і звинувачувати себе;

– «у тебе стрес, не кожен може з цим впоратись». Така реакція спричиняє сумніви жертви у власному потенціалі, внаслідок чого в неї буде

відчуття безпорадності, неможливості нести відповідальність, зневіри у собі [2].

Таким чином, фразам характерним для газлайтера, притаманно його бажання тримати під контролем стосунки з партнером і використовувати його заради реалізації власних амбіцій. Проте потрібно пам'ятати, що газлайтинг можливо зупинити тільки за умови завершення стосунків з такою людиною.

Для того, щоб навчитись протидіяти маніпуляції у сімейних стосунках, первинним є навчання розпізнаванню маніпуляцій, які найчастіше мають прихований характер. Узагальнюючи можна сказати, що основною ознакою спілкування з маніпулятором є відчуття наявності дисбалансу у відносинах та відчуття напруги. Прослуховування власних відчуттів є дієвою стратегією визначення маніпуляційного впливу.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Проблеми сучасної психології: зб. Наук.х праць*, 2019. Вип. 21. С. 80-93.

2. Павло Українець. «Газлайтинг» чистої води: 15 фраз, що вказують на те, що вами намагаються маніпулювати. URL: <https://pressa.rv.ua/news/gazlajtyng-chystoyi-vody-15-fraz-shho-vkazuyut-na-te-shho-vamy-namagayutsya-manipulyuvaty/>

Томчук М. І., Білошицька Т. Ю. (Вінниця, Україна)
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРИВОЖНОСТІ У
МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Тези присвячені дослідженню та характеристиці особливостей тривожності у молодших школярів. Здійснено теоретичний аналіз дослідження проблеми тривожності молодших школярів.

Tomchuk M., Biloshitska T. (Vinnytsia, Ukraine)
PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF ANXIETY IN
YOUNGER SCHOOL AGE

The thesis sanctified to research and description of features of anxiety for junior schoolchildren. The theoretical analysis of research of problem of anxiety of junior schoolchildren is carried out.

В умовах нестабільного сьогодення з його соціально-економічними негараздами, невпевненістю в завтрашньому дні, ростом насилля у суспільстві, все частіше розвиток дитини супроводжується переживаннями негативної модальності і, перш за все, високою тривожністю, що дегармонізує становлення особистості. Особливу увагу в рамках цього контексту привертає питання особистісної тривожності у молодших школярів. Розуміння психологічних чинників, що спричиняють тривожність

у цій віковій групі, має важливе значення для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки та інтервенції.

Дослідження проблеми тривожності особистості є актуальним, як а науковому, так і в практичному аспекті. Тривожність як риса (особистісна тривожність) – це відносно стійкий психічний конструкт з відповідними поведінковими патернами, що виражається в схильності реагувати на ситуації, які сприймаються як загрозові, посиленням стану тривоги. Тривога є суб'єктивним проявом дистресу людини.

У роботах Дмитріук Н. С., тривожність представляє собою «емоційний дискомфорт, пов'язаний з очікуванням негативних подій та відчуттям загрози. Тривожність є стійкою особистісною формацією, яка залишається протягом значного періоду часу» Виділяють тривожність як емоційний стан і як стійку особистісну властивість або рису темпераменту [1, с. 133-143].

Згідно з теорією особистості З. Фрейда, особистість складається з трьох компонентів: Ід, Его і Супер-Его, які взаємодіють між собою. Ід представляє собою найпримітивнішу підструктуру психічного апарату, що включає інстинктивні потяги (зокрема, сексуальний інстинкт – лібідо), підкорені принципу задоволення. Ід є ірраціональним, аморальним та перебуває у конфлікті із Его та Супер-Его. Супер-Его, у свою чергу, виступає вищою інстанцією, яка діє як внутрішній цензор і є джерелом моральних почуттів. Его є посередником між Ід та Супер-Его, а також між індивідом та реальністю, виконуючи функції самозбереження організму та пристосування до зовнішнього світу [2, с. 72-78].

Тривожність, за Ф. Перлзом, означає розрив між «тепер» і «тоді», викликаючи у людини необхідність планування та репетиції майбутнього. Це перешкоджає насолодженню сьогоденням і заважає відкритості перед майбутнім, що є ключовим для спонтанності та особистісного зростання.

У своїх дослідженнях Тенуер Л. В. зазначає, що «для молодших школярів тривожність ще не є стійкою особливістю характеру, і застосування відповідних психолого-педагогічних заходів може зменшити її прояв. Дотримання відповідних рекомендацій від педагогів та батьків, що виховують дитину, може суттєво знизити рівень тривожності».

У дослідженнях Буйняк М. Я. вказано, що однією важливою причиною підвищення тривожності молодших школярів є недостатній рівень фізіологічної та інтелектуальної зрілості, що є звичайним для багатьох дітей. Вступ до школи співпадає з віковою кризою, і кожен виходить з неї в різний час і з різними здобутками. Деякі діти є активними і розумними, інші – повільними, треті – роздратованими і агресивними. З часом грубості згладжуються, здібності дітей вирівнюються, якщо вони не втрачають в собі віру і не розчаровуються в навчанні та школі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що однією з причин підвищеної тривожності є недостатній рівень фізіологічної та інтелектуальної зрілості, що є характерним для багатьох дітей. Підтримка педагогів та батьків може допомогти значно зменшити рівень тривожності у цій віковій групі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дмитріюк Н. С. Проблема тривожності у старших дошкільників: деякі емпіричні кореляції та індикатори. *Актуальні проблеми психології*, 2015. Вип. 27. С. 133-143.
2. Стрілецька І. І. Тривожність як індивідуальна властивість особистості: теоретичний аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2015. Вип. 6. С. 72-78.

Бабиніна С. С. (Одеса, Україна)

**ПСИХОЕМОЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ З
ДИТЯЧОЮ ПСИХОЛОГІЧНОЮ ТРАВМОЮ**

У тезах авторка визначає проблему психоемоційних характеристик особистості з дитячою психологічною травмою, а також вплив травми на розвиток особистості.

Babynina S. (Odesa, Ukraine)

**PSYCHOEMOTIONAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY
WITH CHILDHOOD PSYCHOLOGICAL TRAUMA**

In theses the author defines the problem of psycho-emotional personality characteristics with childhood psychological trauma, as well as the impact of trauma on personality development.

Дитяча травма є широко розповсюдженою, кількість досліджень щодо її впливу на поведінку людей у дорослому віці є, але в недостатній кількості. Дослідження, проведені світовою науковою спільнотою, показують, що вплив дитячої травми на поведінкові характеристики в дорослому віці є дуже значним. Дійсно, майже всі люди переживають психологічну травму в дитинстві, але інтенсивність її проявів і ступінь впливу на їхнє життя варіюється.

1. Умовами травматичної ситуації є ірраціональний страх, тривога сепарації (розлуки з первинним сексуальним об'єктом – матір'ю) та Едіпів комплекс. Рання дитяча травма найміцніше закріплюється в психіці, її характер і часто наслідки приховані від людини через амнезію дитячих спогадів. З. Фрейд розцінював факт забування дитячих переживань як свідчення їхньої травматичності для людини.

2. У сучасному житті люди постійно піддаються стресам та емоційним травмам. Технічний прогрес, швидкий темп життя, постійна конкуренція за матеріальні блага, розбіжність між бажаним і дійсністю, проблеми з найближчими членами сім'ї та близькими людьми – все це спричиняє травми різного характеру. З дитинства і до старості людина піддається різноманітним негативним впливам, під час яких спрацьовують різні захисні механізми для збереження цілісності психіки.

3. Психотравмуючі події – це ситуації, які є небезпечними для життя або здоров'я людини і можуть супроводжуватися відчуттям безпорадності, страху та страхітливими образами.

4. Численні дослідження підтверджують дуже переконливий зв'язок між несприятливими подіями в дитинстві та низкою психічних розладів, включаючи депресію, тривожні розлади, розлади особистості і навіть психози, за винятком шизофренії. Доведено, що жорстоке поводження з дітьми призводить до регресу психічного здоров'я не лише в дитинстві, а й протягом усього життя

5. Психологічна травма призводить до спадкових морфологічних змін. Спадковість є однією з причин психологічної травми, або, навпаки, її відсутності. Після серйозних психологічних травм люди часто втрачають пам'ять і забувають, що насправді сталося.

6. Часто емоції, пережиті під час травми, відроджуються в сьогоденні. Згодом зберігається патерн раптових емоційних сплесків, що призводить до фізичного та психічного виснаження. Такі стани супроводжуються різними типами розладів особистості, включаючи тривожні розлади, конверсійні розлади, психотичні розлади та пограничні розлади.

7. На жаль, люди, які зазнали насильства в дитинстві, можуть, швидше за все, увічнити цикл, ставши жорстокими як у своїх міжособистісних стосунках, так і зі своїми дітьми.

8. Непророблені своєчасно дитячі психотравми мають комплексний вплив як на особистість людини, так і на її фізичний стан. Виникають проблеми у когнітивно-емоційній та у поведінковій сферах особистості, згодом, як наслідок, можуть виникнути психосоматичні проблеми.

Отже, психологічна травма дитинства може мати глибокий і тривалий вплив на різні аспекти життя людини. Наслідки такої травми різноманітні, вони впливають на емоційне, психологічне, соціальне та фізичне благополуччя. Важливо зазначити, що вплив може сильно відрізнятись залежно від таких факторів, як природа травми, тривалість, вік, у якому вона сталася, і наявність систем підтримки. Дорослі, які зазнали психологічної травми в дитинстві, можуть мати ризик посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що характеризується нав'язливими спогадами, спогадами та підвищеним емоційним збудженням.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Джексон Д. Н. Уламки дитячих травм, 2018. 421 с.
2. Зігмунд Фрейд, Ерік Еріксон. Сценарій життя. Комплекс дитячих травм, 2018. 241 с.
3. Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практ. посібн. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

Димарчук Д. В., Гузенко В. А. (Одеса, Україна)
**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МЕНТАЛЬНЕ
ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ**

Тези присвячені проблемі особливості дослідження впливу соціальних мереж на ментальне здоров'я молодих людей. Автори розглядають проблему у сукупності та фактори, що впливають на самооцінку та використання соціальних мереж.

Dymarchuk D., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)
**THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE
MENTAL HEALTH OF YOUTH**

The theses are devoted to the problem of studying the influence of social networks on the mental health of young people. The authors consider the problem as a whole and the factors affecting self-esteem and the use of social networks.

Терміни «психічне здоров'я» та «ментальне здоров'я» часто використовуються як синоніми та вказують на стан благополуччя, що включає емоційний, психологічний та соціальний аспекти. «Ментальне здоров'я» зазвичай описує загальний стан добробуту, тоді як «психічне здоров'я» може бути пов'язане з конкретними діагнозами та психічними розладами.

Самооцінка грає ключову роль у ментальному благополуччі, відображаючи особисте уявлення про власну важливість та цінність. Вона формується через особисті досягнення, взаємодію зі світом та порівняння з іншими. Низька самооцінка вказує на неприйняття себе та негативне ставлення до своєї особистості, тоді як нормальний рівень самооцінки відзначається збалансованим сприйняттям себе.

Соціальні мережі сприяють збереженню зв'язків з друзями та родиною, але можуть також викликати почуття неповноцінності при порівнянні з іншими, що негативно впливає на самооцінку та емоційний стан. Надмірне використання соціальних мереж може призвести до залежності та погіршення ментального здоров'я.

Усвідомлене та збалансоване використання соціальних мереж може допомогти уникнути негативних наслідків для психічного здоров'я, а заходи захисту особистої інформації можуть знизити ризики порушення приватності. Дослідження в цій галузі можуть сприяти розумінню взаємозв'язку між соціальними мережами та ментальним здоров'ям та розробці ефективних стратегій підтримки психічного благополуччя при їх використанні.

Нами було проведено дослідження впливу соціальних мереж на ментальне здоров'я молоді за допомогою анкетування та тестування.

За допомогою анкетування встановлено, що Telegram є найпопулярнішою соціальною платформою серед респондентів, Instagram і TikTok також популярні, YouTube використовується більшістю, а Facebook

має низьку популярність. Щодо гендерного розподілу, жінки переважають на більшості платформ.

Більшість респондентів мають нормальний рівень самооцінки. Низький рівень самооцінки частіше зустрічається у жінок. Тривожність і депресія також були проаналізовані, і виявлено різні рівні серед респондентів, з певним переважанням у жінок.

Щодо інтернет-залежності, більшість респондентів не є залежними, але деякі виявили ознаки залежності, особливо серед чоловіків.

Кореляційний аналіз виявив зв'язки між тривожністю, самооцінкою, депресією та використанням соціальних мереж. Наприклад, був виявлений зв'язок між тривожністю та самооцінкою, а також між тривожністю та депресією.

Підсумовуючи, для поліпшення психічного благополуччя рекомендується усвідомлене та обмежене використання соціальних мереж, розділення особистого та професійного життя, увага до емоцій під час використання мереж та розвиток навичок саморегуляції та управління часом.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Білоущенко В. В., Чарнецька Р. Т. Психологічні особливості Інтернет-залежності в підлітковому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 33-36.

2. Богдан М. С., Горецька О. В. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування*. 2014. С. 25-29.

3. Вакуліч Т. М. Інтернет-залежність як новий вид адитивної поведінки. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія Психологія*. 2019. Вип. 12. С.78-86

Касумова С. Р., Гузенко В. А. (Одеса, Україна)

РОЗЛАДИ СНУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Тези присвячені проблемі особливості розладів сну у людині в підлітковому віці, а також дослідженню факторів, що впливають на виникнення розладів сну у підлітків, зокрема хронотип, сонливість, акцентуації характеру, стрес та тощо.

Kasumova S., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)

SLEEP DISORDERS IN ADOLESCENT AGE

The theses are devoted to the problem of the peculiarities of sleep disorders in a person in adolescence, as well as to the study of factors affecting the occurrence of sleep disorders in adolescents, in particular, chronotype, sleepiness, character accentuations, stress, etc.

У підлітковому віці формується здатність до абстрактного мислення, аналізу та самостійного вирішення проблем. Проте в цей час підліток може відчувати сильну потребу у визначенні своєї особистості та пошуку свого

місця у суспільстві. Підлітковий період є важливим для формування ідентичності та встановлення відносин з однолітками та дорослими. У цей час особистість починає освоювати різноманітні ролі та навички, а також здатність формувати особисті цінності та світогляд.

Сон є невід'ємною частиною життя підлітка, що представляє собою особливий стан організму, який виникає регулярно і займає близько третини часу. Мозкові структури, такі як довгастий мозок, середній мозок, міст і мозочок, виконують ряд критично важливих функцій, включаючи контроль сну та бадьорості. Циркадіанний ритм визначає цикл сну та бадьорість протягом доби, а ультрадіанний ритм, що складається з фаз повільного та швидкого сну, є послідовністю функціональних станів мозку. Тривалість сну у різних людей, включаючи підлітків, може відрізнятися. Для підлітків віком від 13 до 18 років загальна тривалість нічного сну становить від 8 до 10 годин на добу.

Розлади сну у підлітків є поширеним явищем і можуть мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я. Причини цих розладів можуть бути різними і варіювати від змін у розкладі та стилі виховання до стресу, перевтоми та фізичних проблем. Синдром затримки фази сну виникає через нерегулярні циркадні ритми і може призводити до проблем із засипанням та пробудженням. Ходіння уві сні та нічні страхи є формами парасомній та можуть бути спричинені різними факторами, такими як недостатній сон чи травматичні події. Діагностика та лікування цих розладів можуть бути складними і вимагати індивідуального підходу. Фізичні чинники, такі як активне зростання та менструальний цикл, можуть негативно впливати на сон у підлітків.

Хронотип підлітка може бути пов'язаний з ризиком виникнення проблем зі сном. Використання лікарських препаратів, інтернет-залежність та постійне використання гаджетів також можуть порушувати сон. Психологічні чинники, такі як стрес, тривога та депресія, впливають на якість та тривалість сну. Повторюване мислення та установки до сну, соціальний тиск, шкільні вимоги, метеофактори, шум та несприятливі умови сну також можуть бути причиною проблем зі сном у підлітків.

Для дослідження розладів сну у підлітків було обрано різні методики:

1. Тест опитувальник Г. Шмішека в адаптації для дітей Є. І Рогов: психологічний інструмент, призначений для виявлення особистісних особливостей у дітей та підлітків. Він допомагає в оцінці рівня акцентуацій характеру та може використовуватися для ранньої діагностики ризику виникнення психічних розладів.

2. Шкала сонливості Епворта (ШСЕ): психологічний інструмент для вимірювання сонливості в повсякденних ситуаціях. Вона базується на тому, наскільки імовірно захоплення сном у різних ситуаціях, таких як перегляд телебачення, читання або їзда в автотранспорті.

3. Тест на хронотип Хорна-Остберга (MEQ): психологічний інструмент, що використовується для визначення індивідуального типу ритму сну і

бодрості людини. Цей тест допомагає визначити, чи людина більш активна вранці (рання пташка), ввечері (ночний сова) або має проміжний хронотип.

4. Опитувальник, що визначає схильність до розвитку стресу по А. Німчину та Дж. Тейлору: призначений для визначення схильності людини до розвитку стресу. Цей інструмент допомагає виявити, які фактори або ситуації можуть викликати стрес у конкретної людини, та оцінює загальний рівень стресу, який вона може переживати.

5. Авторський опитувальник «Симптоми розладів сну у підлітків».

За результатами дослідження було виявлено, що:

Симптоми Інсомнії у підлітків сильно корелюють з симптомами інших розладів сну, що підтверджує думки про те, що інсомнія може бути як окремим психічним розладом, так і симптомом інших розладів сну.

Такі акцентуації характеру, як Тривожна, Дистимічна, Педантична та акцентуація Збудження тісно корелюють з розладам сну за типом Інсомнії, нічних жахів, сомнамбулізму та соціального джетлагу, а такий тип акцентуації, як Циклоїдний – з Циркадними розладами та катаlepsією.

Також дослідження показало, що у підлітків молодшого віку найчастіше зустрічаються такі розлади як сомнамбулізм та нічні жахи, що відповідає віковому поділу частоти зустрічі тих чи інших розладів сну.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Головацький А. С., Черкасов В. Г., Сапін М. Р., Парахін А. І. *Анатомія людини: у 3 т. / ред. В. Г. Черкасової та А. С. Головацького. Вінниця: Нова Книга, 2019. Т. 3. 400 с.*

2. Бойків Д. П., Бондарчук Т. І. *Біохімічні показники в нормі і при патології: Навчальний довідник / за ред. О. Я. Склярова. Київ: Медицина, 2007. 320 с.*

3. Білень Я. Є., Романов О. П., Надь Б. Я. Сон як один з чинників впливу на якість життя людини. *Економіка і право охорони здоров'я. 2018. №2(8). С. 88-89.*

Кравченко Г. Д., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ПОНЯТТЯ САМОРУЙНУВАННЯ ТА СХИЛЬНОСТІ ДО САМОРУЙНУВАННЯ

У тезах наведено аналіз психологічної літератури, що показує наявність декількох підходів до визначення сутності саморуйнування. Розкрито поняття інтегральної особистісної особливості людини.

Kravchenko H., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

CONCEPT OF SELF-DESTRUCTION AND SELF-DESTRUCTION TENDENCIES

The thesis provides an analysis of psychological literature, which shows the presence of several approaches to defining the essence of the concept of self-destruction. The concept of an integral personal characteristic of a person is revealed.

Інтегральна особистісна особливість людини – схильність шкодити самому собі, підриваючи своє здоров'я, порушуючи спілкування з близькими людьми, ламаючи собі кар'єру тощо. Схильність до саморуйнування виявляється і в інших аспектах: неврівноваженість, невміння або небажання стримувати свої емоції, зайве потурання деяким своїм бажанням, інстинктам (наприклад, надмірна гордість), алкогольна, наркотична залежність, суїцидальні спроби, конфліктність, нерозумні вчинки, прагнення карати себе за провини. Саморуйнування особистості або самодеструкції – це думки, емоції і дії деструктивного характеру, які усвідомленим або неусвідомленим чином спрямовані на самого себе. У психології для позначення таких внутрішньо-особистісних феноменів частіше використовується термін «аутоагресія».

Проблема аутоагресії, агресивної, жорстокої, аутодеструктивної поведінки людини в соціумі є актуальною. Розуміння, теоретичне і практичне обґрунтування проблеми присутня в працях багатьох психологів, соціологів, антропологів, культурологів, філософів, етикою, релігійних мислителів, педагогів, які зверталися до області вивчення діяльності і поведінки людини, її природи і сутності, моральних ідеалів, цінностей.

Аналіз психологічної літератури показує наявність декількох підходів до визначення сутності поняття саморуйнування (аутоагресія): еволюційно-біологічна концепція чи адаптаційна (аутоагресія – це форма адаптації організму обумовлена еволюцією); психоаналіз (аутоагресія як захисний механізм психіки, що перенаправляє ту агресію, яка спочатку повинна бути спрямована на зовнішній об'єкт); концепція фрустраційного генезу саморуйнування (аутоагресія з'являється в наслідок фрустрації при неможливості досягнення життєво важливих потреб); біхевіористська теорія «навчання» (аутоагресія є результат наслідування способам поведінкового захисного реагування, який набувається людиною в процесі виховання) [2].

З точки зору еволюційно-біологічної концепції, аутоагресія – це форма адаптації організму обумовлена еволюцією. Тому дану концепцію ще називають адаптаційна. Концепція ґрунтується на положенні, що для збереження психофізичного гомеостазу фізіологічні механізми реалізації цього процесу на призначеній стадії розвитку дезадаптації з метою оптимального пристосування до існуючої ситуації можуть реформуватися з компенсаторних в патогенні. Аутоагресія людини розуміється тут як форма дезадаптивних поведінкових реакцій на різні несприятливі в фізичному і психічному плані життєві ситуації, які викликають стрес, фрустрацію і тому подібні стани.

Дезадаптація людини, неможливість правильної соціалізації та інтеграції може призводити до дій деструктивного характеру, яскравим і негативним з них є суїцид. За теорією психоаналізу саморуйнування інтерпретується як вираження і результат інстинктивно-обумовлених потягів людини. Звідси даний підхід називають «інстинктивно-обумовленим». Крім свідомого, навмисного самогубства існує ще і полунавмисне самознищення з несвідомим наміром, здатним спритно використовувати загрозливу

небезпеку і замаскувати її під виглядом випадкового нещастя.

В аутоагресії можна виділити адаптивну функцію, яку Е. Фромм вважав доброякісною. Вона сприяє підтримці життя і є реакцією на загрозу вітальним потребам. Контроль над стихійним початком дає можливість залишитися людині психологічно культурним. Ослаблення механізмів контролю веде до прояву злоякісної агресії, деструктивності і жорстокості [2].

Дж. Доллард розробив концепцію фрустраційного генезу саморуйнування. Її суть зводиться до того, що аутоагресія з'являється в наслідок фрустрації при неможливості досягнення життєво важливих потреб. В цьому випадку аутоагресія виступає як спотворений спосіб подолання перешкод і досягнення бажаного [1].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Dollard J., Miller N., Doob L., Mowrer O., Sears R. Frustration and Aggression. New Haven : Yale University Press, 1939.
2. Качмар О. В. Соціально-філософська рефлексія феномену агресії в умовах соціокультурних трансформацій : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 36 с.

Сич С. О., Колот С. О. (Одеса, Україна)
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У тезах розглянуто значущі чинники професійного вигорання військовослужбовців, особливості їх прояву у поєднанні з тривожністю і вплив на структуру побудови загального тренінгу профілактики і корекції вигорання для випробуваних.

Sych S., Kolot S. (Odesa, Ukraine)
STUDY OF PROFESSIONAL BURNOUT OF
MILITARY OFFICERS

The theses consider the significant factors of professional burnout of military personnel, the peculiarities of their manifestation in combination with anxiety, and the impact on the structure of the general training for the prevention and correction of burnout for the subjects.

За родом професійної діяльності військовослужбовці піддаються впливу факторів ризику виникнення вигорання. Розглядають негативний вплив екстремальних умов і підвищеної відповідальності за виконання завдань, які провокують дефіцит часу при прийнятті рішень, переживання психологічної невідповідності до виконання окремих завдань. Відзначається активна роль у цьому впливі сім'ї військовослужбовця, його керівника, колективу і особистісних характеристик самого військовослужбовця [1]. Ряд досліджень спрямований на вивчення

взаємозв'язків між вигоранням та психологічними змінними – тривогою, депресією, стресом; змінними робочого навантаження та важкими умовами праці; змінними тривалості та якості сну, працездатності та захисних механізмів. Вплив факторів має тенденцію до накопичення, що знижує психоемоційну стійкість, провокує втому, розвиток тривожності, запальності, апатії і дратівливості. Відзначаються розчарування та втрата інтересу до своєї професійної діяльності. Особливу роль у цьому процесі відіграє тривожність.

Тривожність військовослужбовців розглядається як схильність до переживання емоційного дискомфорту, обумовленого суб'єктивно перебільшеною небезпекою в ситуаціях військової служби, які реально не загрожують благополуччю суб'єкта [1]. Спочатку неусвідомлена, тривожність погіршує психофізіологічний стан особистості: відбуваються збільшення серцебиття, напруженість м'язів, приступи запоморочення. Посилюється відчуття неминучої небезпеки, виникає збудженість, зменшується вміння концентруватися на чомусь. Емоційне виснаження в поєднанні з тривогою і високою залученістю військовослужбовців сприяє розвитку синдрому професійного вигорання. В майбутньому постійна тривожність може стати каталізатором для подальших психоемоційних та поведінкових розладів, порушення особистісного розвитку, появи різноманітних комплексів та загальної дезадаптації [2].

Професійні військовослужбовці за родом служби піддаються впливу великої кількості стресорів із більшою швидкістю, ніж громадянське населення. Екстремальні умови воєнного стану в Україні стають джерелом стресу для військовослужбовців через загрози життю, підвищену відповідальність, важкі умови праці, накопичення втоми, що обумовлює виникнення і розвиток професійного вигорання і призводить до вичерпання ресурсів людини.

З метою виявлення особливостей розвитку професійного вигорання у військовослужбовців, було проведено дослідження серед учасників оперативної групи: командира роти, командира взводу, стрільця, офіцера відділу кадрів, діловода. Результати опитування показали високі показники за небезпечністю, важкістю, складністю, відповідальністю та умовами роботи, а також такої, що потребує підвищеної уваги. Випробувані відзначили негативний вплив професійних факторів, пов'язаний з почуттям тривоги через підвищену відповідальність за збереження життя людей, виконання бойових завдань, хвилювання за самопочуття сім'ї. Також були відзначені стомленість, страх, що хтось не повернеться з завдання, розчарування, бажання повернутися додому. Вказані чинники можуть провокувати розвиток професійного вигорання.

Дослідження професійного вигорання (за методикою К. Маслач) показало переважання високих значень редукції професійних обов'язків, що співпадає з характеристикою випробуваними роботи, як важкої та відповідальної, а також з емоційним станом стомленості та розчарування. Висока ситуативна тривожність (за методикою Ч. Спілбергера) поєднується з

емоційним виснаженням і редукацією професійних обов'язків, спостерігається залежність професійних обов'язків і отриманих результатів дослідження. Відповідність середніх рівнів вираженості «ядра» вигорання кожного випробуваного усередненому значенню професійного вигорання свідчить про можливість побудови загального тренінгу профілактики і корекції вигорання для випробуваних [3].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Пріоритетні багатосекторні заходи з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни: оперативна дорожня карта. URL: [mhps_framework_ukraine_ukr_59_page.pdf](#) (knowledge.org.ua)
2. Трубавіна І. М., Цибулько Л. Г., Мартинюк А. Ю. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/7274>
3. Maslach C., Leiter M. Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*. 2016. № 2. P. 103-111.

Аскерова В. Е., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ЖІНОК ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

У тезах розглянуто питання відмінностей у стратегіях адаптації до військової професійної діяльності чоловіків та жінок. Наведено кількісний склад жінок у Збройних Силах України.

Askerova V., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

SPECIFICITY OF WOMEN'S ADAPTATION TO MILITARY SERVICE

Theses examine the issue of differences in the strategies of adaptation to the military professional activity of men and women. The quantitative composition of women in the Armed Forces of Ukraine is given.

Проблеми статі до недавнього часу не було прийнято обговорювати в контексті питань публічної політики держави, і тим більше, вони дуже мало вивчалися та розглядалися стосовно сфер безпеки та оборони нашої держави. На сьогоднішній день практично відсутні роботи, присвячені комплексному дослідженню процесів становлення та розвитку гендерної політики в Україні в сфері безпеки та оборони [2].

Жінка у військовому мундирі – це об'єктивна реальність Збройних Сил, що не викликає здивування у суспільстві. Вона реалізує свої можливості, фактично, у майже всіх сферах військової діяльності. Тому у виконанні завдань військової служби в Збройних Силах України не можливо переоцінити роль жінки-військовослужбовця. Сьогодні з метою забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України постійно вживаються організаційні та соціальноправові заходи щодо вдосконалення нормативно-

правової бази, всебічного забезпечення, створення належних умов проходження військової служби жінками, вирішення їх соціальних проблем.

Сьогодні жінки активно реалізують себе в усіх, без винятку, сферах суспільної діяльності, зокрема і у сфері захисту нашої Вітчизни. За даними порталу Military Media Center, станом на січень 2024 року в українській армії служить 45 587 військовослужбовиць. Це на 2108 осіб більше ніж у жовтні 2023 року. З них 13 487 мають статус учасника бойових дій [3].

Враховуючи тенденцію до зростання чисельності військовослужбовців-жінок у лавах Збройних Сил України необхідне вжиття комплексних заходів щодо вирішення питань проходження служби жінками-військовослужбовцями, що має надати їм можливість активно розвивати свою військову кар'єру та більш ефективно використовувати свій потенціал. Поряд з цим, нам треба розуміти, що Збройні Сили України є частиною і віддзеркаленням українського суспільства. Тут існують ті ж самі проблеми та панують такі ж стереотипи. Тому забезпечення належної ролі жінки є питанням комплексним та суспільним. Гендерні перетворення в сфері оборони, як і в суспільстві в цілому – процес складний і тривалий. Водночас, забезпечення рівності чоловіків і жінок у війську є одним з головних питань функціонування Збройних Сил України, в контексті демократичного розвитку України [1].

Гендерні стосунки в армії, як і взагалі у діловому світі, пояснюються двома тенденціями: явною чи скритою сегрегацією та конвергенцією. Остання тенденція – результат серйозних змін, які відбуваються у суспільстві (оскільки чоловікам і жінкам доводиться працювати разом). При цьому складаються як ворожі стосунки, конкуренція, так і гармонійні, націлені на співпрацю представників обох статей.

Щодо специфіки адаптації жінок до умов служби, то слід вказати передусім на важливість армійських стосунків. Дослідження показують, що адаптаційні характеристики чоловіків в армії вищі, ніж у жінок, хоча у жінок вони відповідають нормі і не є протипоказанням до служби в армії. Проте емоційна реакція перед відправкою жінок в район бойових дій буває дуже вираженою, близькою до афекту. Більше виражені у жінок в ході бойових дій і астено-депресивні стани.

Слід враховувати і такий чинник, як сексуальні домагання. За дослідженнями 1991 року, проведеними у США, дві третини жінок-військовослужбовців підтвердили, що їх колеги чоловічої статі вдаються до приставань чи образ. В низці досліджень було встановлено, що там, де переважають чоловіки, жінки частіше відчують увагу чоловіків, ніж ті, хто працює в змішаних колективах. Якщо в колективі небагато жінок, чоловіки передусім дивляться на них як на жінок, а потім як на працівників.

Це явище пояснюється теорією токенів (меншості), коли одна-дві жінки в колективі презентують умовно всю жіночу стать. Токени через свою малочисельність більше помітні, більш стереотипно сприймаються, їх характеристики перебільшуються порівняно з домінантами (більшістю).

Розглядаючи питання відмінностей у стратегіях адаптації до військової професійної діяльності, можна відмітити, що жінки на першому місці відмічають такі якості, як гуманізм та доброта, а чоловіки – відповідальність і почуття обов'язку. У жінок менше, ніж у чоловіків, набуває значення стриманість. Таким чином, профіль особистісних якостей жінок виглядає більш гуманістичних, а профіль чоловіків – більш вольовим. Виявляється, що для чоловіків і жінок-військовослужбовців значущими для успішної служби були моральна нормативність, поведінкова регуляція, стан здоров'я, проте відмінності виявляються у тому, що на четвертому місці у чоловіків є фізична працездатність, а у жінок – комунікативні здібності.

На сьогодні існують різні погляди на залучення жінок на військову службу. Військовослужбовці-жінки мають свої специфічні психологічні, фізичні особливості, а отже і методи та засоби роботи мають відповідати цим особливостям.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Клименко Н. Г. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. *Економіка та держава*. 2014. №5. 50 с.
2. Поликашин В. С. Військовий менеджмент. 2006. Київ: МОУ, НАОУ.
3. Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. Режим доступу: <https://suspihne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostaе-cislo-zinok-u-zsu/>

Штрайхер О. А. (*Львів, Україна*)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОНЛАЙН-ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ В ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

У роботі обґрунтовано актуальність онлайн-волонтерства як особливого виду волонтерської діяльності під час повномасштабного вторгнення росії в Україну та виділено основні його напрями.

Shtraikher O. (*Lviv, Ukraine*)

ACTUALISATION OF ONLINE VOLUNTEERING IN UKRAINE DURING THE FULL-SCALE MILITARY INVASION OF RUSSIA

The paper substantiates the relevance of online volunteering as a special type of volunteer activity during russia's full-scale invasion of Ukraine and highlights its main directions.

Волонтерський рух в Україні, що сформувався як наслідок обмежених ресурсів держави у вирішенні нагальних соціальних проблем, викликаних збройною агресією росії з 2014 року, на сьогодні є, з одного боку, важливим суб'єктом підтримки ЗСУ та національної безпеки держави, а з іншого, – сприяє формуванню відчуття соціальної безпеки громадян завдяки допомозі найбільш вразливим верствам населення – внутрішньо переміщеним особам, цивільному населенню в зоні проведення бойових дій, ветеранам та їх сім'ям тощо.

Сучасний волонтерський рух в Україні є «новим» суспільним рухом, який має масовий характер, формується «знизу», складається із різного роду соціальних агентів, які діють на основі спільної цілі – розв’язання нагальних соціальних проблем в умовах війни. Волонтерство (волонтерська діяльність, волонтерські практики) є, на наш погляд, інструментом реалізації цілей волонтерського руху, особливим видом усвідомленої діяльності волонтерів, що характеризується високим рівнем соціальної самоідентифікації людей, добровільністю, проактивністю, масовістю, соціальним забарвленням, благодійністю тощо [див. більше 2].

У вітчизняному науковому дискурсі до дослідження волонтерства та волонтерського руху в Україні долучалася низка дослідників: Д. Горелов, О. Корнієвський, О. Панькова, О. Касперович, О. Іщенко, Н. Черниш, І. Юрченко, Т. Заславська та інші.

Онлайн-волонтерство є видом волонтерської діяльності, що здійснюється повністю або частково за допомогою техніки (комп’ютера, ноутбука, планшета, телефона тощо) та засобів мережі Інтернет, здебільшого на користь організацій неприбуткового сектора [3]. Як і волонтерська діяльність загалом, онлайн-волонтерство може бути як окремими, ініційованими самим волонтером, діями задля допомоги іншим, так і частиною більшого волонтерського проєкту, де окремі завдання виконуються волонтером у дистанційному форматі.

Роль Інтернету та соціальних мереж (Facebook, Instagram, Telegram тощо), суттєво зросла під час спалаху волонтерського руху у 2022 році. Активність громадян у соціальних мережах щодо подій в Україні, обмін думками та інформацією сприяли швидшому поширенню актуальної та різноманітної інформації, що сприяло швидкій мобілізації громадянського суспільства. За даними звіту соціологічної групи «Рейтинг», за перший рік повномасштабної війни в Україні відбувся активний ріст довіри громадян до ЗМІ, однак частота спочивання їх новинного контенту зменшилася. Дослідники акцентують увагу на кардинальній зміні каналів комунікації та отримання інформації – спостерігається значний ріст у груп і каналів в месенджерах (з 11 до 41%), а також в YouTube (з 21 до 29%), при збереженому впливі соціальних мереж (35%) [1]. У перші місяці повномасштабного вторгнення з’явилися низка онлайн платформ, які сприяли покращенню взаємодії осіб, які шукали можливості стати волонтером із благодійними фондами, громадськими організаціями та безпосередньо з тими, хто потребував допомоги, як от наприклад платформи СпівДія та Palyanytsya.info.

Важливою особливістю сучасних волонтерських спільнот є те, що взаємодія між їх членами здебільшого відбувається через онлайн-мережі, що сприяє нівелюванню географічних обмежень щодо участі у таких спільнотах. Це відкриває вікно можливостей до участі у волонтерській діяльності для багатьох українців, що проживають за межами країни, проте активно долучаються до процесів, що відбуваються в країні. Серед найбільш поширених напрямів онлайн-волонтерства під час збройної агресії в Україні

можна виділити такі: інформаційна підтримка потребуючих в час війни («гарячі лінії», онлайн-платформи, профільні групи у соціальних мережах, які є надавачами різного роду універсальної інформації (можливостей отримання гуманітарної допомоги, додаткових виплат від міжнародних організацій, можливостей евакуації тощо); професійна допомога у вирішенні нагальних проблем (психологічна допомога, правова допомога, ріелторські послуги для ВПО чи біженців тощо); волонтерство у сфері дистанційної освіти (створення різного роду освітніх продуктів або контенту з метою допомоги у перекваліфікації, просвітництва, інформування щодо подій в Україні тощо); роботи, що здійснюються професійними ІТ-спеціалістами на волонтерських засадах (розробка веб-сайтів, чат-ботів, платформ, їх технічна підтримка, створення баз даних тощо); консультативні послуги різного роду спеціалістів для організацій неприбуткового сектору (професійні поради маркетологів, копірайтерів, перекладачів іншомовних текстів тощо). Перелік можливостей онлайн-волонтерства є значно ширшим та потребує подальшого дослідження.

Зважаючи на актуальність подальших наукових розвідок, присвячених волонтерському рухові та волонтерству в Україні, буде доцільним продовження дослідження потенціалу та результативності онлайн-волонтерства в процесі реалізації цілей волонтерського руху в Україні в час війни.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Комплексне дослідження: Як війна змінили мене та країну. Підсумки року. *Соціологічна група Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (дата звернення: 11.03.2024).
2. Штрайхер О., Школяр М. Сутність та характеристики волонтерського руху у фокусі війни в Україні. *Габітус*. 2024. № 57. С. 25-32.
3. Cravens J. Involving International Online Volunteers: Factors for Success, Organizational Benefits, and New Views of Community. *The International Journal of Volunteer Administration*. 2006. № 26 (1). P. 15-23.

Бондар В. Р., Гратілова К. О. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ КОНФЛІКТІВ

У тезах обґрунтовано необхідність аналізу стадій конфлікту для ефективного управління ним. Розкрито, що розуміння та виявлення конкретних фаз допомагає виявити ключові моменти розвитку конфлікту та розробити відповідні стратегії для керування ним.

Bondar V., Hratilova K. (Odesa, Ukraine)

PECULIARITIES OF CONFLICT DYNAMICS

The thesis substantiates the need to analyze the stages of the conflict for its effective management. It is revealed that understanding and identifying specific phases helps to identify key points in the development of conflict and develop appropriate strategies to manage it.

Конфлікти є невід'ємною частиною нашого життя. Вони можуть відбуватися між нас та у середині нас. Саме тому розрізняють міжособистісні, внутрішньоособистісні, особистісно-групові та міжгрупові конфлікти. Конфлікт – це певне протиріччя, яке виникає в процесі соціальної взаємодії, що полягає у притодії суб'єктів конфлікту та може супроводжуватись негативними емоціями. У конфліктах проявляється все розмаїття емоцій, стресів, переживань, втрат, провини тощо. За умов конфлікту змінюється система відносин і цінностей, по-іншому сприймається реальність. Задля управління конфліктом важливим є розуміння динаміки конфлікту та аналізу психологічної складової механізмів ескалації та перебігу конфліктів.

Динаміка конфлікту знаходить своє відображення в двох поняттях: фази конфлікту і стадії розвитку конфлікту. Існує 4 основних фази конфліктної ситуації: початкова фаза, фаза підйому, пік конфлікту, фаза спаду.

1. Початкова фаза – виникнення і розвиток конфлікту. Стадія виникнення конфліктної ситуації розпочинається з невдоволення та роздратування, які простягаються вздовж комунікаційних каналів між сторонами. Це може бути неузгодженість в поглядах, непорозуміння або відчуття негативних наслідків минулого. Сторони можуть перейти до активних спроб здійснення впливу або встановлення своєї позиції. Замість пошуку компромісу, вони більше зацікавлені в захисті власних інтересів, що призводить до подальшого поглиблення розбіжностей та віддалення сторін одна від одної.

Усвідомлення конфлікту, яке настає, коли початкові сигнали незадоволення і роздратування поступово стають більш очевидними і відчутними для сторін. Вони можуть виявляти певні симптоми конфлікту, такі як напруженість у комунікації, збільшення конфліктних ситуацій або незручність у взаємодії між сторонами. Сторони починають аналізувати причини своїх невдоволень і намагаються з'ясувати, що саме їх турбує.

2. Зростання напруги знаменує фазу підйому і характеризується поступовим наростанням конфліктних показників та емоційної напруженості між сторонами. Відбуваються ключові події, які спричиняють реакції та викликають занепокоєння, обурення або страх. Учасники конфлікту можуть відчувати зростаючий рівень стресу, тривоги та неспокою через загострення ситуації та відчуття загрози своїм інтересам чи позиціям. По мірі того, як напруга зростає, учасники конфлікту можуть починати відчувати більшу потребу у вирішенні ситуації, щоб повернути стабільність та спокій.

Стадія початку відкритої конфліктної взаємодії виражається в активних діях одного з учасників конфлікту, який усвідомив для себе конфліктну ситуацію. Ці дії (заяви, попередження, критичні висловлювання та ін.) спрямовані проти свого опонента, а саме на нанесення збитку «супротивнику». Інший учасник при цьому усвідомлює, що дані дії спрямовані проти нього і, в свою чергу, приймає активні відповідні дії проти ініціатора конфлікту. Даний етап конфлікту може призвести до подальшого

загострення ситуації або, навпаки, стимулювати пошук шляхів вирішення проблеми через відкрите обговорення та пошук компромісів.

3. Ескалація конфлікту – фаза піку конфлікту, напруженість досягає свого максимуму. Учасники відкрито висловлюють свої позиції та вимоги, проте їм може бракувати розуміння власних інтересів та суті конфлікту. Ескалація конфлікту – це процес зростання інтенсивності та глибини конфлікту. Він може включати агресивні дії, які призводять до подальшого загострення ситуації та різкого поглиблення непорозумінь між сторонами. Цей процес може бути спричинений недооцінкою важливості конфлікту, неправильними стратегіями врегулювання та негативними емоціями, що зростають у ході взаємодії.

4. Вирішення конфлікту – фаза спаду конфлікту, яка є останньою стадією конфліктної динаміки. Напруженість зменшується, а сторони шукають способи вирішення проблеми.

Існують два ступені вирішення конфлікту: часткове, або повне вирішення конфлікту. У першому випадку припиняються конфліктні дії, але спонукання до конфлікту може залишатися. Це може призводити до тимчасового або часткового вирішення проблеми без усунення кореневих причин конфлікту. Повне вирішення конфлікту передбачає, що не лише конфліктні дії припиняються, але й фактори конфлікту вирішуються або нейтралізуються. При цьому, вирішення конфлікту може бути досягнуто педагогічними, або адміністративними методами [1].

Але при цьому, як і інші проблеми, конфлікт значно легше попередити, ніж подолати, тому кожному фахівцю необхідно вміти розпізнавати типові конфліктні ситуації, а при наявності конфлікту – аналізувати його динаміку.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ємельяненко Л. М. Конфліктологія: навч. посібник / В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко / за заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. 315 с.

Салагор І. В. (Одеса, Україна)

СТРУКТУРА ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ

У тезах проаналізовано юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту. Визначено основні компоненти юридичного конфлікту.

Salahor I. (Odesa, Ukraine)

THE STRUCTURE OF A LEGAL CONFLICT

The theses analyze the legal conflict as a type of social conflict. The main components of the legal conflict are defined.

Конфлікти присутні в будь-якій сфері життя й сумісній діяльності людей. Сутності конфлікту, його причинам та способам вирішення конфліктів присвячені численні розвідки філософів та науковців протягом багатьох століть. Г. Зіммель, запропонувавши поняття «соціальний

конфлікт», наголошував на значущості конфлікту для суспільства, вважав конфлікт універсальним явищем, а суспільство без конфліктів вбачав недієздатним. Різновидом соціального конфлікту є юридичний конфлікт – складне і багатопланове явище, що виникає у сфері права внаслідок розбіжностей, протиріч, або зіткнень інтересів між сторонами. Для розуміння сутності юридичного конфлікту, важливим є аналіз його структури та основних компонентів [1].

Першою складовою структури юридичного конфлікту є підстави його виникнення. Ці підстави можуть бути різноманітними і включати в себе такі фактори, як розбіжності у тлумаченні правових норм, конфлікт інтересів між сторонами, невизначеність або прогалини у законодавстві, порушення прав та обов'язків тощо. Наприклад, у цивільному конфлікті підставою може бути непорозуміння щодо прав та обов'язків сторін за договором, а у кримінальному конфлікті – суперечність між обвинуваченням та захистом.

Другою важливою частиною є типологія юридичного конфлікту. Це відображає різноманітність конфліктів у правовій сфері та допомагає розуміти їхню специфіку. Основними типами конфліктів є цивільні, кримінальні, адміністративні, трудові, податкові та інші. Кожен з цих типів має свої особливості та характеристики, що визначаються конкретними нормами права, структурою відносин між сторонами та механізмами їх вирішення. Наприклад, у цивільному конфлікті головною метою може бути відшкодування завданої шкоди, а у кримінальному – забезпечення правосуддя та покарання правопорушників.

Третьою складовою є розвиток та динаміка конфлікту. Юридичні конфлікти можуть проходити крізь різні етапи, починаючи з виникнення конфліктної ситуації, подальшого загострення взаємин між сторонами, досягнення або не досягнення компромісу чи розв'язання конфлікту. Розуміння цих етапів допомагає вивчати механізми врегулювання конфліктів та ефективно керувати ними.

Учасники конфлікту можуть бути різними за юридичним статусом та правовими можливостями. Фізичні особи можуть бути громадянами, які захищають свої права та інтереси, або особами, які є представниками юридичних осіб (наприклад, адвокатами, представниками посадових осіб тощо). Юридичні особи можуть бути підприємствами, установами, громадськими організаціями тощо. Крім того, державні органи, такі як суди, правоохоронні органи, адміністративні установи, також можуть виступати у ролі учасників конфлікту або його регуляторів.

Об'єктами конфлікту можуть бути різні права, обов'язки, майно, інтереси осіб та інші юридичні об'єкти. Наприклад, у цивільному конфлікті об'єктами можуть бути права власності, договірні зобов'язання, права на компенсацію завданої шкоди тощо. У кримінальному конфлікті об'єктами можуть бути право на справедливий судовий процес, право на недоторканність особи, право на покарання винуватців тощо. Розрізняють також особисті та імушественні об'єкти конфлікту, які можуть мати різне значення в залежності від типу конфлікту та специфіки справи.

Існує низка різних механізмів вирішення юридичних конфліктів, серед яких судовий шлях, альтернативні способи врегулювання (посередництво, медіація, арбітраж), адміністративні процедури, добровільні домовленості тощо. Вибір конкретного механізму вирішення залежить від типу конфлікту, інтересів сторін, а також від специфіки справи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Іванов В. М., Іванова О. В. Юридична конфліктологія / В. М. Іванов, О. В. Іванова. К. : МАУП, 2004. 224 с.

Самко В. В. (*Одеса, Україна*)

ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА СЕКСУАЛЬНУ ДИНАМІКУ В ПАРІ

У тезах аналізується вплив конфліктів на сексуальні відносини між партнерами, з акцентом на значенні емоційного зв'язку для підтримки здорового інтимного життя. Розглядаються деструктивні моделі поведінки, що призводять до конфліктів і пропонуються ефективні стратегії їх вирішення з метою відновлення близькості та стабільності у стосунках.

Samko V. (*Odesa, Ukraine*)

INFLUENCE OF CONFLICTS ON SEXUAL DYNAMICS IN A COUPLE

Theses analyze the impact of conflicts on sexual relations between partners, with an emphasis on the importance of emotional connection for maintaining a healthy intimate life. Destructive patterns of behavior that lead to conflicts are considered, and effective strategies for solving them are proposed in order to restore closeness and stability in relationships.

Відносини – це складне й багатогранне явище, на яке впливає багато факторів, у тому числі й конфлікт. Сексуальна динаміка є одним із основних елементів стосунків і часто використовується як показник загального здоров'я пари. Конфлікт, незалежно від його походження, може призвести до змін у сексуальній сфері, що може негативно вплинути на емоційний стан пари та якість спільного життя [1]. Розуміння впливу конфлікту на сексуальну динаміку є важливим, оскільки він може порушити гармонію та стабільність стосунків, призвести до емоційного відчуження, зниження інтимності та інших негативних наслідків. Без належного втручання ці процеси можуть мати довгострокові наслідки для закоханих та їх оточення. Тому важливо визначити механізми конфлікту та розробити стратегії їх подолання та запобігання. Це питання хвилює не лише науковців, а й практичних психологів, сімейних терапевтів та інших спеціалістів, які займаються парами, адже від якості стосунків подружжя залежить загальний рівень щастя та благополуччя.

Дослідження американського психолога Джона Готтмана, одного з провідних експертів у галузі шлюбної та сімейної психології, показує, що

конфлікт може по-різному впливати на сексуальну динаміку пари, залежно від того, як його вирішити. Джон Готтман виділив чотири моделі поведінки, які він назвав «чотирма вершниками Апокаліпсису»: критика, презирство, обструкція та захисна реакція. Коли ці фактори присутні у стосунках, це може призвести до емоційного відчуження, зниження близькості та навіть розриву стосунків. Наприклад, критика, спрямована на особистість партнера, а не на його поведінку, може зашкодити самооцінці та призвести до відчуження. Презирство, виражене сарказмом або принизливими жестами, може створити ворожу атмосферу, яка може негативно вплинути на статево близькість. Захист може ускладнити вирішення конфлікту, коли партнери відповідають на критику виправданнями або контрзвинуваченнями. Готтман підкреслює, що, якщо ці патерни не вирішувати, вони можуть призвести до тривалого відчуження і втраченого сексуального інтересу. Він також пропонує альтернативний підхід, що включає відкриту комунікацію, емпатію, та готовність приймати взаємні помилки, які можуть відновити емоційний зв'язок і покращити сексуальну динаміку в парі. Готтман пропонує стратегії, такі як «м'яка ініціація», коли конфлікт починається з позитивних елементів, та «спроби виправлення», що допомагають пом'якшити напруження під час конфліктів, дозволяючи партнерам підтримувати емоційний зв'язок навіть у складних ситуаціях. Для подолання негативного впливу конфліктів на сексуальну динаміку в парі потрібно забезпечити відкритий діалог між партнерами, обговорювати сексуальні потреби та очікування, а також працювати над зміцненням емоційної близькості [2].

Емоційний зв'язок у стосунках безпосередньо впливає на сексуальну динаміку між партнерами. Гері Чепмен, автор книги «П'ять мов любові», стверджує: «Сексуальні проблеми майже завжди починаються там, де не задоволені емоційні потреби, вони нічого спільного не мають із фізіологією» [3, с. 19]. Це свідчить про те, що коли партнери відчувають емоційне відчуження або їхні емоційні потреби залишаються невирішеними, це може призвести до зниження інтимності та сексуального бажання. Конфлікти, які не отримують належного вирішення, або недоліки в комунікації щодо емоційних та сексуальних потреб можуть мати негативний вплив на сексуальну динаміку пари. Для відновлення гармонії у стосунках необхідно впроваджувати ефективну комунікацію, демонструвати емпатію та працювати над зміцненням емоційного зв'язку. Відкритий діалог і взаємна підтримка дозволяють парам подолати конфлікти та зберегти здорові сексуальні стосунки.

Отже, конфлікти у стосунках можуть значно вплинути на сексуальну динаміку, призводячи до зниження інтимності та сексуального бажання. Деструктивні моделі, такі як критика, презирство, стримування та захист, можуть призвести до емоційної відстороненості, що посилює негативні наслідки. Щоб мінімізувати ці наслідки, необхідно впроваджувати ефективні стратегії розв'язання конфліктів, зокрема «м'яку ініціацію» та «спроби виправлення», які сприяють відкритому спілкуванню, співчуттю та взаємній

підтримці. Зміцнення емоційного зв'язку між партнерами допомагає підтримувати стабільну сексуальну динаміку, що позитивно позначається на загальному самопочутті пари.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бондаровська, В. Стадії розвитку сім'ї. Види сімейних конфліктів. // Психологічна допомога сім'ї / Упоряд. Т. Гончаренко. – К: П86 Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2015. – С. 12 – 15.
2. Готтман Д. Сім принципів щасливого шлюбу. Практичний посібник зі шлюбних стосунків / Д. Готтман, Н. Сільвер. – Харків: Vivat, 2020. – 336 с.
3. Чепмен Г. П'ять мов кохання. Як висловити кохання вашому супутнику / Гері Чепмен. – Полтава: SKYprint, 2023. – С. 18-20.

Ананьїва Н. Ю., Северинюк Т. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В тезах надається аналіз психологічного благополуччя як складової якості життя молоді в умовах воєнного часу.

Ananiva N., Severinyuk T. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AS A FACTOR OF QUALITY OF PERSONAL LIFE DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE

The article provides an analysis of psychological well-being as a component of the quality of life of young people in wartime conditions.

Повномасштабна війна, що нині триває в Україні, впливає на всі сфери суспільного життя населення країни, порушуючи його цілісність, як соціального утворення, та виступає загрозою щодо життя кожної людини країни. Війна позначається на всіх складових процесу життєдіяльності особистості: на її на емоційному, фізичному та соціальному станах. Життя в ситуації хронічного стресу, тривоги характеризується як психологічне неблагополуччя, і в цілому призводить до значного погіршення якості життя людини.

Слід зазначити, що в науковій літературі не існує єдиної загально прийнятої точки зору щодо поняття «якість життя». Змістовний контекст категорії «якості життя» трактується дослідниками по різному. Одне з найпоширеніших визначень, запропоноване ВООЗ, характеризує поняття якості життя як сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей, а також залежно від мети, очікувань, стандартів і турбот. Такий підхід визначає якість життя як рівень задоволення людиною своїм життям за його власною суб'єктивною самооцінкою.

Заслугує на увагу інтегрована модель якості життя Н. Келли-Гиллеспи, яка була розроблена нею на основі синтезу наявних в наукових джерелах підходів різних авторів. Модель якості життя за Н. Келли-Гиллеспи

включає шість основних сфер життєдіяльності особистості [3]: 1) соціальне благополуччя, 2) фізичне благополуччя, 3) психічне благополуччя, 4) когнітивне благополуччя, 5) духовне благополуччя, 6) благополуччя, що залежить від стану навколишнього середовища.

На думку автора статті «Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості» Н. В. Коргіної, – «психологічне благополуччя є одним із ключових елементів психічного та психологічного здоров'я та буття людини, яке може виступати критерієм якості життя особистості» [4]. Описуючи зв'язок між психологічним благополуччям та задоволеністю життям, дослідниця фіксує увагу на тому, що задоволеність життям є «однією з головних складових психологічно благополучної людини, адже особистість турбують цілі, пов'язані з пошуком засобів задоволення життям та укріпленням власного благополуччя» [5].

Для визначення змістовності категорії «психологічне благополуччя», розглянемо один з підходів, що існує в науковій літературі, тобто погляди американського психолога К. Ріфф. Базовими складовими психологічного благополуччя (psychological well-being) людини, на думку К. Ріфф, є наступні: позитивні відносини з іншими, прийняття себе (позитивна оцінка себе і свого життя), автономія (здатність слідувати своїм власним переконанням), компетентність (контроль над навколишнім середовищем, здатність ефективно управляти своїм життям), наявність цілей, які надають життю спрямованість і сенс, особистісне зростання як почуття безперервного розвитку і самореалізації. Ю. Кашлюк зазначає, що згідно з теорією К. Ріфф, – «психологічне благополуччя можна охарактеризувати як інтегральний феномен, що характеризує позитивне функціонування людини і виражається в суб'єктивному відчутті задоволеності життям, реалізацією власного потенціалу і опосередкованою системою відносин особистості з іншими, світом, собою» [2, с. 71].

Характеризуючи психологічне благополуччя як елемент якості життя особистості (за концепцією Н. Келли-Гиллеспи) та визначаючи його складові (за концепцією К. Ріфф) можливим є поєднання цих підходів в єдину інтегровану модель, що представлено на рисунку 1.

В мовах військового часу порушуються всі складові поняття «якість життя». Негативний вплив воєнного часу позначається на всіх соціально-демографічних групах, в тому числі і на молоді, як однією із вразливих груп населення, що характеризується невизначеністю позицій особистості, яка, до того ж, знаходиться в стадії становлення та в процесі соціалізації. Так, за результатами проведеного опитування здобувачів вищої освіти українською дослідницею С. П. Дерев'янку, переважна кількість молодих людей охарактеризували свій наявний психічний стан з початком війни як «емоційний шок», який їм досі триває. 90 % респондентів зазначили, що вони не спроможні контролювати своє життя, дві треті опитуваних вказали на те, що вони відчувають постійну гостру тривогу, «неохоче планує свій майбутній час» (82%) [1, с.1350]. Все ці психологічні стани є проявами психологічного неблагополуччя молоді.

Рис. 1. Інтегрована модель якості життя за Н. Келли-Гиллеспи та К. Рифф

В ситуації війни молода людина може зостатися на одинці зі своїми страхами, тривогами, та не мати можливості звернутися за допомогою до родичів, друзів, колег по роботі та профільних спеціалістів. В такому скрутному становищі вона може спиратися тільки на свій власний ресурс для покращення свого психологічного стану. Таким чином відновлення психологічного благополуччя молодих людей можливо через формування умінь та навичок самопомоги.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дерев'янка С. П. Російсько-українська війна як загроза емоційному благополуччю сучасної молоді. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 1358-1361. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-172>
2. Кашлюк Ю. І. Феномен психологічного благополуччя особистості, як об'єкт психологічного дослідження. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*. 2016. Т. 1, № 2. С. 70-74.
3. Kelley-Gillespie N. An Integrated Conceptual Model of Quality of Life for Older Adults Based on a Synthesis of the Literature. *Applied Research Quality Life*. 2009. № 3. P. 259-282. URL: <http://www.springerlink.com/content/w25127885112468u/fulltext.pdf>
4. Коргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 48-55.
5. Коргіна Н.В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості : дис. канд. псих. наук : 19.00.01. Одеса, 2018. 270 с.

Балінова А. Є. (Вінниця, Україна)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІТАЛЬНОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЖІНОК

У тезах викладено деякі питання дослідження та постановка проблеми в загальному вигляді. Обґрунтовано необхідність застосування методів саморегуляції як профілактики стресостійкості у жінок.

Balinova A. (Vinnytsya, Ukraine)

THEORETICAL ANALYSIS OF RESEARCH OF QUESTION OF PSYCHOLOGICAL VITAL ACTIVITY OF SELF-REGULATION IN WOMEN

In theses it is expounded some questions of research and raising of problem in a general view. In theses it is expounded some questions of research and raising of problem in a general view. Reasonable necessity of application of methods of self-regulation as prophylaxes of the emotional burning down and stress resistance for women.

Теоретичні побудови, що стосуються вітальності або життєвої енергії людини, давно були в фокусі уваги різних філософських і психологічних шкіл.

Вітальність (від. лат. *vitalis* «життєвий») – поведінка, яка описується енергією, ентузіазмом і витривалістю. Феномен вітальності вивчався в різних контекстах та наукових дисциплінах, тому важко визначити одного конкретного дослідника, який вперше звернув увагу на цей феномен. Однак можна сказати, що вивчення вітальності має давню історію та пов'язане з розвитком медицини, психології, філософії та інших галузей знань.

У контексті медицини та фізіології, вітальність була вивчена в рамках досліджень фізичної активності, здоров'я та життєдіяльності організму.

Р. Райан і Ч. Р.Фредерік визначають вітальність як усвідомлене переживання людиною своєї наповненості енергією й життям і розглядають її як віддзеркалення фізичного (організмного) і психологічного благополуччя людини. Це феноменологічно обґрунтований критерій, зміст якого відрізняється від зовнішніх критеріїв благополуччя, таких як успіх, здоров'я, соціальна підтримка і особисті досягнення.

Карл Роджерс, відомий американський психолог та психотерапевт, підкреслював важливість самовираження та самореалізації для психічного здоров'я, що може бути пов'язано з поняттям вітальності.

К. Роджерс вважав, що вітальність – це один з важливих аспектів психічного здоров'я. Для досягнення повноцінності у житті людині потрібно мати можливість відчувати, висловлювати та реалізовувати свої потреби, цінності та бажання. У своїй роботі з клієнтами, Роджерс розвивав підходи, що стимулювали розвиток внутрішнього потенціалу та самореалізацію. Він вважав, що психотерапевтичне спілкування, спрямоване на розуміння та

підтримку самоідентифікації та вираження власного «Я», може сприяти підвищенню вітальності та самоповаги.

Р. Баумайстер запропонував концепцію виснаження енергії, згідно з якою однією з причин зниження вітальності є самоконтроль і вольове зусилля, що витрачають обмежені ресурси особистості і призводять до виснаження Его. Виснаження Его, представники цього підходу, розглядають як зниження бажання докладати вольове зусилля в результаті попереднього напруження волі. Це стосується процесів контролю над собою, прийняття рішень, здійснення вибору і т.п. Так, придушення емоційних реакцій веде до зниження продуктивності діяльності, включаючи пізнавальний її компонент.

Суб'єктивна вітальність як переживання енергії, доступної особистості для здійснення себе в світі, є одним з найважливіших елементів суб'єктивного благополуччя, а також ресурсом для будь-якої діяльності особистості.

Те ж саме відбувається в ситуації, коли людина змушена робити вибір. У нашій країні проблема суб'єктивної вітальності практично не вивчена, хоча має глибокі історичні корені. Оцінка людиною свого життя, його емоційне ставлення до неї були темою багатьох філософських, соціологічних і психологічних досліджень.

У дослідженнях, що вивчають саморегуляцію, суттєвим є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. Під саморегуляцією найчастіше розуміють вміння людини розкривати власні можливості, підпорядковуючи своїм цілям психічні та фізичні функції організму. Саморегуляція визначається також як «забезпечення особистісної активності, що обумовлює прояв наполегливості, цілеспрямованості, ініціативності у вчинках, діяльності, праці» [1]. В роботах дослідників саморегуляція розглядається як процес, що спрямований на корекцію або зміну дій у відповідності із завданнями суб'єкта й умовами, у яких він діє.

У психологічній літературі під саморегуляцією розуміється система психічного самовпливу з метою свідомого управління особистістю своїми психічними станами у відповідності з вимогами ситуації та доцільністю. Саморегуляція є функціональним вираженням тих внутрішніх умов, що визначають ефект зовнішніх, передусім соціальних впливів, завдяки яким особистості притаманна властивість самоактивності.

Жінки можуть демонструвати різні рівні психологічної вітальності та саморегуляції в залежності від індивідуальних, соціокультурних та середовищних чинників. Стратегії саморегуляції можуть відрізнятися залежно від контексту та завдань, які стоять перед жінками у їхньому професійному, особистісному та сімейному житті. Вивчення психологічної вітальності та саморегуляції у жінок може включати аналіз таких аспектів, як емоційна інтелігентність, стресостійкість, впевненість у собі та ефективність у вирішенні проблем. Розвиток психологічної вітальності та навичок саморегуляції може бути сприятливим для покращення загального психічного здоров'я та якості життя жінок.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дубініна Д. Е. Взаємозв'язок особистісних детермінант та способів саморегуляції поведінки людей з різним рівнем стресостійкості. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2016. Т. 7. Екологічна психологія. Вип. 42 С. 70-76.
2. Пенькова О.І. Проблема саморегуляції особистості: ціннісний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Т. 1. Вип. 2. С. 114-119.
3. Роджерс К. Вчитися бути вільним / К. Роджерс // Гуманістична психологія: Антологія: У 3-х т. / упоряд. й наук. ред. Р. Трач (США) та Г. Балл (Україна)]. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2001. – Т. 1. Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. – 252 с.

Ніколова В. С. (Одеса, Україна)

**РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ВИБОРІ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАХУ**

В тезах схарактеризовано сутність ціннісних орієнтацій та їх особливостей в період юнацтва. Проналізовано вплив ціннісних орієнтацій особистості на професійне самовизначення та професійну самореалізацію.

Nikolova V. (Odesa, Ukraine)

**THE ROLE OF VALUE ORIENTATION IN CHOOSING A
PSYCHOLOGY MAJOR**

The theses characterize the essence of value orientations and their features in the period of youth. The impact of individual value orientations on professional self-determination and professional self-realization is analyzed.

Ціннісні орієнтації – це не лише компонент свідомості, а й поведінки. Вони є компонентом індивідуальної дії, життєвих здобутків і одним із центральних особистісних утворень, що визначають процес становлення духовності.

Це одне з внутрішніх організацій особистості, що визначає мотивацію поведінки психолога та процес його діяльності, дозволяє обирати різні моделі поведінки та різні методи діяльності, які відповідають конкретним соціальним відносинам та умовам.

Цінності можна вважати ключовим моментом реалізації особистої кар'єри, оскільки вони визначають загальне ставлення індивіда до кар'єрних цілей, завдань і вимог, визначають можливість особистої кар'єрної самореалізації, а також є одним із стрижнів реалізації особистої кар'єри в цілому. Компоненти структури особистості визначають її спрямованість на досягнення певного ставлення, зміст уявлень про «Я», поведінку, нормативно-оцінне ставлення до навколишнього середовища.

Період юнацтва, на який припадає студентський вік, частіше за все вважається найбільш прийнятним періодом для входження людини у світ цінностей і ціннісного самовизначення. Відбувається цей процес саме завдяки освітньому середовищу [1].

Професійне самовизначення вважається підсумком підліткового віку. Наприклад, усвідомлена потреба не тільки в здобутті знань, а й у виробленні власних поглядів і переконань, формування наукового світогляду, поява теоретичних інтересів, прагнення до самостійності, потреба в самопізнанні та самоствердженні, внутрішня мотивація до самореалізації, визначення життєвих перспектив і визнання своєї здатності до досягнення певних цілей.

Існують статистичні відмінності в ціннісних орієнтаціях залежно від віку та статі, а також вони мають властивість змінюватися з віком. Таким чином, зміни безпосередньо відображаються на контакті з соціумом і в професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Панчук Н. П. Ціннісна сфера особистості та її роль у становленні професіонала. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 29. С. 471-480.
2. Шевчук С. В. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій психолога. Київ, 2022.

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Родрігес Рон А. (Кіто, Еквадор)

ДОСЛІДЖЕННЯ АГЕНТСЬКОЇ МОДЕЛІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА НАСЛІДКИ

Модель агентського державного управління, що вирізняється автономією та підзвітністю, широко обговорюється науковцями та державними діячами. Хоча вона має потенціал досягти додаткової ефективності та гнучкості, перешкодами на цьому шляху є суперечності між керівниками та їхніми підлеглими, а також питання про те, як має здійснюватися демократичний контроль.

Rodriguez Ron A. (Quito, Ecuador)

EXPLORING THE AGENCY MODEL IN PUBLIC MANAGEMENT: ADVANTAGES, DISADVANTAGES AND IMPLICATIONS

The model of agency for public management, distinguishing by the given of autonomy and accountability, has been discussed extensively by the scholars and government workers. While it might help to achieve the extra efficiency and flexibility, the obstacles on this path include the friction between the real-life bosses and their agents and the question of how democracy oversight should be exercised.

Understanding the Agency Model: Concepts and Implications. Several researchers and multiple global associations have attempted to design concise comprehensive definitions of agencies. However, according to Pollitt, Bathgate, Caulfield, Smullen, and Talbot (2001), these efforts have not been entirely successful in creating a universally applicable definition suitable for every scenario. The challenge lies in several factors. Firstly, there is significant variation in public law across different countries. Secondly, subtle nuances exist in the terminology used across various regions and continents, as well as within national contexts. Thirdly, the formal characteristics of organizations pose additional complexities. For instance, entities with similar legal statuses and powers may operate in vastly different manners due to their placement within diverse political frameworks. However, Pollit et al. (2001) define agencies as entities that typically exhibit the following characteristics: they operate independently from the main hierarchical structures of ministries, execute public tasks at a national level, receive funding from the state budget, and are subject to various administrative law procedures.

Exploring the Benefits and Drawbacks of the Agency Model. Pollit et al. (2001) propose that agencies can aid governments in achieving specific, widely held objectives. Andersen and Torsteinsen (2017) argue that agents and principals must strike a balance between key control (accountability) and operational autonomy

(self-sufficiency). In their study on the Norwegian case, they discovered a challenging negotiation between these two levels. However, they assert, «with the agency model, operating managers are empowered to manage crucial inputs such as budgets, personnel, and organizational development, while remaining accountable to the CEO for conduct and performance».

According to Pollit et al. (2001), the agency model offers several advantages. Firstly, it allows for the specialization of functions, fostering the development of more expert organizations capable of delivering higher quality services. Additionally, separating agencies with defined functions enhances rank and motivation within the organizational structure. Moreover, divorcing agencies from political intervention promotes a more expert approach to administration, while also facilitating more flexible systems of recruitment, training, and promotion. This independence from political interference further promotes greater transparency within the organization. As a result, principals are better positioned to apply pressure for efficiency gains. Furthermore, this separation makes it easier for key stakeholders to identify, participate in, and be consulted about the organization's work, ultimately enhancing overall accountability and effectiveness.

Accountability at the agency level, as portrayed by Andersen and Torsteinsen (2017), is reliant on regulation by the principal that covers factors such as adjustment of the spending plan, adherence to rules, reporting about performance and applying required policies.

On the other side, the agency model presents several notable drawbacks. First, as highlighted by Pollit et al. (2001), critics argue that agencies may provide a convenient scapegoat for government officials seeking to avoid accountability when things go awry. Second, Andersen and Torsteinsen (2017) contend that the implementation of autonomy within the agency model can lead to tensions and conflicts. Third, their research suggests that despite over a decade of implementation in a Norwegian municipality, the agency model still engenders confusion, negotiations, and disputes among stakeholders. Finally, Andersen and Torsteinsen (2017) point out that while the agency model aims to insulate organizations from politics, it may exacerbate issues related to democratic control of local government and service provision. Nonetheless, they conclude that the agency model presents a compelling and accessible solution to organizational governance.

Conclusion. The agency model, in essence, provides an alternative view on organizational governance, with some groups of supporters and opponents. However, the obstacles brought about by the use of different public law terms, organizational features, and the extremely complex set of criteria persists. Even so, scholars agree on a few characteristics that define agencies, freely to respond to governmental tasks, practically implementing national legislation, obtain the necessary funds from the state, and they must follow the procedures in line with the public law.

Amongst its bright sides, the agency system brings out the specialization of tasks resulting with more expert institutions and high quality services. Furthermore, it cultivates reputation within the agencies and fosters the expertise in management at the institutions. The second is that the independence of agencies in the area of

recruitment and training contributes to the development of uniform criteria for personnel management and ranking, and the improvement of recognition and feedback mechanisms. The scholars equally bring attention to the business logic of autonomy and accountability that is ingrained in agency as opposed to the Public Sector commonly did behind the traditional bureaucratic and hierarchal logic.

While the agency model demonstrates benefits, it still has some challenges. The detractors point out that it may be the convenient break for officials who want to avoid their due duties (accountability). Autonomy confirmation can generate troubling or unacceptable situations, and problems can easily arise despite decades of implementation. In addition, sometimes making agencies immune from politics for the sake of service delivery might deprive the government of democratic control of local services, sometimes unknowingly.

To sum up, although the governing model is confronted by a high degree of complexity and drawbacks, it is a promising way of organizational governance that allows combining autonomy of individual actors with the effective accountability of the management team in order to improve efficiency and effectiveness.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Pollitt, Christopher, Bathgate, Karen, Caulfield, Janice, Smullen, Amada e Talbot, Colin, (2001). «Agency Fever? Analysis of an International Policy Fashion» *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 3, pp. 271-290.

2. Andersen, O. J., & Torsteinsen, H. (2017). «The Master of the House». *Agencies in Municipal Service Provision: Balancing Autonomy and Accountability. Administration & Society*, 49(5), 730-752.

Руснак О. О., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЯХ

У тезах обґрунтована значущість медіації у вирішенні конфліктів. Обґрунтовано необхідність впровадження медіації в організаціях.

Rusnak O., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)

MEDIATION AS A MEANS OF RESOLVING CONFLICTS IN ORGANIZATIONS

The importance of mediation in conflict resolution is substantiated in theses. The necessity of introducing mediation in organizations is substantiated.

В процесі людської взаємодії неодмінно виникають певні розбіжності, пов'язані з відмінністю думок, розходженням в розумінні виробничих функцій та обов'язків, цілей та завдань, а також з різноманітністю особистих якостей, цінностей, установок, інтересів, поглядів на проблеми, що виникають у процесі сумісної діяльності. В результаті таких відмінностей зростає ймовірність виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів. Наявність подібних проблем є невід'ємним елементом діяльності будь-якої організації. Задля спрямування конфліктів у конструктивне русло, необхідно вміти їх аналізувати, розуміти причини виникнення, можливі наслідки й

застосовувати ефективні механізми вирішення конфліктів. Одним із таких є медіація. Її впровадження може суттєво покращити корпоративну культуру організації.

Сьогодні медіація є однією з найбільш перспективних технологій конструктивного вирішення конфліктів. Вона передбачає участь третьої сторони, яка займає нейтральну позицію щодо сторін – медіатора [2, с. 127]. Українське законодавство визначає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Це ефективний механізм вирішення спорів, що базується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації. Закон також встановлює правовий статус медіатора, його функції та відповідальність. Медіатор зобов'язаний діяти нейтрально та безперешкодно, сприяючи сторонам у знаходженні взаємовигідного рішення, не має права надавати юридичні консультації або встановлювати власні рішення. Закон також встановлює правила конфіденційності, за якими інформація, отримана в ході медіаційного процесу, є конфіденційною та не може бути розголошена без згоди сторін та медіатора.

Оскільки медіація – це інструмент врегулювання конфліктів, який давно розвинутий у світі та стрімко розвивається в Україні, довів свою ефективність та має ряд переваг перед іншими способами вирішення конфліктних ситуацій, ефективним механізмом може бути впровадження внутрішніх процедур медіації в організації. Це може включати створення внутрішнього відділу медіації або залучення зовнішніх медіаторів. Такий відділ може займатися врегулюванням внутрішніх чи зовнішніх суперечок до того, як спір буде переданий до суду [2, с. 138]. Такі процедури надають можливість працівникам звертатися до медіатора для вирішення конфліктних ситуацій, що має сприяти оптимізації корпоративної культури, створенню атмосфери довіри та співпраці в організації.

Медіація може бути реалізована також через впровадження офіційної програми медіації (розробка політики, що передбачає використання медіації для вирішення трудових конфліктів та визначає процедури, умови та права сторін, що беруть участь у медіаційному процесі), навчання співробітників медіаційним навичкам (надання тренінгів з медіації для всього колективу, що зробить співробітників більш компетентними у вирішенні конфліктів), створення культури підтримки медіації (підтримка керівництва та поширення інформації про позитивний вплив медіації) та заохочення співробітників до використання медіації шляхом встановлення системи винагородження або визнання тих, хто успішно використовує медіацію для вирішення конфліктів. Впровадження медіації у корпоративну культуру – це не тільки конструктивне вирішення конфліктів та покращення комунікації, а й створення такого середовища, де кожен співробітник відчуває себе почутим та цінним, де конфлікти перетворюються на можливості для зростання та

інновацій, що призводить до єдності виробничих інтересів, покращення морального духу та настрою, меншої текучості кадрів та підвищення продуктивності роботи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги XXI, 2021. 464 с.
3. Матат В. Можливості застосування медіації у системі управління корпоративними конфліктами. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 3 (59). С. 134-142.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Лазарева А. В. (*Одеса, Україна*)

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ГРОМАДЯН, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

В тезах розглянуто такий різновид соціальної послуги, як психологічне консультування. Окреслено проблему упередженості клієнтів соціальних закладів щодо неї. Наведено аргументи на користь психологічного консультування та спростування його низької ефективності в реаліях складних життєвих обставин.

Lazarieva A. (*Odesa, Ukraine*)

PSYCHOLOGICAL COUNSELING OF CITIZENS WHO ARE IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES

Theses consider such a type of social service as psychological counseling. The problem of bias of clients of social institutions towards her is outlined. Arguments in favor of psychological counseling and refutation of its low efficiency in the realities of difficult life circumstances are presented.

В сучасних умовах проблема невизнання клієнтами закладів соціального захисту дієвості психологічного консультування є доволі актуальною. Все більше громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах, розраховують на якісно інший підхід до вирішення їхньої проблеми – миттєву, повсякчасну та різносторонню соціальну допомогу, насамперед матеріальну.

Розглянемо такий випадок. До соціального закладу звертається громадянин N, який раптово втратив місце працевлаштування, і як наслідок – упевненість у собі та необхідний мінімальний дохід для нормального життєзабезпечення. За уявленнями більшості людей, які втратили роботу, соціальна допомога для них має виглядати приблизно так: до оформлення на роботу вони мають отримувати виплати безробітним, далі – фахівець соціальної роботи (ФСР) має знайти їм місце роботи, допомогти зібрати необхідні документи та домовитись із роботодавцем про працевлаштування на найбільш вигідних умовах.

Спроектуємо інший розвиток ситуації на користь щонайменше первинного психологічного консультування такого клієнта. Після заповнення громадянином N анкети із запитом надання соціальних послуг для безробітних, ФСР аналізує його життєву ситуацію, пропонує шляхи її вирішення та виробляє індивідуальний план виходу зі складної життєвої ситуації. ФСР наполягає на необхідності проведення психологічного

консультування клієнта, який втратив роботу. На питання щодо згоди громадянин N відповідає приблизно таке: «Чим мені може допомогти щира бесіда з Вами, коли я можу залишитися без засобів до існування?».

Звісно, не можна однозначно наполягати на тому, що дана ситуація може бути вирішена тільки шляхом консультації із ФСР/психологом, але спробувати спростувати думку людини, що психологічна консультація – це не лише формальне анкетування або розмова про почуття й емоції, потрібно.

Доречним вважаємо згадати основні положення психологічного консультування (за Р. Кочюнасом): консультування допомагає людині вибирати та діяти на власний розсуд; консультування допомагає навчитися новій поведінці; консультування сприяє розвитку особистості; під час консультування акцентується відповідальність клієнта, тобто визнається, що незалежний, відповідальний індивід здатний у відповідних умовах приймати самостійні рішення, а консультант створює умови, які заохочують вольову поведінку клієнта; серцевиною консультування є «консультативна взаємодія» між клієнтом та консультантом, основана на філософії «клієнт-центрованої» терапії.

Після аргументації щодо доцільності консультування, ФСР може розповісти громадянину N свої спостереження: як кейси подібного характеру були вирішені набагато ефективніше завдяки взаємодії клієнтів із фахівцями, спроможними допомогти людині вийти із ситуації протиріччя, невизначеності вибору – почати вирішувати проблему безробіття чи жити як раніше.

Якщо клієнт все одно не схильний вважати консультування заходом допомоги в його випадку і вважає, що його проблема лежить лише в площині матеріальних негараздів, а не психічних захворювань, тяжких розладів або психологічних травм, то ФСР може наголосити, що саме психологічне консультування покликане подолати кризовий стан чи почуття провини за ситуацію невпевненості, відчаю, відчуження.

Ще одним з чинників, які спонукають відмові отримувачів соціальних послуг від психосоціального консультування, вважаємо особливість слов'янського менталітету, за якого внутрішні проблеми людини не повинні бути відомими стороннім людям. Це можна пояснити небажанням стати об'єктом розголошення особистої інформації або ж страхом виявитися єдиним винним у власних складних стосунках зі світом.

Дана ситуація вказує на те, що насправді людина в глибині душі відчуває необхідність у зверненні до фахівця, але стримує саму себе від усвідомлення відповідальності за власні вчинки та дії, загалом – за своє життя. Клієнтові здається, що фахівець обов'язково звинувачуватиме його в складнощах буття, поставить питання про його соціальну неспроможність відновити життєву рівновагу та навіть сповістить близьких щодо наявної проблеми.

Влучним у такому випадку є висловлювання С. Woodmansey, який вважає, що надання соціальних послуг нерідко має «індустріальний» характер, включає в себе не так консультування, як бюрократичні процедури

та інструктаж, у той час як багатьом клієнтам, які бувають тривожні, підозрілі чи агресивні щодо тих, хто втручається в них життя, потрібна саме не директивна допомога, тим більше, що їм взагалі психологічно важко звертатися за соціальною допомогою [1, с. 9].

Тому ФСР має проявити всі навички та вміння комунікації, професіоналізм та етичне ставлення до ситуації, щоб викликати довіру клієнта до себе та привернути на шлях подолання нерішучості, роздратування, інертності, упередженості, які заважають клієнту вийти на новий рівень взаємин із собою та оточуючими.

Вищевисловлене дозволяє дійти висновку, що проблемне коло психологічного консультування окреслене упередженим ставленням клієнтів як до такого, яким можна знехтувати та одразу переходити до дієвих (матеріальних чи цільових видів соціальної допомоги); яке не вирішує проблему належним чином, лише зосереджує увагу на відчуття або настрої; може викрити особистий внутрішній конфлікт та винести проблему на загальний огляд близьких. За належної професійної кваліфікації та навичок діалогу ФСР поступово переконає клієнта у користі та необхідності психологічного консультування, ефективність якого може бути усвідомлена лише на практиці. Варто лише людям віднайти сили та сміливість для власних перетворень.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шапіро Б.Ю. Консультування в практичній психосоціальній роботі. URL: https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2012/11/Pielikums-Shapiro-konsultirovanie_v-praktich_rabote.pdf

---

Лазоренко Т. М., Шевельова О. О. (Одеса, Україна)

РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПАМ'ЯТІ У ВІЙСЬКОВИХ З ПТСР НАСЛІДКАМИ МІННО-ВИБУХОВОЇ ТРАВМИ

В роботі розглядається реабілітація особливостей процесу пам'яті у військових після мінно-вибухової травми.

Lazorenko T., Shevelova O. (Odesa, Ukraine)

REHABILITATION OF THE MEMORY PROCESS IN MILITARY PERSONS WITH PTSD AS A CONSEQUENCE OF A MINE-EXPLOSIVE INJURY

The work examines the rehabilitation of the features of the memory process in military personnel after a mine-explosive injury.

Психологічна реабілітація – це комплексний підхід до відновлення фізичних, психологічних і соціальних функцій особи, яка постраждала внаслідок травми, хвороби або психологічного розладу. Її метою є поліпшення якості життя військовослужбовця та сприяння його адаптації до змін у житті, допомога в подоланні психологічних та емоційних проблем, пов'язаних з травмою чи захворюванням.

Серед методів психологічної реабілітації можна виділити психотерапію, психоосвіту, техніки релаксації та медитації, соціальну та психологічну підтримку, когнітивні вправи, групову роботу тощо [3].

Аналіз теоретичних підходів до дослідження механізмів пам'яті та порушень ПТСР у військовослужбовців із мінно-вибуховою травмою дав можливість виділити основні теоретичні моделі та практичні підходи, на яких ґрунтується наша програма реабілітації (модель робочої пам'яті А. Бадделі та Хітча; використання вправ і технік релаксації у роботі з психокорекції клінічного психолога) [1].

Поєднання методів нейрореабілітації та психологічної реабілітації є надзвичайно корисним підходом до відновлення осіб, які постраждали від різних видів травм та хвороб. Цей інтегрований підхід сприяє не лише фізичному, але й психологічному відновленню, роблячи реабілітаційні програми більш комплексними та успішними у досягненні бажаних результатів для військовослужбовців [2].

Програма реабілітації призначена для короткострокового використання, може бути застосована під час перебування пацієнта в реабілітаційному стаціонарі, спрямована на покращення когнітивних і емоційних аспектів наслідків ЧМТ та ПТСР.

Головною метою є забезпечення пацієнта знаннями та навичками, необхідними не тільки для тимчасового покращення стану, але й підготовки фундаменту для подальшого відновлення психічного стану.

Розглянемо окремі аспекти реабілітаційної програми для військовослужбовців із мінно-вибуховою травмою та ПТСР, а також розкриємо методи та техніки, які використовуються для поліпшення їх психічного стану, відновлення їхньої функціональності та покращення роботи пам'яті [1].

Техніки стабілізації емоційного стану допомагають зменшити стрес, зняти тривожність та покращити психологічне функціонування. Глибоке і регулярне дихання допомагає зняти фізичний і емоційний стрес та сприяє покращенню оксигенації організму, що може поліпшити функціонування мозку. Використання цих методів може бути дуже корисним для військовослужбовців, які пережили мінно-вибухову травму та мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [2].

Більшість військовослужбовців із ПТСР стикаються з проблемами сну (кошмари та безсоння). Релаксаційні методи допомагають знизити тривожність та покращити якість сну. Після сесії релаксації, військовослужбовці можуть відчувати більше спокою та здатність легше засинати. Регулярна практика релаксаційних методів допомагає військовослужбовцям вчитися контролювати свої емоції та знижувати рівень тривожності [3].

Поєднання нейропсихологічної реабілітації та вправ, що мають на меті стабілізацію емоційного стану в одній програмі допомагає військовослужбовцям покращити не лише когнітивне функціонування, але й психічне благополуччя.

Нейрогімнастика – це набір розвивальних вправ для розумового тренування, які спрямовані на покращення різних аспектів когнітивних функцій і підтримку здоров'я мозку. Може бути корисною для людей різного віку і стану здоров'я, але особливо актуальною є для підтримки когнітивних функцій після перенесених травм мозку. Сприяє поліпшенню короткострокової та довгострокової пам'яті, включаючи запам'ятовування і відтворення інформації [1].

Когнітивні вправи, спрямовані на тренування уваги, можуть допомогти військовослужбовцям покращити їх здатність фокусувати увагу на конкретних завданнях і інформації, що сприяє кращому запам'ятовуванню і збереженню інформації, що важливо для військовослужбовців з ПТСР, які можуть мати проблеми зі збереженням та обробкою інформації через стресовий стан.

Ці вправи також допомагають військовослужбовцям зосередитися на завданні та уникнути роздумів, які спричиняють тривожність, навчають розрізняти реальну інформацію від тривожних або негативних думок.

Отже, фахівці стверджують, що таке поєднання методів реабілітації призводить до покращення якості життя військовослужбовців, їхньої самостійності та соціальної адаптації. Все це свідчить про те, що в один рух нейрореабілітація та психологічна реабілітація може бути надзвичайно корисним підходом до відновлення психічного та фізичного стану військовослужбовців з різними видами травм та хвороб [2].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Зозуля І. С., Волосовець А. О., Зозуля А. І. Поранення черепа і головного мозку: діагностика, екстрена медична допомога на етапах евакуації. *Український медичний часопис*. Київ, 2022. № 5. С.69-75.

2. Колесніченко О. С. Типи психологічної травматизації при різних рівнях психотравматичності бойового досвіду військовослужбовців Національної гвардії України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2019. № 1. С. 290-295.

3. Лазоренко Т. М., Заболотна А. О. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців операції об'єднаних сил в умовах війни.. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023. С. 190-195.

Лазоренко Т. М., Злобін Ю. Г. (Одеса, Україна)

ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНИХ ДІЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В роботі розкрито провідні чинники соціальної дезадаптації військовослужбовців та описано принципи профілактичної роботи, яка сприяла б попередженню суїцидальної поведінки.

Lazorenko T., Zlobin Y. (*Odesa, Ukraine*)

PREVENTION OF SUICIDAL ACTIONS IN MILITARY SERVANTS

The work reveals the leading factors of social maladjustment of soldiers and describes the principles of preventive work that would contribute to the prevention of suicidal behavior.

Наразі явище суїциду і його профілактика знаходиться в стадії активного наукового вивчення. Особливо актуальним є дослідження суїцидальної поведінки у військовому середовищі, так як для Збройних Сил України та армій інших країн існує тенденція до збільшення кількості самогубств серед військовослужбовців. Аналіз останніх подій стосовно того, що самогубство стало займати значуще місце в структурі безповоротних втрат військовослужбовців в зоні бойових дій та після повернення з бойових подій, свідчить, що існує необхідність вивчення схильності до суїцидальної поведінки та пошуку шляхів зниження до мінімуму суїциду серед військових. Слід зазначити недостатньо розроблений комплекс заходів щодо профілактики соціальної дезадаптації, як однієї з імовірних причин суїциду серед військовослужбовців.

Мета роботи – вивчити провідні чинники соціальної дезадаптації серед військовослужбовців та розробити профілактичну роботу на подолання суїцидальної поведінки.

У емпіричному дослідженні взяло участь 26 військовослужбовців різного віку.

Розглядаючи умови, обставини та чинники скоєння самогубств, необхідно підкреслити, що всі вони тісно взаємопов'язані та переплітаються, мають як об'єктивно-організаційний (навантаженість, сімейно-побутові конфлікти, матеріально-економічна невлаштованість, незахищеність особистості) та і суб'єктивний характер (ставлення до надзвичайних подій, відсутність ціннісних орієнтацій, емоційна незрілість, психічна невірніоваженість) [1].

Крім того, ці обставини свідчать про неналежну увагу з боку начальників до психологічного загартування військовослужбовців, вивчення їх світогляду, вміння правильно оцінювати події та знаходити адекватні рішення здолання проблем.

Одним із напрямків роботи з попередження суїциду серед військовослужбовців є покращення індивідуально-виховної роботи, ретельне вивчення умов їхнього життя і взаємовідносин у сім'ях, компромісне вирішення конфліктних ситуацій і надання відповідної допомоги [2].

Важливе значення у цій роботі має періодичне тестування військовослужбовців, які психічно невірніоважені, у яких з'явилися ознаки деформації, і такі, що вважають себе фізично або психічно неповноцінними, повинні негайно ставитися на облік у лікаря-психіатра [3].

Запропоновані нами рекомендації можуть суттєво знизити рівень самогубств серед військовослужбовців.

Пропонуємо програму корекційно-профілактичних заходів щодо попередження соціальної дезадаптації військовослужбовців.

Мета програми полягає у організації взаємодії керівництва і психологів з профілактики соціальної дезадаптації військовослужбовців, як однієї з причин надзвичайних подій серед особового складу.

I етап «Організаційно-підготовчий» – аналіз документів, методи психології (спостереження, тестування, бесіда, соціометрія). На цьому етапі треба звернути увагу на основні ознаки нервово-психічної нестійкості й інші несприятливі фактори (виховання в родині, наявність спадкоємних психічних захворювань, підвищена тривожність, безпричинні зміни настрою, необгрунтовані страхи і побоювання, замкнутість тощо).

II етап «Психодіагностичний» – для побудови більш ефективної психокорекційної роботи пропонуємо використовувати спеціально підібрані діагностичні методики («Шкала соціально-психологічної дезадаптації», «Спеціальний тест на депресивний ризик», «Шкала тривожності», «Вивчення соціально-психологічного клімату в колективі»).

III етап «Інформаційно-практичний» – інформаційне забезпечення профілактичної роботи передбачає: роз'яснення цілей і задач майбутніх занять; інструктажі і лекційно-семінарські заняття; проведення занять, спрямованих на формування основ суїцидології і конфліктології та дій в екстремальних ситуаціях; організація і проведення зустрічей, спрямованих на профілактику соціальної дезадаптації.

Інформаційно-практичний етап передбачає проведення психокорекційних заходів із соціально-дезадапованими військовослужбовцями: первинна психокорекція, проведена психологом; вторинна психокорекція, що здійснюється в медичних установах; психопрофілактичне забезпечення, здійснюване офіцерами; проведення заходів щодо зняття психічної напруги; використання методів самопізнання і вольової саморегуляції.

Таким чином, профілактика суїцидальної поведінки є комплексом організаційних, службових, правових, просвітницьких, виховних, психологічних та медичних заходів, спрямованих на збереження, відновлення соціально-психологічного благополуччя та здоров'я військовослужбовців з метою забезпечення їх високої працездатності та ефективності діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Огороков Р. С. Соціально-психологічна дезадаптація та передумови суїцидальної поведінки військовослужбовців збройних сил України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Київ, 2021. Т. 32 (7) №1. С. 64-68.

2. Романишин А., Неурова А. Профілактика самогубств серед військовослужбовців, призваних за мобілізацією. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2023. Вип. 75(5). С. 129-135.

3. Ширококов Ю. М. Профілактика суїцидальної поведінки у колишніх військовополонених. *Теорія і практика сучасної психології*, 2017. С. 70-74.

Ковальчук Т. О., Хозраткулова І. А. (Одеса, Україна)
ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКИХ
БІЖЕНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У тезах представлено аналіз психосоціальної роботи з українськими переселенцями в Ірландії. Обґрунтовано необхідність і цінність психосоціальної підтримки з українськими біженцями за кордоном. Зазначено важливість співпраці між урядовими, громадськими та міжнародними організаціями, що сприятиме успішній реінтеграції переселенців у новому середовищі, забезпечуючи їм підтримку та ресурсність у подоланні труднощів.

Kovalchuk T., Khozratkulova I. (Odesa, Ukraine)
PSYCHOSOCIAL SUPPORT FOR UKRAINIAN REFUGEES
DURING THE WAR

The theses present an analysis of psychosocial work with Ukrainian immigrants in Ireland. The need and value of psychosocial support with Ukrainian refugees abroad is substantiated. The importance of cooperation between government, public and international organizations is noted, which will contribute to the successful reintegration of displaced persons in a new environment, providing them with support and resources in overcoming difficulties.

Проблема міграції українського населення за кордон є дуже актуальною і недостатньо вивченою. Те, що в людини мають бути задоволені фундаментальні потреби, стверджував ще А. Маслоу, а отже рішення шести мільйонів українців виїхати в безпечні місця є природнім і цілком зрозумілим. Результати наукових спостережень українських учених уже довели, що примусова міграція супроводжується серйозними стресами, депресією та труднощами в адаптації до нових умов життя [1].

Мешканці України, які перебували на території бойових дій, зазнали економічної, соціальної та психологічної травми. Проте не все так однозначно, адже проблема психологічного стану мігрантів ускладнюється тим, що ситуація переїзду потребує значних затрат енергоресурсів на соціальну та психологічну адаптацію: незрозуміла мова, правила поведінки, культурні традиції тощо. Переїзд за кордон унаслідок війни перериває звичний хід життя: віддаленість від родини, втрата звичних референтних точок – усе це позначається на стані нервової системи, що робить людину особливо вразливою.

Майже закономірними проявами синдрому мігранта є скарги на відчуття самотності, домінування пригніченого настрою, складності з плануванням, «заплутаності» в сьогоденні та повної «неоднозначності» в майбутньому. У психологічній практиці перелічені симптоми характеризують стан психологічної кризи в ситуації невизначеності. Прогноз таких станів невтішний, механізм психологічної компенсації спрацьовує на пошук так званого «швидкого дофаміну», і з часом можна спостерігати

сформовані залежності – ігрові, алкогольні тощо. Зрозуміло: щоб подолати ці труднощі, потрібна стороння допомога. За два роки війни в приймаючих країнах уже довела свою ефективність налагоджена робота психосоціальних служб підтримки для різних категорій переселенців, головною метою яких є збереження ментального здоров'я, сприяння адаптації та успішній інтеграції українців у нове середовище.

Ознайомившись зі специфікою соціальних та психологічних сервісів для українців в Ірландії, зважаючи на їх високу якість і багате розмаїття, ми поставили за мету наукового дослідження: визначити, наскільки потрібні ці сервіси для наших співвітчизників, чи звертаються вони по психологічну допомогу, чи користуються ними взагалі?

Так, у непередбачених обставинах у чужій країні мігранти найчастіше шукають матеріальну допомогу і найчастіше її отримують, але не менш важливим є усвідомлення потреби в отриманні психологічної підтримки.

На першому етапі діагностичного дослідження було проведено опитування за методикою «Діагностика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса». У результаті виявлено рівень адаптації 40%, а емоційного комфорту – 20%. Динаміку в переживаннях перевіряли за методикою «Опитування за самооцінкою емоційного стану Уессміна-Рікса», і отримані дані засвідчили високі рівні «тривожності» та «втомлюваності» серед респондентів. Отже, виявлено необхідність у психологічній підтримці.

Далі був створений опитувальник для визначення рівня обізнаності українських переселенців про доступ до ірландських сервісів. Після підрахунку відповідей 100 респондентів (вимушених мігрантів з України до Ірландії, віком від 18 до 60 років) виявлено, що лише 20% опитаних знають, куди звертатися по психологічну допомогу.

Таким чином, у межах надання психосоціальної підтримки переселенцям визначається великий пласт першочергової роботи щодо широкого розповсюдження інформації про всі послуги та подальшого залучення українців до співпраці з ірландськими службами підтримки.

Зазначено важливість створення безпечного простору для вільного спілкування переселенців та обміну досвідом (зокрема, емоційним).

Крім того, значущим для більш ефективної підтримки переселенців є розвиток міжкультурної компетентності серед фахівців, які здійснюють психосоціальну допомогу. На нашу думку, системна співпраця між урядовими, громадськими та міжнародними організаціями сприятиме успішній реінтеграції переселенців у новому житті, забезпечуючи їм підтримку та ресурсність у подоланні труднощів.

Перспективою подальшого дослідження є перевірка припущення про низьку мотивацію щодо звернень по допомогу, пов'язану з багатьма суб'єктивними причинами, зокрема й недостатнім рівнем психологічної культури.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Балакірева О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / О. Балакірева //

Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2014 р.). – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>

Хозраткулова І. А., Дерменева О. О. (Одеса, Україна)
WELL-BEING В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У тезах відзначено важливість збереження психічного здоров'я населення у воєнний та післявоєнний період. Розглянуто роль концепції Well-being в умовах реабілітаційного процесу. Наголошено на цінності збереження психічного здоров'я та покращенні психоемоційного стану шляхом упровадження медитативних практик.

Khozratkulova I., Dermeneva O. (Odesa, Ukraine)
**WELL-BEING IN THE PROCESS OF PSYCHOLOGICAL
REHABILITATION**

The theses emphasized the importance of maintaining the mental health of the population during both the war and post-war periods. The role of the concept of Well-being in the rehabilitation process is explored. The significance of preserving mental health and enhancing psycho-emotional well-being through the implementation of meditative practices is underscored.

Психологічна реабілітація є значущим напрямом охорони здоров'я населення. Повернення стану психіки до нормального функціонування – головне завдання психологічної реабілітації. Статистичні дані [1, с. 55], доповнені результатами нашого дослідження, засвідчують, що з початком війни показники психічного здоров'я більшості населення України погіршилися, зросла кількість психоемоційних розладів. Враховуючи те, що немає тенденції до покращення, актуальним завданням психологів у межах реабілітаційної практики є плекання цінності психічного здоров'я, особливо в умовах війни, шляхом підвищення рівня психологічної грамотності населення через формування відповідальності за власний психоемоційний стан. Це, у свою чергу, сприятиме інтелектуальному самоаналізу особистістю психічного самопочуття.

Із метою підвищення якості життя та відчуття психологічного благополуччя особливу увагу в реабілітації маємо приділити формуванню навичок усвідомленого ставлення до збереження власного стану здоров'я. Основою психоемоційного здоров'я є стан загального душевного комфорту: саме це відповідає меті концепції велбінгу (well-being) як стану фізичного, психічного та соціального благополуччя, що співпадає з визначенням здоров'я (ВООЗ) як стану повного благополуччя – фізичного, душевного та соціального, а не лише відсутністю хвороб.

У поглядах вітчизняних та зарубіжних учених медитація виступає значущим інструментом забезпечення функції життєтворення і розглядається як потенціал збереження ментального здоров'я.

Головний механізм впливу на нервову систему виокремив ще у 20-х роках ХХ ст. американський фізіолог, психіатр, засновник наукової релаксації Е. Джейкобсон, зазначивши, що не можна перебувати одночасно в двох станах – тривоги і розслаблення. Суть його методу прогресивної м'язової релаксації полягає в розслабленні м'язів тіла, що заспокоює людину. Під час війни та в повоєнний період розробка комплексу медитативних практик уже є обґрунтованою необхідністю.

Відомо, що організм людини в цілому є саморегульованою системою, крім того, стрижневою позицією будь-якого реабілітаційного процесу виступає віра людини: в себе, в одужання, у реалізацію планів та мрій, що підкріплено стійким бажанням покращення якості життя. Отже, актуальним напрямом психологічної реабілітації є оптимальна мінімізація/усунення фармацевтичного лікування шляхом компенсаторної заміни аутотренінговим впливом.

Розуміння того, що проблема особистісної кризи багато в чому сформована суб'єктивним сприйняттям травмівної події, підтвердили припущення щодо впливу медитації на підтримку відчуття психологічного благополуччя. Так, у реалізованому експерименті ми спостерігали за перебігом найважливіших біологічних показників здоров'я людини: частотою серцевих скорочень, артеріальним тиском та частотою дихальних рухів. Із метою об'єктивної перевірки достовірності в інтерпретації отриманих даних ми застосували шкали оцінки уважності та усвідомленості (MAAS) Джона Кабата-Зінна та сприйняття напруги (PSS) Шелдона Коена. Завдяки використаному апарату матстатистики було доведено значущу різницю в показниках до і після медитативних занять.

Разом із медитативними вправами використовувалися техніки майндфулнес, що спрямовані на усвідомленість і зосередження уваги на теперішньому моменті без критики, не заціклюючись на думках і не намагаючись їх змінити.

Також треба зауважити, що швидке відновлення та нормалізація емоційного стану в психологічній реабілітації прямо пропорційно залежить від принципу салютогенного підходу, а саме фіксації на сильних/здорових характеристиках особистості.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що завдяки медитації та майндфулнес люди краще відчують стан власного психологічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Слабкий Г. О., Іваць-Чабіна А. Р., Чірка В. З. Вплив війни з РФ на стан психічного здоров'я населення України та місце системи громадського здоров'я в його збереженні / Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. С. 54-58.

Сеніч А. Л., Гузенко В. А. (Одеса, Україна)

ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ТРИВОЖНІСТЮ

В тезах проаналізовано напрямок психотерапії – гештальт-терапія. Розглянуто особливості використання гештальт-терапії при роботі з тривожністю у дорослих клієнтів.

Senich A., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)

GESTALT THERAPY IN WORKING WITH ANXIETY

The theses analyze the direction of psychotherapy – Gestalt therapy. Peculiarities of using Gestalt therapy in working with anxiety in adult clients are considered.

Сучасне життя накладає на людину безліч вимог, що часто призводить до тривоги та стресу. Для українців же звичайні виклики ще більше загострюються в умовах вторгнення. Ризик втрати майна, страх за майбутнє та здоров'я близьких, інформаційний натиск – все це стало постійними супутниками життя типового українця.

Тривожність, що виникає в таких умовах, призводить до безсоння, зниження продуктивності, та постійної втоми. Результатом такої тривалої тривоги може стати депресія, та інші психічні розлади, такі як панічні атаки, розлади сну, та психосоматичні хвороби. Тому надання підтримки та психологічної допомоги людям, з надмірним рівнем тривожності дуже важливе для попередження розвитку серйозних психічних розладів.

Однією з перспективних психотерапевтичних концепцій для роботи з тривожності у дорослих є гештальт-терапія. Гештальт-терапія – це психотерапевтичний підхід, який виник і розвинувся в середині 20-го століття, його основні ідеї та методи розробили Фрідріх Перлс і Пол Гудман. Цей підхід поєднує у собі досягнення психоаналізу, гештальт-психології, психодрами, тілесної психології та інших великих напрямів в психології. З точки зору гештальт-терапії людина розглядається, як цілісна система, в якій всі елементи, такі, як фізичні відчуття, емоції, думки та взаємовідносини з оточуючим світом, взаємодіють і взаємозалежні.

Гештальт-терапія включає такі основні поняття:

Контакт і межа контакту. Людина задовольняє свої потреби через контакт із середовищем. Межа контакту – це місце зустрічі організму із середовищем.

Усвідомлення – тобто розуміння того, що відбувається всередині організму та навколишньому середовищі. Воно охоплює сприйняття, емоції, фізичні відчуття, думки та інші рівні досвіду.

Принцип «Тут і зараз» вказує на те, що актуальне для людини завжди відбувається в сьогоднішні.

Відповідальність, тобто здатність відповідати за те, що відбувається і контролювати свої реакції. Реальна відповідальність пов'язана з усвідомленням та здатністю спиратися на себе.

Фігура і Фон. Фігура – найбільш виражена потреба в даний момент. Коли потреба задовольняється, вона переходить у фон, і її місце займає інша потреба. Незадоволена потреба – це незавершений гештальт. Коли у людини багато незавершених гештальтів, це впливає на її життя і заважає адекватно сприймати та реагувати на поточні події.

З точки зору гештальт-терапії, тривожність виникає тоді, коли потреби особистості не задовольняються або коли переривається контакт з навколишнім середовищем. Робота з тривожністю у гештальт-підході полягає не тільки в зменшенні її симптомів, але і в розумінні її коренів, пов'язаних з невиконаними потребами та несприятливими умовами. Отже, тривожність не тільки є відображенням психічної напруги, але і можливість розвитку та зміни, яку можна використовувати для самопізнання та особистісного росту.

Також, тривога розглядається як відчуття ускладнення дихання під час заблокованого стану збудження. Коли людина намагається заблокувати виникле збудження через контроль дихання, це порушує функцію межі контакту. Межа втрачає свою проникливість, що заважає задоволенню потреби та завершенню гештальта.

Гештальт-терапія знаходить широке застосування в роботі з різними проблемами. Вона може бути корисною у подоланні тривожності з ряду причин:

– гештальт-підхід може бути особливо актуальним під час війни, через свою спрямованість на поточний момент і важливість взаємодії з досвідом «тут і зараз». Це допомагає людині зосередитися на тому, що відбувається в даний момент, замість розплескування енергії на майбутні або минулі події;

– гештальт-терапія, розглядає людину як гармонійну систему, в якій важливо розуміти взаємодію частин у контексті цілого. Розвиток цілісного розуміння себе та своїх переживань сприяє подоланню тривожності. В арсеналі гештальт-терапії багато рольових ігор та експериментів, які допомагають клієнтам нові способи думання та реагування на ситуації, які викликають тривогу;

– гештальт-терапія включає роботу з тілесними відчуттями та фізичним вираженням емоцій. Включає дихальні вправи на розслаблення та концентрування на внутрішньому внутрішнього стані, а також рухові вправи, які допомагають вивільненню стриманої енергії. Це допомагає розпізнавати та розслабляти фізичні ознаки тривожності, сприяє відчуттю контролю та обізнаності;

– гештальт-терапія підтримує розвиток у людини особистої відповідальності та самосвідомості. Людина, яка бере на себе відповідальність за свої думки, почуття і дії, здатна спиратися на себе, і менше схильна тривожитись.

Робота з тілесними відчуттями та виявленням емоцій, підтримка самовираження роблять гештальт-терапію ефективним інструментом для подолання тривожності. Цей підхід може допомогти людям зосередитися на

власних реакціях та розвивати навички керування власними емоціями в умовах неспокою і невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Gestalt Therapy: Excitement and Growth in the Human Personality. Frederick Salomon Perls, Ralph F. Hefferline, Paul Goodman – Souvenir Press, 1994 – 470 p.

Соболь-Хоменко С. В. (Одеса, Україна)
ДОПОМОГА В ПОДОЛАННІ СТРЕСУ ДІТЯМ
ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У тезах до конференції авторка визначає проблему хронічного стресу у дітей підліткового віку в умовах воєнного стану в нашій країні, а також обґрунтовує гостроту необхідності психосоціальної підтримки підлітків для збереження їх психічного здоров'я та адаптації до складних життєвих обставин.

Sobol-Khomenko S. (Odesa, Ukraine)
HELP IN OVERCOMING STRESS IN
TEENAGE CHILDREN

In the abstracts to the conference, the author identifies the problem of chronic stress in teenagers under martial law in our country, and also justifies the urgency of the need for psychosocial support for adolescents to preserve their mental health and adapt to difficult life circumstances.

Україна зіткнулася з випробуванням війни, яке в теперішній час з регулярними та періодичними тривогами і обстрілами, навчанням в укриттях та невизначеністю щодо майбутнього, є дуже сильним стресором для дітей. Щоденна небезпека, яка доповнюється фізичним виснаженням та страхом за близьких людей тримає дітей в напруженому стані психологічного перевантаження. У дітей, особливо підліткового віку, вмикаються захисні механізми для зменшення напруги. Проте вони не завжди допомагають уникати негативних наслідків, і можуть призводити до небажаних проявів та формування згубних звичок. На нашу думку, способи підтримки та подолання стресу серед підлітків України в умовах війни наступні.

1. Розуміння ситуації та виявлення емпатії. Діти та підлітки можуть відчувати страх, тривогу, розчарування та інші негативні емоції, які необхідно визнати та прийняти. Підтримка рідних, друзів, вчителів та інших членів спільноти у цей час є критично важливою для створення безпечного середовища для вираження почуттів та емоцій.

2. Спілкування з однолітками та іншими особами, які переживають схожі труднощі, може допомогти підліткам відчути себе менш самотніми та ізольованими. Можливість обговорювати свої думки та почуття з тими, хто розуміє, дозволяє їм знайти підтримку та зміцнити внутрішні ресурси для подолання стресу.

3. Важливо навчати підлітків ефективним стратегіям подолання стресу. Засоби мистецтва, творчість та спорт можуть стати важливими каналами для вираження почуттів та відволікання від негативних думок. Використання різних технік релаксації, таких як медитація або глибоке дихання, а також зайняття фізичною активністю, що допомагає знизити рівень адреналіну – дуже проста стратегія, але багато батьків не розуміють її необхідність та часто нехтують нею, чим посилюють негативний вплив стресу на своїх дітей.

4. Перед тим як батьки зможуть ефективно допомогти своїм дітям, вони повинні розуміти сутність стратегій подолання стресу та їх важливість. Тому дуже корисно впроваджувати в закладах освіти програми навчання для батьків де вони могли б отримати інформацію про різні способи подолання стресу та як їх використовувати в практиці.

5. Організація спільних заходів, таких як навчальні ігри або ролеві ігри, може стати ефективним методом для навчання копінг-стратегій як дітям, так і їхнім батькам. Ці заходи можуть включати в себе вправи на відпрацювання навичок релаксації, спільні тренінги з комунікації та конфліктології, а також обговорення сімейних стратегій для подолання стресу та організації сімейної підтримки.

6. Розуміння рівня стресу та домінуючих захисних механізмів серед підлітків та дорослих є важливим елементом для ефективної підтримки психологічного здоров'я в умовах війни. Дослідження показують, що підлітки частіше використовують регресію та раціоналізацію, в той час як дорослі спираються на проєкцію та раціоналізацію, і час від часу на регресію. У зв'язку з цим, для гармонізації психологічного стану важливо застосовувати відповідні підходи до підлітків та сімейної системи.

7. Ефективним методом для роботи з дітьми підліткового віку є малюнково-графічні методики та тілесно-орієнтовані вправи, оскільки вони дозволяють їм виразити свої почуття та думки через мистецтво та рухи, які можуть бути менш загрозливим для них, ніж словесні вирази. Використання малювання, ліплення, музики та фізична активність допомагають підліткам виявити свої емоції та зрозуміти їхній внутрішній світ.

8. Сімейна система може отримати підтримку через використання ігрових стратегій, які сприяють відкритому спілкуванню, розвитку емпатії та спільному вирішенню проблем. Ігри, які працюють над покращенням комунікації та взаєморозуміння, можуть допомогти сім'ям побудувати здорові взаємини та знизити рівень стресу.

Через зазначене вище автор стверджує, що тренінгові заняття з використанням арт-терапевтичних та тілесно-орієнтованих методів є дієвим способом допомогти підліткам впоратися зі стресом в умовах війни. Ця допомога є критично важливою для збереження їхнього психічного та фізичного здоров'я, а також для їхнього особистісного розвитку. Такі заняття можуть проводитися як в груповому, так і в індивідуальному форматі, вони є доступними та можуть бути легко адаптовані до різних умов.

Вважаємо, що створення тренінгових програм для дітей підліткового віку та організація ігрових заходів з залученням батьків в навчальних

зкладах сприяють гармонізації психологічного стану підлітків та покращенню психологічного благополуччя всієї сім'ї, а також підтримці спільності й побудові здорових взаємин у складних умовах.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський університет внутрішніх справ, 2015.

2. Махній М. М. Психологічні графічно-малюнкові методики. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. – 216 с.

Соколова О. Ю. (*Одеса, Україна*)

**АРТТЕРАПЕВТИЧНА РОБОТА З ТРИВОЖНИМИ ЖІНКАМИ
ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ**

У тезах розглянуто проблему тривожності жінок під час воєнних дій в Україні. Наголошено на важливості збереження їх психологічного здоров'я. Наведено результати дослідження впливу арттерапевтичної роботи на зниження рівня тривожності.

Sokolova O. (*Odesa, Ukraine*)

**ART THERAPEUTIC WORK WITH ANXIOUS WOMEN DURING
MILITARY OPERATIONS IN UKRAINE**

The thesis examines the problem of women's anxiety during military operations in Ukraine. The importance of preserving their psychological health is emphasized. The results of the study of the impact of art therapy work on reducing the level of anxiety are presented.

Війна несе не лише фізичні ризики та загрози, але й серйозний психологічний стрес для населення. Воєнні дії, безперервне відчуття безпорадності, відсутність підтримки в оточенні та зовнішні агресивні впливи можуть викликати ряд психологічних проблем, зокрема тривожність, депресію, посттравматичний стресовий розлад та інші. Жінки, особливо в умовах війни, можуть бути особливо вразливими до психологічного стресу та тривоги. Вони частіше виконують ролі догляду за дітьми та іншими членами родини, і це може бути обтяжливим завданням в стресових умовах. Покращення психічного здоров'я жінок через психотерапію може сприяти їхній більш ефективній участі у процесах відновлення та післявоєнного розвитку.

Стрес, пов'язаний з війною, суттєво погіршує психоемоційний стан населення, збільшуючи рівні особистісної та ситуативної тривожності [2]. Осмислення та лікування тривожності вимагає зміцнення внутрішніх ресурсів людини, зокрема здатності до саморефлексії та критичного мислення. Одним із потужних і творчих інструментів для роботи з цими запитами є арттерапія.

Арттерапія визнана важливим інструментом психологічної підтримки та відновлення для тих, хто переживає психотравму внаслідок конфліктів чи

вимушених переміщень. Використання мистецтва як засобу терапії дозволяє людям виражати свої емоції та переживання, які важко артикулювати словами. Впровадження арттерапії може стати ключовим кроком у психологічному відновленні [1].

Однак, кількість досліджень та практичних підходів до використання арттерапевтичних методик з дорослими під час війни, особливо в груповому контексті, обмежена. Відповідно, організація додаткових досліджень у цьому напрямку має актуальність як для наукового, так і для практичного призначення, спрямованого на розробку та застосування ефективних методів психологічної підтримки дорослих у період воєнного часу.

Для перевірки ефективності застосування арттерапевтичних методик було проведено дослідження з групою жінок, які відчувають тривожність. Робота проводилась протягом 10 тижнів, по 1 зустрічі щотижня. Для проведення тестування на рівень тривоги використовувались бланки опитувальників GAD-7 та Шкала тривоги Бека. Для роботи з групою використовувались арттерапевтичні методики, дихальні вправи, техніки м'язової релаксації, техніки заземлення та медитації візуалізації. Методики, які використовувались, покликані забезпечити учасниць навичками самопомоги, методами ефективного управління емоціями, підвищенням резильєнтності та стратегіями подолання тривоги стресу. Вже на етапі роботи з групою прослідковувались трансформації стану на малюнках та, зі слів учасниць, зниження відчуття тривоги.

Результати тестування за бланками опитувальників також демонстрували тенденцію до зниження показників за обома шкалами. Спираючись на ці спостереження, було висунуто гіпотезу, що застосування арттерапевтичних методик є ефективним при роботі з тривожними жінками. Застосувавши апарат математичної статистики для аналізу даних емпіричного дослідження висунуті гіпотези були підтверджені, та зроблено висновок, що зсув у напрямку зменшення показників рівня тривожності є не випадковим. Спираючись на отриманий результат, можна стверджувати про закономірну ефективність арттерапевтичної роботи з тривожними жінками.

Аналіз результатів арттерапевтичної роботи з групою свідчить про ефективність застосування арттерапевтичних методик для зниження рівня тривоги серед дорослих жінок, які переживають війну.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи: колективна монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
2. Шатило В. Б., Антонюк-Щеглова І. А., Бондаренко О. В. та ін. Маркери психоемоційного стресу у жінок київського регіону в період російсько-української війни. *Фізіологічний журнал*, 2023. Т. 69, № 4. URL: <https://doi.org/10.15407/fz69.04.003>

Прокопчук Н. В. (Одеса, Україна)

РОБОТА З ДИТЯЧИМИ СТРАХАМИ В ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДІ

У тезах авторка визначає актуальність теми роботи з дитячими страхами в умовах війни в Україні та приводить інструменти надання психологічної допомоги дітям у рамках гештальт-підходу.

Prokopchuk N. (Odesa, Ukraine)

WORKING WITH CHILDREN'S FEARS IN THE GESTALT APPROACH

In theses, the author determines the relevance of the topic of working with children's fears in the conditions of war in Ukraine and provides tools for providing psychological assistance to children within the framework of the Gestalt approach.

Зараз тема роботи з дітьми є дуже актуальною. Через війну діти відчувають постійний стрес, адже різні почуття, напруження і втома накопичуються і негативно впливають на психіку дитини, викликаючи проблеми у фізичному стані дитини або у системі її відносин з оточуючими. Якщо до факторів війни додається відсутність батьківських стійких фігур, проблеми із сиблінгами, членами сім'ї, тоді дитині потрібна допомога, підтримка, потрібна доросла людина, яка б могла вислухати, витримати, підтримати, розділити важкі почуття, а також група сиблінгів чи однолітків зі схожим запитом, що б надавало підтримки, почуття що дитина не самотня, почуття належності до своєї зграї та відповідно почуття захисту. Але зробити це все дітям іноді важко і простіше реалізувати через гру, творчість, фізичні вправи. У гештальт-терапії інструментів надання психологічної допомоги дітям дуже багато.

Родоначальником дитячої гештальт-терапії вважається В. Оклендер. Її модель роботи спрямована на те, щоб допомогти отримати новий досвід дитині, який вона не може отримати у повсякденному житті за різних обставин. Основний акцент методу спрямований на сенсорну складову терапевтичного процесу. Багато уваги приділяється дотикам, відчуттям, спостереженню. Це допомагає дитині пізнавати свій внутрішній світ, пізнавати себе.

В. Оклендер виділяє такі методи роботи з дитячими почуттями: малювальні методи (малювання на задану тему, на вільну тему, груповий малюнок, живопис за допомогою пальців, з використанням ніг); скульптурні методи (вироби з глини, пластичне моделювання, вироби з тіста, дерева, колажі, карти тощо); створення оповідань, поезія – методи розвитку сенсорного досвіду; драматургічна творчість (розігрування сцен, релаксація, медитація, рухи тіла); ігрова терапія (ігри з піском, ляльками, тощо).

У творчості дитина набуває спонтанності, виражає в ідеях, діях, почуттях себе, використовуючи всі свої ресурси: зір, слух, дотик і нюх, міміку та жести, уяву та інтелект.

Основний напрямок роботи зі страхом у рамках гештальт-підходу завжди включає у себе усвідомлення об'єкту страху, розглядання його, пошук почуттів до об'єкту страху. Бажано творчо переробити конфлікт та побачити різні шляхи його вирішення. Необхідно дати можливість звільнитися від напруження, адекватно висловити свої почуття, не витісняючи їх. Ефективним є проживання почуттів та емоцій, переживань, які не були виражені та завершені у минулому. Важливо створити довірливу атмосферу для встановлення контакту з дитиною, безпечні умови для експериментування, підтримати процес контактування з середовищем, допомогти дитині в асиміляції отриманого досвіду і надати для цього достатню кількість часу та простору. Також це необхідні захисні дії перед лицем страху, підтримання активності дитини щодо того, щоб себе захистити. Адже активність дитини у проживанні свого страху – це профілактика ПТСР у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

Windows on our children. Oaklander Violet – Publisher: Gestalt Journal Press. 1978. – 348 p.

Мосаєв Ю. В. (*Запоріжжя, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВETERANAM ТА ЧЛЕНAM ЇХ РОДИН В РАМКАХ ЦЕНТРІВ ВETERANСЬКОГО РОЗВИТКУ

У тезах обґрунтовано особливості надання психосоціальної допомоги ветеранам та членам їх родин. В рамках тез розглядаються локації центрів ветеранського розвитку. У тезах обґрунтовано технології проведення психологічних тренінгів для ветеранів та членів їх родин.

Mosaiev Yu. (*Zaporizhia, Ukraine*)

FEATURES OF PROVIDING PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE TO VETERANS AND MEMBERS OF THEIR FAMILIES WITHIN VETERAN DEVELOPMENT CENTERS

The theses substantiate the specifics of providing psychosocial assistance to veterans and their family members. As part of theses, the locations of veteran development centers are considered. The thesis substantiates the technology of psychological training for veterans and their family members.

Проблема надання психосоціальної допомоги ветеранам та їх родинам важлива і потребує серйозного уваги. Ветерани, які повертаються з війни, можуть зіткнутися з різними психологічними та соціальними проблемами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, важкості в адаптації до цивільного життя, проблеми з зайнятістю та соціальною інтеграцією. Всі зазначені проблеми є актуальними для сучасних українських ветеранів. Зазначена проблема актуалізувалась ще на початку 2014 року, коли в Україні почалась АТО, що згодом вже отримала назву ООС. Слід

зазначити, що сьогодні вже зрозуміло, що період організації системи з надання психосоціальної допомоги військовим та ветеранам була провалена через відсутність досвіду, актуалізації в громадському просторі та професійній спільноті, що призвело до неможливості розгортання та акумуляції ресурсів.

Надання психосоціальної допомоги включає в себе доступ до психотерапії, консультування психологів та психіатрів, групові сесії підтримки, програми реабілітації та навчання навичкам копінгу. Крім того, важливо забезпечити доступ до соціальної підтримки, включаючи допомогу в знаходженні житла, отриманні медичної допомоги, навчанні та зайнятості. Надання психосоціальної допомоги є актуальним процесом в рамках реінтеграції ветеранів до умов цивільного життя та від його ефективності залежить успішність самого процесу реінтеграції.

Надання психосоціальної допомоги ветеранам є важливим в контексті їх соціальної реінтеграції. Зазначений процес є комплексним і передбачає роботу з родиною ветерана. Також важливо враховувати потреби родин ветеранів, які також можуть відчувати стрес через досвід війни свого члена сім'ї. Програми підтримки для родин ветеранів можуть включати консультування, психосоціальну допомогу, навчання навичкам спілкування та підтримки одне одного. Тому робота з родиною ветерана передбачає надання членам його родини психосоціальної допомоги. Специфіка зазначеної допомоги відрізняється від тієї, що отримують ветерани, але вона також має свою специфіку і в рамках неї робиться акцент на допомогу у віднайденні взаємодії з ветераном та розвантаження для дружин ветеранів та соціальна анімація для дітей ветеранів. Крім того, можуть надаватися психосоціальні послуги ветерану разом з членами його родини. Зазвичай така допомога спрямована на соціальне згуртування та може передбачати ретрити.

Важливою частиною надання психосоціальної допомоги ветеранам та членам їх родин є створення інфраструктури та акумуляції ресурсів для надання цільової та ефективної допомоги, а також збільшення свідомості громадськості про потреби ветеранів та їх родин. На нашу думку акумуляція ресурсів в цьому напрямку можлива за рахунок створення центрів ветеранського розвитку. Однією з таких моделей є функціонуючий центр в Запоріжжі на базі КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР. Зазначений центр надає психосоціальну допомогу ветеранам за принципом «рівний-рівному» [1]. За цим принципом для ветеранів проводяться тренінги за програмою американського ветерана Jeremy P. Crosby [2]. Зазначена програма рекомендована ветеранською програмою Міжнародною організацією у справах міграції (МОМ). Пройшовши зазначені курси ветерани зможуть проводити заняття для своїх побратимів. Паралельно з тренінгами для ветеранів в центрі проводяться заняття з біосугестивної терапії для членів ветеранських родин та заняття з соціальної анімації для їх родин.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Горанін В. Ю. Концепція «peer-to-peer» як різновид ефективної фасилітації «ветеран – ветерану» в навчальному процесі. *Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*, 17–19 листопада 2023 р., с. Світязь Шацького району Волинської області. Львів: Торунь Liha-Pres, 2023. С. 12-16.
  2. Jeremy P. Crosby. *The Civilian Life Field Manual. How to Adjust to the Civilian World after Military Service*. Dog Ear Publishing. Indianapolis. 2010. 76 p.
-

Гончарова Н. О., Харченко А. С. (Полтава, Україна)

**ПРОБЛЕМИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ
ВНАСЛІДОК СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА**

У тезах обґрунтовано необхідність вивчення феномена насильства, з'ясуванні причин виникнення та динаміки протікання насильницьких інцидентів, а також підбору під час консультативної взаємодії адекватних засобів профілактики, попередження та протидії насильницьким проявам. Звертається увага на те, що свідома та ефективна протидія сімейному насильству, вибір відповідних стратегій поведінки є запорукою усунення психологічних травм та збереження психічного здоров'я особистості. Характеризуються психологічні особливості збереження та зміцнення психічного здоров'я особистості у сімейній взаємодії, здатність співвідносити власні внутрішні ресурси та запобігати виникненню психологічних травм.

Goncharova N., Kharchenko A. (Poltava, Ukraine)

**PROBLEMS OF CONSULTING PSYCHOLOGICAL TRAUMA AS A
RESULT OF DOMESTIC VIOLENCE**

The thesis substantiates the need to study the phenomenon of violence, find out the causes of the occurrence and dynamics of violent incidents, as well as the selection during consultative interaction of adequate means of prevention, prevention and countermeasures against violent manifestations. Attention is drawn to the fact that conscious and effective counteraction to family violence, the choice of appropriate behavioral strategies are the key to eliminating psychological injuries and preserving the mental health of the individual. The psychological features of preserving and strengthening the mental health of the individual in family interaction, the ability to correlate one's own internal resources and prevent the occurrence of psychological injuries are characterized.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї притаманне для багатьох держав,

незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній, соціальній та практичній сферах. Сьогодні проблема домашнього насильства вважається однією з найрозповсюдженіших в усьому світі [1, с. 2-3].

Аналіз літератури показує, що низка зарубіжних та вітчизняних вчених плідно працюють над проблематикою психології насильства. Так, чинники ризиків сімейного насильства розглядав Деніел О'Лірі; Л. Уолкер дослідила вплив жорсткого ставлення на психологічне здоров'я жінки.

У вітчизняній науці проблематика сімейного насильства представлена окремими дослідженнями: І. А. Грабовська вивчала наслідки подружнього насильства; О. Д. Шинкаренко досліджувала синдром побитої жінки з точки зору теорії сімейних систем; Н.Г. Опухова та О.Є. Малолетняя досліджували типи жінок жертв подружнього насильства, вивчаючи їх життєві міфи. Вивчали цю проблему і деякі інші автори: Н. М. Платонова, Ю. П. Платонов, В. І. Полубінський, Н. А. Шведова та інші [3, с. 25-30].

Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі) [2, с. 18].

Насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які чинять насильство, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посилення контролю.

Протидія домашньому насильству – це система заходів, які спрямовані на припинення насильницьких проявів, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [3, с. 21-30].

Отже, можна сказати, що одним із важливих заходів профілактики насильства є формування умінь і навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних відносин. Для цього необхідно розробляти та активно впроваджувати в практику програми, які формують навички керування своєю поведінкою, шанобливого ставлення до інших членів родини, конструктивного вирішення конфліктів, самостійного прийняття рішень. Зазначені програми мають допомагати засвоювати загальнолюдські цінності, вчитися поважати права і гідність людини, гендерну рівність, формуватися як особистість, підвищувати самоповагу і зміцнювати самооцінку.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія:*

Соціальне дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2015. №11(48). С. 35-40.

2. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / Укладачі: Запорожцев А. В., Брижик В. О., Мусянко О. М., Заброда Д. Г., Басиста І. В. Київ, 2010. 172 с.

3. Попередження домашнього насильства. *Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній»* / Упорядники: Краснова О. В., Калашник О. А. Київ, 2016. 90 с.

Цуркан І. А. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВИМУШЕНИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ З УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН)

У тезах викладено результати дослідження особливостей надання соціальної допомоги українцям під час війни. Проведено аналіз нормативно-правової бази надання соціальної допомоги таким особам.

Tsurkan I. A. (Odesa, Ukraine)

PECULIARITIES OF SOCIAL ASSISTANCE FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS FROM UKRAINE IN WARTIME (ON THE EXAMPLE OF EUROPEAN COUNTRIES)

The theses contain the results of a study of the specifics of providing social assistance to Ukrainians during the war. An analysis of the legal framework for providing social assistance to such persons was carried out.

Початок війни з Росією змусив багатьох українців мігрувати до ЄС. Для багатьох українців це був перший досвід життя за кордоном.

Європейці доброзичливо ставляться до українців, однак практика показує, що, окрім природних труднощів у спілкуванні, пов'язаних з мовним бар'єром, існує чимало випадків відсутності взаєморозуміння з обох сторін через брак знань про нормативно-правові та практичні особливості надання соціальної допомоги вимушеним переселенцям в різних європейських країнах.

Незважаючи на переваги тимчасового захисту, зокрема, надання допомоги та швидкий доступ до ринку праці, українцям доводиться долати численні перешкоди, головним чином у забезпеченні стабільного житла та працевлаштуванні, доступі до медичних послуг та подоланні мовних бар'єрів.

За даними Євростату, станом на вересень 2023 року в країнах ЄС було зареєстровано 4,1 мільйона вимушених мігрантів з України [1]. Вони користуються тимчасовим захистом відповідно до Директиви 2001/55/ЄС. Ця Директива передбачає автоматичне надання притулку в Європейському Союзі (ЄС) у разі великого і раптового напливу біженців з третіх країн. Директива набула чинності 4 березня 2022 року, невдовзі після нападу Росії

на Україну, терміном на один рік. З того часу її дія продовжувалася. Останнє продовження було прийнято наприкінці вересня 2023 року. Відповідно до нього, українцям буде надано тимчасовий захист до 4 березня 2025 року, тобто через три роки з дати застосування Директиви [1].

Більшість європейських країн покриває витрати на медичну страховку, оплату житла та частково комунальних послуг, виділяє гроші на придбання меблів для дому та шкільного приладдя, оплачує мовні курси для вимушених переселенців.

За даними дослідження, через 2 роки після початку російсько-української війни, соціальну допомогу в країнах Європи отримують 90% вимушених переселенців. З них 80% отримують грошову та 65% користуються пільговим житлом. Також за результатами дослідження виявлено, що 43% таких осіб наразі працевлаштовані, 40% – перебувають на обліку в урядах праці для пошуку роботи. Цілодобовим пільговим харчуванням користуються 25% українських вимушених переселенців. Оплачуваними державними мовними курсами користуються 60% [2].

Дослідження показало, що економічне становище українських вимушених переселенців за кордоном значно покращилося в порівнянні з травнем 2023 року.

За даними РБК-Україна соціальна допомога для переселенців з України змінюється в залежності від країни Європи: в Німеччині переселенцям з України надають безоплатне тимчасове житло та харчування, матеріальна допомога складає – 420 євро на дитину та 502 євро – на дорослого. В Швейцарії також вимушені переселенці з України забезпечуються житлом та харчуванням, однак матеріальна допомога складає – 520 євро на особу. В Норвегії українців забезпечують безоплатним житлом, а матеріальна допомога складає – 650 євро для дорослого і 360 євро для дитини. У Франції не надають безоплатне житло, однак країна частково компенсує плату за аренду житла, а матеріальна допомога залежить від складу сім'ї, мати з дитиною отримує матеріальну допомогу у розмірі 306 євро на місяць, а родина з 4 осіб – отримує 520 євро на місяць [3].

Тривале перебування українців в країнах Європи не лише допомогло їм сформувати більш реалістичне уявлення про життя за кордоном, але й змусило переосмислити своє ставлення до Батьківщини.

За даними дослідження, більш вразливі категорії українців мають більше шансів повернутися, зокрема, люди похилого віку, багатодітні сім'ї, ті, хто не має постійного місця проживання, а також ті, хто низько оцінює якість життя за кордоном.

Українці, які мають більше інформації про реальну ситуацію в країні та ті, хто живе географічно ближче до України, а також ті, хто залишив вдома членів сім'ї (чоловіка/дружину, дітей) і має неушкоджене житло, також більш схильні до повернення як свідчить дослідження.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бортник Н. П., Малель В. Р. Статус переселенця у контексті правової політики ЄС. Наше Право. 2021 р. № 05. С.156. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/156-_Bortnyk_Malets.pdf
  2. Буроменський М. В., Куць В. Г. Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців. Х., 2004. 246 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/133835/mod_resource/content/1/Буроменський%20М.В.%20Міжнародний%20захист%20прав%20людини%20та%20права%20біженців.pdf
  3. Visit Ukraine. В яких країнах найкращі умови для біженців? URL: https://visitukraine.today/uk/blog/2860/which-countries-have-the-best-conditions-for-ukrainian-refugees#google_vignette
-

Лисенко О. М., Суханова М. О. (Одеса, Україна)
РОЛЬ ІГРОТЕРАПІЇ У ПСИХОКОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ

У тезах розглянуто теоретичні підходи щодо ігротерапії, включаючи психоаналітичний, гуманістичний та когнітивно-поведінковий та її вплив на розвиток дитини.

Lysenko O., Sukhanova M. (Odesa, Ukraine)
**THE ROLE OF PLAY THERAPY IN PSYCHOCORRECTION
OF CHILDREN**

The article considers theoretical approaches to play therapy, including psychoanalytic, humanistic and cognitive-behavioral approaches and its impact on child development.

Основні теоретичні підходи до ігротерапії можна аналізувати з деякою деталізацією. Психодинамічний підхід базується на ідеях психоаналізу, розроблених З. Фрейдом та іншими психоаналітиками. Згідно до цього підходу, несвідомі процеси, включаючи важливі психічні конфлікти та психосексуальний розвиток, впливають на поведінку та емоційний стан людини. У межах психоаналітичного підходу Дональд Віннікот та Мелані Кляйн розглядали гру як мову дитини, через яку вона може виражати свої невиразні бажання та конфлікти. Гра допомагає дитині у вираженні несвідомих бажань, фантазій та конфліктів через символічну діяльність. Для психоаналітичної ігротерапії важливим є створення безпечного та довірливого середовища, де дитина через гру може вільно виражати свої емоції та досліджувати свій внутрішній світ.

Гуманістична ігротерапія акцентується на ідеї самореалізації та розвитку особистості. Цей підхід, який розвивав, зокрема, Карл Роджерс, відображає віру в потенціал саморозвитку та самоактуалізації людини. Теорія К. Роджерса, підкреслює важливість створення умов, що сприяють розвитку потенціалу та самореалізації особистості. Роджерс вважав, що людина має внутрішній потяг до розвитку та реалізації свого справжнього «Я». Гра

використовується для стимулювання розвитку особистості, внутрішнього росту, та самовираження дитини. У межах гуманістичного підходу особлива увага приділяється емпатії, прийняттю та підтримці дитини у процесі її самовираження через гру.

Вільям Глассер автор теорії реальності, відомої також як «теорія контролю». Основна ідея теорії полягає в тому, що люди відповідальні за власні дії та відчуття, і мають здатність контролювати своє життя та приймати рішення.

Основні концепції теорії Вільяма Глассера включають тезу про необхідність реалізації потреб. Він виділяв такі потреби як потреба в прийнятті – це потреба бути прийнятим та зрозумілим іншими людьми; потреба відчувати свободу вибору; потреба в забезпеченні важливих відносин, тобто люди шукають близьких, надійних відносин, які надають їм підтримку та розуміння; потреба в забезпеченні власної важливості, мати власну цінність та значущість. У роботі з дітьми Вільям Глассер підкреслює важливість створення позитивного та підтримуючого середовища, де дитина може відчувати себе важливою та бути прийнятою, мати можливість вибирати свої дії та відчувати себе відповідальною за них. Це допомагає дитині розвивати власну самооцінку та відчуття важливості, що сприяє її психологічному та емоційному розвитку.

Когнітивно-поведінкова ігротерапія спрямована на зміну думок, переконань та поведінки дитини через гру. Представники цього підходу, такі як Вайолет Оклендер та Джудіт С. Бек, вважають, що негативні думки та переконання можуть бути модифіковані через гру та позитивний досвід. У цьому підході використовуються різні техніки, такі як рольові ігри, когнітивні вправи та систематична десенситизація, щоб допомогти дітям навчитися ефективно керувати своїми емоціями та поведінкою.

Фахівці, які використовують у роботі з дітьми системний підхід розглядають людину як частину системи, що включає взаємодію з оточуючим середовищем та іншими членами сім'ї чи соціальної групи. Ігротерапія використовується для вирішення проблем взаємодії в сім'ї, для покращення спілкування та побудови позитивних відносин.

Кожен з цих підходів пропонує унікальну перспективу на ігротерапію та використання гри в психотерапевтичній практиці. Розуміння їх може допомогти ігротерапевтам вибирати найбільш ефективні методи для кожного конкретного клієнта.

Емпіричні дані щодо позитивного впливу ігротерапії на розвиток дитини засвідчуються через різноманітні дослідження, які виявляють сприятливі наслідки цього методу терапії. Ось декілька прикладів:

Покращення емоційного стану. Наукові дослідження показують, що ігротерапія допомагає дітям виражати свої почуття та емоції через гру, що сприяє їхньому емоційному благополуччю. Наприклад, дослідження, проведені в Школі психології при Університеті Лінкольна, показали, що діти, які брали участь в ігротерапії, мали зниження рівня тривожності та депресії. Ігротерапія сприяє розвитку соціальних навичок та навичок спілкування у

дітей. Наприклад, дослідження, проведені в Університеті Джона Гопкінса, показали, що діти, які брали участь у групових ігротерапевтичних сеансах, проявляли покращення в умінні спілкуватися та співпрацювати з іншими дітьми. Деякі дослідження демонструють, що ігротерапія також може мати позитивний вплив на когнітивний розвиток дітей. Наприклад, дослідження, проведені в Центрі психології при Університеті Міннесоти, показали, що ігротерапія сприяє покращенню уваги, пам'яті та когнітивних функцій у дітей з порушеннями розвитку [1].

Враховуючи ці результати досліджень, важливо підкреслити значення ігротерапії у поліпшенні комунікаційних навичок, керуванні емоціями та соціалізації дітей. Ігротерапія стає не лише ефективним засобом психологічної підтримки, а й потужним інструментом для розвитку дитячої особистості та психічних процесів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кузікова С. Теорія і практика вікової психокорекції. Суми: ВТД «Університетська книга». 2008. 384 с.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Попов О. А. (Чернівці, Україна)

ЛИТОВСЬКИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У тезах розкрито сутність понять «сільська місцевість» та «сільська громада» у Литві, проаналізовано литовський досвід здійснення соціальної роботи у сільській місцевості.

Popov O. (Chernivtsi, Ukraine)

SOCIAL WORK ON RURAL AREAS IN LITHUANIA

The article provides the definitions for such concepts as «rural area» and «rural community» in Lithuania, analyzes Lithuanian experience of social work in rural areas.

Перед сільськими територіальними громадами нашої держави постає ціла низка викликів: складна економічна ситуація, депопуляція окремих населених пунктів, необхідність прийому та облаштування внутрішньо переміщених осіб, тощо. Слід зауважити, що після імплементації реформи децентралізації в Україні, та, в межах подальших євроінтеграційних процесів, які мають місце в нашій державі, відбувається поступова трансформація вітчизняної соціальної політики та системи надання соціальних послуг. Це, в свою чергу, відчутною мірою впливає на здійснення соціальної роботи на місцевому рівні. З огляду на вищевикладене, доволі актуальним видається вивчення європейського досвіду здійснення соціальної роботи у сільській місцевості. Особливо цікавим у цьому контексті може бути вивчення литовського досвіду. Литва, як і Україна, пережила радянську окупацію у ХХ столітті та отримала у спадок низку схожих проблем. Проте, у 2004 році ця країна зуміла вступити до Європейського Союзу, що справило визначальний вплив на розвиток литовських соціальних інституцій та литовської соціальної роботи.

Насамперед, спробуємо здійснити короткий термінологічний аналіз.

Згідно з Законом Литовської Республіки «Про сільське господарство, харчову промисловість та розвиток села», сільська місцевість – це «населений пункт, в якому проживає не більше шести тисяч мешканців» [2]. Можна відзначити, що прийнятий 28 липня 2023 року Закон України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» також впроваджує кількісні критерії до визначення типу населеного пункту. При цьому простежуються і певні відмінності. Так, українське законодавство визначає два типи сільських населених пунктів –

села (менше 5 тисяч жителів) та селища (не менше 5 тисяч жителів і переважно до 10 тисяч жителів).

У тому ж Законі Литовської Республіки «Про сільське господарство, харчову промисловість та розвиток села» наведено визначення сільської громади – це «жителі сільської місцевості, які пов'язані спільними потребами та інтересами проживання по сусідству» [2]. Перші сільські громади були створені в Литві у 1995 році, при цьому головною метою їх діяльності в той час було відновлення соціальних зв'язків між селянами шляхом проведення спільних заходів та спільного вирішення місцевих проблем [3, с. 103]. Втім, визначальний вплив на активний розвиток проєктної діяльності на території сільських громад країни, в тому числі для реалізації проєктів соціального спрямування, справила Європейська інтеграція країни.

Як відзначають литовські дослідники Гедре Місуньене і Юстінас Садаускас соціальна робота в сільських громадах Литви може набувати різного спрямування та форм [3, с. 105]. Це пояснюється тим, що відповідно до Закону Литовської Республіки «Про місцеве самоврядування», організація та надання соціальних послуг є функцією муніципалітетів, відповідно вони мають право і можливість впроваджувати різні інституційні моделі соціальної роботи в своїх межах [3, с. 5]. Це також зумовлює нерівномірний розподіл інфраструктури соціальних послуг між громадами Литви, в тому числі й у сільській місцевості [1, с. 12].

Г. Місуньене і Ю. Садаускас виділяють три професійні групи фахівців соціального спрямування, які працюють в сільських громадах: соціальні працівники, громадські працівники та соціальні педагоги [3, с. 106]. Також вони виокремлюють напрямки соціальної роботи у таких громадах: емпайвмент, захист прав, фасилітація, медіація та менеджмент [3, с. 108-109].

Як засвідчують результати дослідження, проведеного у 2012 році фахівцями Асоціації муніципалітетів Литви, перед соціальною роботою у сільській місцевості постає низка труднощів. Так, порівняно із жителями міст, мешканці сіл мають менше можливостей для отримання соціальних послуг, а якість послуг, що їм надаються, є гіршою, у селах складніше мобілізувати команди спеціалістів різного спрямування, при цьому сільські соціальні працівники більше завантажені роботою [1, с. 22]. Доволі часто задоволеність потреб мешканців сіл у певних видах соціальних послуг (наприклад, таких як тимчасове розміщення, послуги денного догляду та денного перебування, послуги патронажу для людей похилого віку та людей з інвалідністю, транспортні послуги) є недостатньою, [1, с. 40]. Слід відзначити, що соціальна робота у сільських громадах має і певні переваги, адже значно ширшими є можливості використання неформальної підтримки від сусідів чи друзів [1, с. 22].

Підсумовуючи вище викладене, можемо стверджувати, що соціальна робота в сільській місцевості в Литві стикається з цілою низкою викликів, частина з яких є притаманними і для української соціальної роботи (наприклад, висока частка населення похилого віку, труднощі у наданні

транспортних послуг, тощо). З огляду на це, актуальним є подальше вивчення литовського досвіду соціальної роботи у сільській місцевості.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ablingienė, V., Vareikytė, A., Vaičionis, G., Tiaškevičius, A., Veikutis, R., Aužbikavičiūtė, A. (2013). Socialinių paslaugų teikimo kaimo vietovėse gerosios patirties. Studija. Vilnius. Atsisiūsta iš https://lsa.lt/images/veikla/projektai/2012socpaslaug/dok_sp_teikimo_studija_leidinys.pdf
2. Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. Atsisiūsta iš <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171174/asr>
3. Misiūnienė, G. ir Sadauskas, J. (2015). Socialinių darbuotojų kompetencijos veikti kaimo bendruomenėje apibrėžtis, Vilnius: Socialinis ugdymas, 1: 99-117.

Бобровнік В. Л. (*Рівне, Україна*)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

У тезах обґрунтовано особливості соціальної роботи з багатодітними сім'ями. Наголошено, що програми та послуги соціальної допомоги повинні бути гнучкими і адаптованими до конкретних обставин кожної сім'ї, її соціального статусу, матеріального стану, національної та культурної специфіки, а також інших факторів.

Bobrovnik V. (*Rivne, Ukraine*)

SOCIAL WORK WITH LARGE FAMILIES AS A PRIORITY AREA OF SOCIAL ASSISTANCE

The theses substantiate the peculiarities of social work with large families. Social assistance programs and services must be flexible and adapted to the specific circumstances of each family, taking into account its social status, material condition, national and cultural specifics, as well as other factors.

Відповідно до Конституції України, сім'ї з дітьми, до яких належать і багатодітні сім'ї, перебувають під захистом держави. Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства»: багатодітною сім'єю є сім'я, в якій і подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного зі подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує [2].

Соціальний стан, в якому перебувають багатодітні сім'ї, потребує системної роботи за двома основними напрямками: з групами ризику (батьки з асоціальною поведінкою – джерело зростання соціального сирітства) та сім'ями, які є самостійні у своїх діях.

Соціальна робота з сім'єю – це процес надання підтримки, консультацій, інформації та інших видів допомоги сім'ям у різних складних

ситуаціях. Основна мета соціальної роботи з сім'єю – забезпечення благополуччя, захисту та розвитку кожного її члена.

Основні напрямки соціальної роботи з сім'єю включають:

– підтримка сімейного функціонування: соціальні працівники надають консультації з питань взаємовідносин між членами сім'ї, вирішують конфліктні ситуації, допомагають у підтримці комунікації та розвитку спільності в родині;

– захист прав дітей: соціальні працівники вживають заходів для захисту прав та інтересів дітей у випадках насильства, знуцання, зловживання та іншої небезпеки;

– допомога в усиновленні та опіці: сприяння у вирішенні питань щодо усиновлення, опіки та підготовці сімей до прийняття дітей;

– соціально-педагогічна допомога: Розвиток навичок виховання та робота з проблемами дитинства, підтримка родин у вихованні та розвитку дітей;

– фінансова та матеріальна допомога: допомога у забезпеченні основних потреб сім'ї, доступ до соціальних послуг та підтримка у складних життєвих ситуаціях;

– психологічна підтримка: надання психологічної допомоги членам сім'ї в складних емоційних ситуаціях, розвиток стратегій саморозвитку та самопізнання.

Робота з сім'єю передбачає індивідуальний підхід до кожного випадку, орієнтований на потреби та можливості конкретної родини.

Мета соціальної роботи з сім'єю полягає в підтримці, захисті та розвитку сімейного благополуччя, забезпеченні добробуту кожного члена родини.

Завдання соціальних служб для молоді у роботі з сім'єю – надання конкретної індивідуальної допомоги сім'ї й молоді, яка збирається укласти шлюб, з метою раціональної організації в середині та поза сімейного спілкування, планування сім'ї, життєдіяльності та відпочинку, спілкування сім'ї з оточуючим середовищем, навчання раціонального розв'язання та подолання складних сімейних колізій, виховання дітей, а також профілактична робота щодо запобігання розлучень та ін.

Одним із важливих принципів роботи з сім'єю є принцип самозабезпечення сім'ї, тобто надання їй соціально-педагогічної допомоги з метою пошуку і стимуляції її внутрішніх резервів, які допоможуть сім'ї вирішити власні проблеми.

Ключовим аспектом соціальної допомоги є індивідуальний підхід до кожної сім'ї та врахування її потреб, можливостей, ресурсів і особливостей. Це означає, що програми та послуги соціальної допомоги повинні бути гнучкими і адаптованими до конкретних обставин кожної сім'ї, з урахуванням її соціального статусу, матеріального стану, національної та культурної специфіки, а також інших факторів.

Соціальний патронаж – це форма соціальної допомоги, яка полягає в систематичному відвідуванні спеціалізованими працівниками (патронажними

сімейними або соціальними працівниками) осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах або потребують підтримки. Основна мета соціального патронажу – надання допомоги та підтримки особам у вирішенні їхніх проблем та покращенні якості життя.

Соціальна реабілітація спрямована на відновлення або покращення функціонування особи або сім'ї, які зазнали складних життєвих обставин, таких як хвороба, травма, насильство або інші соціальні та психологічні проблеми.

У контексті сімей, соціальна реабілітація може включати наступні аспекти: психосоціальна підтримка, соціально-педагогічна робота, медична допомога, соціальне відновлення тощо.

Основні проблеми сучасної багатодітної сім'ї – це матеріальні, житлово-побутові, на які, без сумніву, накладаються виховні, рекреативні та комунікативні. Крім того, слід враховувати, що існують різні типи багатодітних сімей, у тому числі й неблагополучні (їх значна кількість), у яких діти з'являються випадково, є небажані або є засобом для одержання різних матеріальних благ. Проте багатодітна сім'я, навіть неблагополучна, має чимало своїх проблем, які їй важче розв'язувати в наш час, коли утримання та виховання навіть одного двох дітей позбавляє можливості задовольнити культурні потреби, що, звичайно, позначається на вихованні дітей.

Соціальний стан, в якому перебувають багатодітні сім'ї, потребує системної роботи за двома основними напрямками: з групами ризику (батьки з асоціальною поведінкою – джерело зростання соціального сирітства) та сім'ями, які є самостійні у своїх діях.

Пріоритетним напрямком соціальної роботи зі багатодітними, молодими сім'ями зі стабілізації сімейних стосунків — це насамперед діяльність центрів соціальних служб для молоді з удосконаленням взаємостосунків у сім'ї, профілактики дисгармонії сімейних відносин, подружніх конфліктів, реалізація програми планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я членів сім'ї, формування здорового способу життя сім'ї, організація її вільного часу, допомога в організації сімейного господарювання та побуту, створення позитивного іміджу сім'ї, ознайомлення з юридично-правовими аспектами шлюбно-сімейних стосунків, надання соціальної допомоги, соціальний патронаж різних за типами сімей, які опинились в складних життєвих обставинах, благодійні акції та допомога малозабезпеченим, багатодітним сім'ям тощо [1].

Допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання полягає у сприянні щодо вирішення складних питань родинної педагогіки. Це підготовка молодих батьків до виконання батьківських обов'язків, соціально-психологічна, психолого-педагогічна допомога батькам у вихованні дітей різних вікових груп з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини, підготовка дитини до школи, застосування різних форм і методів сімейного виховання, вирішення

складних проблем у взаємостосунках батьків та дітей, юридичні проблеми цих взаємостосунків [3].

Соціальна підтримка багатодітної сім'ї передбачає формальну і неформальну діяльність і взаємин фахівців із сім'ями, які опинилися в скрутних обставинах, з питань професійної перепідготовки (освіта членів сім'ї), працевлаштування, забезпечення заробітком і т. д. Вона включає медичне страхування, а так само інші різні форми допомоги (моральну, психолого-педагогічну, матеріальну і фізичну), соціальне співчуття і єдність.

Крім державної підтримки існують різні технології соціальної роботи зі багатодітною родиною. Наприклад, технологія соціальної діагностики.

Для багатодітних сімей технологія соціальної діагностики має вирішальне значення, після визначення та детального вивчення основних проблем кожної сім'ї виглядатиме, наскільки ефективно буде соціальна робота з цією групою сімей.

Своєчасне застосування методів соціальної діагностики здатне запобігти виникненню і загостренню небажаного розвитку подій.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Жевакіна Н. В. Особливості роботи соціального працівника з різними типами багатодітних сімей / Н. В. Жевакіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 13. – С. 127-139.

2. Закон УКРАЇНИ «Про охорону дитинства» 2001, № 30, ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

3. Ібрагім Ю.С. Соціально-педагогічна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями: проблеми та перспективи. Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. № 48. С. 100-108.

Кармалюк С. П., Кармалюк П. С.

(Чернівці, Кам'янець-Подільський, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФАХІВЦЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ГРОМАДИ

У статті розкрито основні підходи до розуміння принципів інформатизації та цифровізації в соціальній роботі на рівні громади. Проаналізовано особливості використання інформаційно інтегрованої системи «Соціальна громада» й застосування програми «Я психолог» в роботі соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу.

Karmaliuk S., Karmaliuk P. *(Chernivtsi, Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES BY COMMUNITY SOCIAL WORK SPECIALISTS

The article reveals the main approaches to understanding the principles of informatization and digitization in social work at the community level. The peculiarities of the use of the information integrated system «Social Community» and the use of the program «I am a psychologist» in the work of a social teacher of a comprehensive educational institution are analyzed.

Цифровізація життєдіяльності суспільства є одним із основних трендів сучасності. Станом на сьогодні в українців є повне право стверджувати, що ми знаходимося на передовій діджиталізаційних процесів. Українські розробки і нововведення займають одне з провідних місць по своїй ефективності серед систем електронного надання послуг. І якщо в країнах ЄС існує безліч досліджень де обґрунтовується користь цифровізації в тій чи іншій галузі, то в Україні близько половини цих досліджень уже давно пройшли тестування і стали звичними для громадян.

На жаль в Україні використання ІТ-технологій в системі соціальної роботи є поки що предметом нечисленних досліджень. Водночас, варто виокремити напрацювання Семигіної Т. [2] яка розкриває особливості використання он-лайн технологій в практичній соціальній роботі, Додон О. [1] й Коваленко О. [1], які приділили увагу використанню інформаційних технологій в системі соціального захисту. На окрему увагу заслуговує праця Ігнатенко К. [4] та Саджаглишвілі Ш. [4] «Діджиталізація соціальних послуг у відповідь на війну в Україні».

З ідеї «Цифрової держави» поступово викристалізувалась ідея «Цифрової ОТГ». Сьогодні, з метою вдосконалення надання адміністративних послуг соціального характеру, Міністерство соціальної політики України впровадило в роботу програмний комплекс – інтегровану інформаційну систему «Соціальна громада». Як результат, функції з прийняття заяв та документів громадян для призначення соціальної допомоги передані на рівень об'єднаних територіальних громад, що дозволило значно спростити надання адміністративних послуг соціального характеру [3].

Першочерговою ціллю яку ставили перед собою розробники програми, було отримання первинних документів від жителів ОТГ за місцем їх проживання та подальша їх передача управлінням соціального захисту в електронному форматі. Сьогодні дана програма являє собою безпечний, надійно шифрований, швидкий та зручний комплекс цифрової подачі заяв 27 різних видів як за призначенням так і за форматом. Найважливішими з них є: допомога сім'ям з дітьми; допомога малозабезпеченим сім'ям; допомога особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю; допомога на дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; допомога ВПО; допомога багатодітним сім'ям; подача заяв на субсидії.

Для початку роботи із даною системою необхідно оформити заяву на сайті «Соціальної громади». Після затвердження вам буде надіслано інструкцію з налаштування та підключення даного комплексу а також модуль з шифрування задля збереження конфіденційності інформації. Виконавши реєстрацію та приступивши до роботи в персональному кабінеті, ви зможете взаємодіяти з іншими соціальними структурами і відслідковувати статус та стан поданих заяв. В залежності від місця де ви працюєте вам буде надано різні права для опрацювання поданих заяв. Сьогодні доступні три основних рівня: старостинський або рівень ЦНАСП, рівень користувача в ОТГ, рівень структурного підрозділу із соціального захисту населення.

По обов'язках і правах: перший або старостинський рівень відповідає за формування електронної заяви в межах відповідного старостинського округу, за формування електронної анкети, коригування даних в електронних заявах, якщо в цьому є потреба, в межах відповідного округу, перегляд журналу звернень, передачу заяв на перевірку в ОТГ. Рівень ЦНАСП має такі самі повноваження і відповідальність що й старостинський однак в своїй зоні покриття з надання послуг.

Рівень користувача в ОТГ являє собою другий рівень та уповноважену особу, що відповідає за: перегляд журналу звернень, який складається із заяв, створених в усіх округах громади старостами та ЦНАСП; перевірку сформованих електронних заяв в усіх округах громади та ЦНАСП; передачу перевірених електронних заяв на опрацювання в СПСЗН або на доопрацювання в округ; перегляд результатів опрацювання заяв в СПСЗН та формування звітів.

Рівень СПСЗН являє собою кінцеву юрисдикцію та третій рівень взаємодії, який приймає рішення про затвердження, чи не затвердження, якщо не затвердження то з якої причини конкретної заяви про надання послуг.

Окрім цього, перші два рівні взаємодії мають право подати заявку до Державного підприємства «Інформаційно обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» та отримати права старшого Адміністратора. Після підтвердження запиту, дані права можуть бути прив'язані до будь-якого рівня доступу і відкрити йому ті функції, котрі доступні іншим користувачам.

Основним робочим вікном для користувача першого та другого рівня є «Журнал реєстрації звернень». Використання згаданого програмного комплексу дозволило автоматизувати та значно спростити процес взаємодії між користувачами та надавачами соціальних послуг.

Процес діджиталізації поступово покриває кожен сегмент роботи соціальних служб, особливо її рутинної частини, яку є можливість автоматизувати. Робота соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі не менш за інші потребує цифровізації.

Опираючись на власний досвід, можемо стверджувати, що посада соціального педагога потребує не лише належної професійної кваліфікації, а й відповідних фахових компетентностей в ІТ-сфері. Адже соціальний педагог часто стає своєрідним містком між батьками, учнями та вчителями, де кожен з клієнтів живе у власному світі і кожен із них має свою правду.

Серед пріоритетних завдань діяльності соціального педагога важливе місце займає підтримка, аналіз та корекційна робота із інклюзивними групами учнів. Крім цього згаданий фахівець повинен вести соціальну звітність навчального закладу, що включає в себе розподіл та диференціацію учнів на різні категорії: пільгові, інклюзивні, тощо. Також до його обов'язків належить соціальний супровід дітей із додатковими освітніми потребами. При роботі із дітьми згаданих категорій, задля отримання численних довідок та корекційних годин, соціальної реабілітації чи просто ведення журналу

взаємодії представниками від інклюзивно – ресурсного центру, потрібно проводити надлишкову та об’ємну паперову роботу.

Починаючи із 2022 року, в даному сегменті використовується автоматизована інформаційна система «Я психолог». Даний сервіс являє собою виключно уніфіковану платформу, основне завдання якої полягає в спрощенні ведення та подачі різноманітної інформації про цільові групи учнів. Зокрема соціальний педагог, має змогу зареєструвати в даному сервісі тих респондентів за яких він несе відповідальність. Він може розподілити їх по класах і надіславши запит на згоду щодо обробки даних та на взаємодією із дитиною, приступити до роботи.

Важливим компонентом даної програми, з яким працює соціальний педагог, є інструмент діагностик. Власне, діагностика є тим базисом на якому ґрунтується розвивальна, корекційна та профілактична робота із конкретними групами учнів. В даній системі можливе проведення діагностик за кількома різноманітними варіантами. В базі даних сервісу доступна значна (станом на сьогодні – близько 250 різноманітних діагностик) кількість діагностичних матеріалів, що вільно диференціюються як по віковій так і тематичній категорії.

Ще одним затребуваним елементом функціоналу програми «Я психолог», який допомагає в роботі соціального педагога, є система анкетувань. Даний формат збору інформації доступний за посиланням, котре можна розіслати зацікавленим групам. Запропоновані варіанти анкет допоможуть фахівцю соціальної роботи виявити, зібрати та опрацювати інформацію про прояви девіантної поведінки школярів. Передбачена можливість проходження анкетування великою кількістю респондентів. В процесі опрацювання можна виокремити результати де помітні відхилення від норми та продовжити роботу з даною групою школярів.

Одним із основних завдань в роботі соціального педагога є створення та ведення журналу щоденного обліку. Дана платформа надає набір інструментів, що дозволяє напряму в онлайн форматі вести згадану документацію.

Наступним функціоналом котрий використовують соціальні педагоги є ведення цифрового Соціального паспорту загальноосвітнього навчального закладу. Даний сервіс дозволяє зручно та ефективно не лише сформувати даний документ, а й вносити до нього необхідні корективи та додавати нові записи.

За допомогою електронного сервісу «Я психолог», соціальні педагоги мають змогу, після відповідного погодження на рівні школи, подати необхідну інформацію до відповідних департаментів Міністерства освіти і науки України.

Як бачимо, українські розробки і нововведення займають одне з провідних місць по своїй ефективності серед систем електронного надання послуг. Проаналізувавши структуру і принцип роботи інформаційно інтегрованої системи «Соціальна громада» й автоматизованої інформаційної програми «Я психолог», ми дійшли висновку, що їх впровадження значно

спростило й удосконалило систему соціального захисту населення як на рівні об'єднаних територіальних громад так і в загальноосвітніх навчальних закладах. Завдяки використанню ІС «Соціальна громада», робота з опрацювання заяв та документів громадян для призначення соціальної допомоги перейшла на низовий рівень. Даний комплекс дозволив автоматизувати та значно спростити для користувачів та надавачів послуг процес взаємодії. Водночас, одним з недоліків даного програмного комплексу є його нішевість, адже його можуть використовувати лише працівники соціальних та адміністративних центрів на місцях, а можливість автоматичної подачі заяв жителями ОТГ без використання послуг місцевих ЦНАСПів або старости відсутня. Однак, на нашу думку, лише питання часу коли даний комплекс, отримавши повсюдне поширення в ОТГ, набуде нових функцій, які допустять до користування його функціоналом звичайних жителів громади, або ж його включать в комплекс послуг які надає портал «Дія».

Водночас, використання загальноосвітніми навчальними закладами АІС «Я психолог», дозволило систематизувати діяльність соціального педагога, зменшивши її бюрократичну складову й персоналізувати його роботу з учнями та їх батьками.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Додон О., Коваленко О. Інформаційні технології в системі соціального захисту. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 74-78. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-10>
2. Семігіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. *Комп'ютерні технології та Інтернет в інформаційному суспільстві*. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Semygina_PROCEEDING-IES-2016.pdf
3. Соціальна громада. *Інтегрована інформаційна система «Соціальна Громада»*. URL: <https://socgromada.ioc.gov.ua/>
4. Ihnatenko K., Sadzaglishvili S. The digitalization of social services in response to the war in Ukraine. *Social work and education*. 2023. Vol. 10, no. 3. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.2>

Кучумова Н. І. (Чернівці, Україна)

АДРЕСНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У тезах обґрунтовано адресний підхід надавання соціальної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах як професійно-цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на конкретну сім'ю та її проблему.

Kuchumova N. (Chernivtsi, Ukraine)

ADDRESSED SOCIAL ASSISTANCE FOR FAMILIES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES

The article substantiates the targeted approach of providing social assistance to families in difficult life circumstances as a professional and purposeful activity focused on a specific family and its problem.

Держава використовує три основних інструменти підтримки осіб, які знаходяться в складних життєвих обставинах: соціальні послуги, допомоги, що фінансуються за рахунок державного бюджету, та за рахунок місцевих бюджетів. Соціальні послуги є основним інструментом надання допомоги населенню, яке перебуває в складних життєвих обставинах. Соціальна допомога – це одна з основних форм підтримки державою осіб, чие матеріальне становище з різних причин не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим від межі забезпеченості, визначеної законодавством.

Відповідно до суті закону про соціальні послуги, надання допомоги людям у СЖО має відбуватись через соціальні послуги, а не через виплати, пільги та компенсації. Проте з часу ухвалення закону в 2019 р. соціальні послуги так і не змогли замінити мережу неефективних виплат, пільг та компенсацій. Частково це можна пов'язати з суспільно-політичним тиском, що виникає, коли держава планує позбавляти громадян будь-яких виплат, незважаючи на те, чи дійсно ці виплати стимулюють до подолання складних життєвих обставин.

Соціальна допомога громадянам які опинилися в складних життєвих обставинах регламентована Законом України «Про соціальні послуги», Постановою КМУ від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», Постановою КМУ від 01 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг» та Наказом Міністерства соціальної політики України від 13 липня 2018 року № 1005 «Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах», а також рішеннями селищних або міських рад [1].

Державна соціальна допомога – одна з форм взаємодії держави з населенням, що має адресну спрямованість і надається у вигляді субсидій, соціальних послуг і життєво необхідних товарів особам, які через непрацездатність, відсутність роботи, джерел доходу не спроможні самостійно матеріально забезпечити своє існування. Сьогодні матеріальну підтримку в рамках державної соціальної допомоги щомісячно отримують понад три мільйони родин і громадян з низькими рівнями доходів. Зазначимо, що державні соціальні допомоги не пов'язані із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. В умовах переходу України до ринкової економіки соціальна допомога слугує додатковим до виплат із фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Соціальна допомога має адресний характер і її розмір, як правило, значно нижче, ніж соціальні виплати.

Адресність допомоги надає можливість: збільшити розмір допомоги найбільш нужденним верствам населення в межах наявного бюджету програми соціальної допомоги (за рахунок ефективного виявлення цих осіб/сімей, активної соціальної роботи з ними; завдяки залученню інших джерел доходів (не державних) для підтримки нужденних – благодійні фонди, разові допомоги від організації, забезпечення роботою конкретних

осіб); досягнути заданого ефекту за найменших витрат бюджетних коштів (поставлена мета досягається за рахунок цільового спрямування коштів, найменш забезпеченим категоріям населення).

Соціальне навчання є важливою складовою соціальної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах. Цей процес передбачає передачу членам сім'ї необхідних навичок та умінь для ефективного вирішення проблем та запобігання їхньому повторенню. До соціальних проблем, розв'язання яких може вимагати соціального навчання, входять: забезпечення гігієни місця проживання; догляд за дітьми; виховання дітей; працевлаштування; оформлення документів; позбавлення від залежності (алкогольна тощо); вміння вирішувати власні проблеми. Соціальний захист населення здійснюється через компенсаційні та запобіжні заходи, в натуральній та грошовій формах. Компенсаційні заходи полягають у допомозі суспільства окремій людині або сім'ї, які потребують достатніх засобів для існування. Запобіжні заходи спрямовані на захист особи та її сім'ї від втрат доходу, пов'язаних із безробіттям, старінням, хворобою, а також сприяння освіті й підвищенню кваліфікації.

Отже, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» та «Порядку організації надання соціальних послуг», «...обсяг та зміст соціальної послуги для кожного її отримувача визначаються індивідуально залежно від його потреб...» [2]. Ці послуги надаються у формах: натуральної (одяг, продовольчі та промислові товари, ліки, харчування, побутові послуги, тощо) й грошової (субсидії, державна допомога та призначені виплати) адресної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах. Наказ Міністерства соціальної політики України від 13. 08. 2018. № 1005. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/372287_372352 (дата звернення 28.04.2024).

2. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова № 587 Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.04.2024).

3. Про соціальні послуги. Закон України від 27. 04 .2022. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 30.04.2024).

Кікоть І. О., Тодорцева Ю. В., Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

ГЕЙТКІПІНГ ЯК МЕХАНІЗМ УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У тезах розглянуто особливості впровадження механізму гейткіпінгу в умовах війни. Охарактеризовано етапи усиновлення під час воєнного стану та складнощі, з якими можуть зіткнутись потенційні усиновлювачі.

Kikot I., Todortseva Y., Azarkina O. (Odesa, Ukraine)
GATEKEEPING AS A MECHANISM OF ADOPTION
IN TIMES OF WAR

The thesis is discussed the peculiarities implementing the gatekeeping mechanism in the context of war. The stages of adoption during martial law and the difficulties that potential adopters may face are described.

Війна – це подія, яка завжди супроводжується гуманітарною кризою і великою кількістю жертв, війна призводить до численних сімейних розривів і руйнує традиційні механізми усиновлення. Діти стають однією з найбільш незахищених груп населення під час війни, багато з них втрачають батьків, можуть бути розділені з родичами через небезпечні умови для життя, залишаються без домівки й стають безпритульними. Така ситуація створює необхідність у вдосконаленні процедур усиновлення та реабілітації цих дітей. Зростає потреба в розробці практичних рекомендацій для усиновлювачів та організацій, що займаються піклуванням про дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Гейткіпінг спрямований на запобігання потраплянню дітей в інтернатні заклади, впровадження альтернативних форм догляду за дітьми, а саме: усиновлення, опіка або піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу та сімейний патронат [1]. У практиці соціальної роботи з дітьми, стратегію гейткіпінгу застосовують під час та на основі використання технологій управління випадком, аналізу потреб дитини, втручання, вилучення дитини з неблагополучного сімейного середовища та переведення її до сприятливих сімейних умов [2].

Розглядання гейткіпінгу, як механізму усиновлення в умовах війни є дійсно актуальною темою, оскільки вона відповідає сучасним соціальним та глобальним викликам, спрямованим на захист та підтримку дітей, які опинилися в складних умовах війни. Цей механізм допомагає створити індивідуальні рішення для кожного випадку, враховуючи особисті потреби та сімейні зв'язки дитини. Особливо важливим він є в ситуаціях, коли кожна дитина може мати свою унікальну історію та потреби.

Процедура усиновлення під час воєнного стану не є легкою, оскільки в окремих регіонах, де відбуваються активні бойові дії, служби у справах дітей та суди тимчасово не здійснюють повною мірою своїх повноважень. Також в умовах воєнного стану часто вкрай важко встановити обставини життя батьків та інших родичів дитини, зібрати необхідні для усиновлення документи та створити для дитини належні умови для її виховання та розвитку.

На першому етапі усиновлення до служби у справах дітей необхідно подати пакет документів, перелік яких визначений законодавством. При поданні документів заявникам роз'яснюються порядок та умови усиновлення, права і обов'язки кандидатів в усиновлювачі, правові наслідки усиновлення. Після подачі всіх документів спеціалісти служби протягом двох

тижнів здійснюють їхню перевірку. Надалі служба у справах дітей здійснює обстеження умов проживання заявників, складає акт про обстеження житлово-побутових умов і готує висновок про можливість усиновлення. Якщо цей висновок позитивний, заявникам присвоюється статус кандидатів в усиновлювачі.

Другий етап усиновлення – це знайомство та встановлення контакту між майбутніми усиновлювачами та дитиною. Громадяни України, які бажають усиновити дитину, проходять курс підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за програмою, затвердженою Мінсоцполітики, крім випадків, коли заявники є родичами дитини, її опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями. Служба у справах дітей протягом 10 робочих днів від дня надходження заяви кандидатів в усиновлювачі з'ясовує, чи погоджується дитина на усиновлення, та готує для відповідної державної адміністрації/виконавчого органу проект висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини. Для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла відповідного віку та рівня розвитку, коли може висловити таку згоду.

Завершальний етап передбачає подачу заяви та супровідних документів, зокрема висновку органу опіки та піклування про доцільність усиновлення, до суду.

На порталі «Дія» доступна послуга з подання заяви на безкоштовну консультацію щодо усиновлення. Також, з вересня 2022 року на порталі «Дія» працює послуга «Усиновлення: реєстрація кандидатом», завдяки чому українці, які мають бажання усиновити дитину, можуть подати відповідну заяву онлайн.

Наразі багато українців, а також й іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки. Гейткіпінг як механізм усиновлення в умовах війни пильнує відповідність кандидатів в усиновлювачі спеціальним вимогам, яких обов'язково потрібно дотримуватись заради реалізації такого важливого кроку.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сімейно орієнтована соціальна робота: практичні аспекти: конспект лекцій / За заг. редакцією В. О. Кузьмінського, С. С. Лукашова. К.: Молодь, 2010. 63 с.

2. Алексеєнко Т. Технології реалізації стратегії гейткіпінгу в соціально-педагогічній підтримці дитини та її сім'ї. *Рідна школа*, 2016. № 11-12. С. 25-30.

Данилюк К. В. (Київ, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАЛІАТИВНОЮ, ХОСПІСНОЮ
ТА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЮ ДОПОМОГОЮ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

У тезах обґрунтовано проблеми забезпечення паліативною, хоспісною та реабілітаційною допомогою населення України в повоєнний період, з'ясовано роль в цьому процесі механізмів публічного управління та технологій соціальної роботи.

Danilyuk K. (Kyiv, Ukraine)

**PROBLEMS OF PROVIDING PALLIATIVE, HOSPITAL AND
REHABILITATION ASSISTANCE FOR THE POPULATION OF
UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD**

The theses substantiate the problems of providing palliative, hospice and rehabilitation assistance to the population of Ukraine in the post-war period, clarify the role of public management mechanisms and social work technologies in this process.

Досліджуючи питання сучасного стану розвитку паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги населенню України, особливо в післявоєнний період, коли буде відомо масштаб тих, хто постраждав у військовій агресії Росії проти територіальної цілісності та незалежності України, і тут мова йде не тільки про військовослужбовців, які безпосередньо брали участь в боях і отримали важкі поранення, а й цивільне населення, яке пройшло окупацію або проживало в прифронтових зонах та і на всій території яку нещадно бомбардують усіма видами озброєння.

Зважаючи на те, що паліативна та хоспісна допомога була надзвичайно актуальним питанням в Україні ще в довоєнний період. Адже статистика до 2021 року свідчила, що кількість невиліковних пацієнтів, що страждають від болю і потребують такої допомоги щороку перевищує 600 тис. осіб, приблизно 20 тис. з яких – діти; 85% інкурабельних пацієнтів не мали доступу до знеболення, а забезпечення хоспісами таких пацієнтів складало 10% від їх загальної кількості [2].

Очевидно, що Україна без розбудови ефективною системи паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, забезпечення її належного функціонування не може позиціонувати себе на світовій арені як правова, демократична і соціальна держава, в якій сповідуються цінності: життя людини, її здоров'я, честь і гідність. Ключовою причиною такого стану є суттєві недоліки в механізмах публічного управління паліативною та хоспісною допомогою та розвитком соціальної роботи в напрямі технологій паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги. Не вдосконаливши механізми публічного управління та технології соціальної роботи ми не зможемо вирівняти проблеми соціального захисту всіх хто повернеться після

війни заліковувати свої рани сподіваючись на всебічну паліативну, хоспісну та реабілітаційну допомогу[1,3].

Проведений аналіз показав, що ключові напрями щодо вдосконалення публічного управління розвитком соціальної роботи в площині технологій паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги лежать в напрямках:

– *організаційно-інституційний напрям* – розробити та впровадити державну соціальну політику розвитку мережі закладів паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, профілактичної охорони здоров'я, державні програми профілактики, раннього виявлення і лікування невиліковних захворювань, ведення здорового способу життя; запровадити інструменти міжсекторальної суспільної взаємодії, а також реальної участі паліативних пацієнтів, громадськості в процесі ухвалення важливих рішень щодо надання паліативної та хоспісної допомоги; збалансувати державну соціальну політику щодо пріоритетності розвитку паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги в Україні в повоєнний період [2];

– *нормативно-правовий напрям* – привести законодавчі та підзаконні правові акти, що регулюють паліативну, хоспісну та реабілітаційну допомогу в Україні, у відповідність до вимог, норм і стандартів відповідних міжнародних нормативно-правових актів, зокрема ВООЗ, ПАРЄ, ЄАПД та Євросоюзу; затвердити пакет загальнодержавних програмно-стратегічних нормативно-правових актів, зокрема: Концепцію та Національну Стратегію розвитку паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, Державну програму щодо її реалізації, розробити та затвердити відповідні регіональні стратегії та програми; завершити розробку та прийняти правові акти, які регламентують державні стандарти, ліцензування послуг паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, акредитацію суб'єктів, що надають такі послуги [2];

– *напрямок фінансового забезпечення* – інтенсивно фінансувати державні та регіональні програми паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги в повоєнний період, реалізацію їх заходів у повних обсягах за кошти державного та місцевих бюджетів; розробити та впровадити механізми залучення позабюджетних коштів (благодійної допомоги, спонсорських внесків тощо), ринкових стимулів для надання приватними закладами послуг паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги; забезпечити громадським організаціям, що надають послуги паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги можливості рівного доступу до отримання фінансування за рахунок бюджетних коштів; підвищити ефективність використання виділених коштів на систему через громадський контроль та моніторинг [2];

– *напрямок освітнього та кадрового забезпечення* – Міністерству соціальної політики, Міністерству охорони здоров'я України через мережу закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України ввести спеціальності соціальний та медичний працівник з паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, узгодивши їх професійну підготовку з

профільними міністерствами; розробити і здійснювати державну кадрову політику в системі паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги, яка передбачає створення кадрового забезпечення, впровадження механізмів формування та використання кадрового потенціалу на центральному і місцевих рівнях, професійної підготовки та підвищення кваліфікації, мотивування і стимулювання до ефективної трудової діяльності, професійного кар'єрного росту кадрового потенціалу [2].

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Ключові проблеми з вирішення питань в забезпеченні паліативною, хоспісною та реабілітаційною допомогою населення України в повоєнний період лежать в площині публічного управління та розвитку технологій соціальної роботи, формат застосування яких необхідно змінювати та розвивати.

2. Фінансувати державні та регіональні програми паліативної, хоспісної та реабілітаційної допомоги в повоєнний період, реалізацію їх заходів у повних обсягах за кошти державного та місцевих бюджетів та впровадити механізми залучення позабюджетних коштів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Губський Ю. І. Розвиток паліативної та хоспісної допомоги в Україні: організаційні, юридичні та медичні аспекти / Ю. І. Губський, Н. Г. Гойда, А. В. Царенко // Реабілітація та паліативна медицина: наук. практ. журн. – 2015. – № 1. – С. 68-74.

2. Данилюк К. В. Організаційний механізм державного управління паліативною та хоспісною допомогою: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / К. В. Данилюк. – Київ. Ін-т підгот кадр. держ. служб. занят. України – К., 2018. – 20 с.

3. Дубич К. В., Данилюк К. В. PESTL-аналіз сучасного стану державного управління паліативною та хоспісною допомогою в Україні / К. В. Дубич, К. В. Данилюк // Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. видання – 2017. – № 5. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1075>.

Дубич К. В. (Київ, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНТРАКТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

В тезах розкрито сучасні тенденції запровадження контрактування соціальних послуг для територіальних громад України і обґрунтовано що даний інструмент управління дає змогу надавати населенню соціальні послуги більш якісно та з меншою витратою бюджетних коштів.

Dubych K. (Kyiv, Ukraine)

CURRENT TRENDS IN IMPLEMENTATION OF CONTRACTING SOCIAL SERVICES FOR TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

The theses reveal the current trends in the introduction of contracting social services for the territorial communities of Ukraine and substantiate that this management tool enables providing social services to the population with better quality and with less expenditure of budget funds.

На сучасному етапі суспільного розвитку науковці та практики соціальної сфери України схиляються до думки, що перебуваючи соціально-економічній кризі в зв'язку з затяжною війною, держава неспроможна забезпечити достатній рівень соціальної підтримки громадян, які її потребують. Як відомо, однією з форм соціальної підтримки в Україні є соціальні послуги, що надаються територіальним громадам здебільше державними соціальними службами та соціальними комунальними закладами місцевого самоврядування. Сьогодні стає все більш очевидним, що якість та ефективність надання таких послуг є низькими. Наближення соціальних послуг до територіальних громад де проживають їх одержувачі є нагальною необхідністю. Основою для надання більш якісних соціальних послуг має стати перехід від застарілої моделі соціального забезпечення, що базується на утриманні соціальних закладів, до інноваційної моделі закупівель соціальних послуг [1].

Під категорією «соціальне контракування», яка є широкоживаною у соціально розвинутих країнах світу, розуміють інструмент управління з впровадження соціальних програм, міжсекторальне співробітництво щодо надання соціальних послуг. Обов'язковою умовою соціального контракування є делегування державою недержавним організаціям ресурсів, повноважень в обсягах, достатніх для реалізації доручених соціальних програм, а також взяття ними на себе зобов'язань, щодо відповідальності за ефективність і якість їх виконання [3, с. 115].

Соціальне контракування – договірні відносини між державою (Замовник) і суб'єктом, що реалізує соціальні програми (Виконавець) щодо виконання дорученого Замовником завдання, зокрема надання соціальних послуг, за рахунок фінансування (повного або часткового) з державного чи місцевого бюджетів[2].

Неодмінним «супутником» впровадження інструменту «соціального контракування» є позитивні зміни в ментальності територіальних громад та отримувачів соціальних послуг, зокрема в їхньому мисленні. Соціальне контракування створило для отримувачів соціальних послуг можливість вибирати суб'єкта надання послуги шляхом її замовлення у державного закладу або в недержавної організації [2].

Створення рівних умов для суб'єктів надання соціальних послуг різних форм власності (державної, комунальної, приватної), дають змогу

забезпечити прозорість і справедливість розподілу бюджетних коштів між провайдерами, а отримувачам послуг – врахувавши конкурентні переваги – зробити об'єктивний вибір та отримувати якісні послуги. Контрактний інструмент надання соціальних послуг передбачає встановлення та дотримання стандартів і жорстких правил звітування за використання виділених коштів.

Можна виокремити такі основні напрями, які є спільними в ході впровадження в нашій державі соціального контракування [2, с. 15-16]:

– *формування ринку соціальних послуг* забезпечення дотримання реальних умов конкуренції між суб'єктами надання соціальних, що супроводжується підвищенням якості таких послуг і зниженням витрат на їх надання; створення державою для суб'єктів надання послуг сприятливих умов для інвестування ресурсів у соціальну сферу;

– *роздержавлення* (демонополізація) соціальних послуг, передбачає визначення видів послуг, які можуть ефективно і якісно надаватися територіальним громадам недержавними організаціям, та делегування їм повноважень і ресурсів у необхідних для цього обсягах, покладання на них відповідних обов'язків і відповідальності.

Дослідивши сучасні тенденції запровадження контракування соціальних послуг для територіальних громад України можна зробити висновок.

Основними причинами пілотного запровадження інструменту контракування в Україні є нерозвинений ринок соціальних послуг, низький рівень роздержавлення системи соціальних послуг та протистояння соціальних служб та недержавного сектору за право надавати соціальні послуги територіальним громадам.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Белєвцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / Я. С. Белєвцова. – Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Х., 2011. – 20 с.

2. Дубич К.В. Механізм державного управління системою надання соціальних послуг: автореф. дис. ... докт. наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / К.В.Дубич. – Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2015. – 40 с.

3. Соціальне замовлення в Україні : досвід 10 років впровадження : Зб. аналіт. та нормативно-метод. матеріалів / [Під редакцією В. І. Брудного, А. С. Крупника]. – Одеса : Євродрук, 2011. – 156 с.

Голубчиков М. В. (Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В МЕЖАХ ГОСПІТАЛЬНОГО ОКРУГУ

В тезах обґрунтовано рівень соціального партнерства сфери охорони здоров'я та системи соціального захисту з надання реабілітаційної допомоги в межах госпітального округу та визначено ключові причини розбалансування такого партнерства.

Golubchikov M. (Kyiv, Ukraine)

SOCIAL PARTNERSHIP OF HEALTH AND SOCIAL PROTECTION SYSTEMS FOR PROVIDING REHABILITATION ASSISTANCE TO THE POPULATION WITHIN THE HOSPITAL DISTRICT

The thesis substantiates the level of social partnership in the field of health care and the social protection system for the provision of rehabilitation assistance within the hospital district and identifies the key reasons for the imbalance of such partnership.

Аналізуючи сучасний стан забезпечення населення територіальних громад в межах госпітального округу соціально-медичними послугами слід зазначити, що вони тісно пов'язані з територіальним розміщенням населення за адміністративно-територіальним розподілом. Зважаючи на те, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення госпітального округу повинно відбуватися за рахунок місцевих бюджетів, то можна спрогнозувати, що депресивні об'єднані територіальні громади з недостатнім фінансовим та матеріальним ресурсом не зможуть в повному об'ємі забезпечувати реабілітаційною допомогою своє населення. І тут виникає питання, як забезпечити право громадян на якісне соціально-медичне обслуговування і де взяти ресурси.

Висока вартість реабілітаційних послуг, неможливість прогнозування часу виникнення потреби в них, необхідність оплати в момент отримання реабілітаційної допомоги, може призводити до відмови від неї і становить загрозу здоров'ю та життю населення, зумовлює необхідність фінансового захисту та розподілу ризиків між сферою охорони здоров'я яка забезпечує медичне обслуговування населення госпітальних округів та системою соціального захисту яка займається соціально-економічним забезпеченням населення, що опинилось в складних життєвих обставинах. Зважаючи на крайню межу зубожіння населення в період війни, та пережиті ними страхоття і отримані каліцтва в період окупації та тотального бомбардування агресором не тільки військових позицій а й мирних територій, всі ці обставини говорять про високий рівень потреби населення госпітальних округів в усіх видах реабілітаційної допомоги.

На думку автора запровадження в функціонування ринку медичних та соціальних послуг які забезпечують населення реабілітаційною допомогою, такого інструменту як соціального замовлення [2], яке базується на поступовому делегуванні від органів державної влади повноважень та ресурсів до сфери охорони здоров'я та системи соціального захисту, які в партнерстві та взаємодії будуть забезпечувати реабілітаційний процес населення. Соціальне партнерство сфери охорони здоров'я та системи соціального захисту забезпечать підвищення якості медичного та соціального обслуговування, особливо якщо це стосується пацієнтів, що потребують реабілітаційної допомоги на довготривалій період і перебувають на соціально-медичному обслуговуванні в межах госпітального округу за місцем проживання.

Результати, які отримані в ході проведеного вище дослідження, щодо соціального партнерства сфери охорони здоров'я та системи соціального захисту з надання реабілітаційної допомоги населенню в межах госпітального округу дають підстави зробити такі *висновки*:

1. Соціальне партнерство як форма взаємодії між сферою охорони та системою соціального захисту є дуже важливою складовою в процесі забезпечення медичної та соціальної моделей реабілітаційної допомоги населенню України особливо в повоєнний період коли попит на неї виросте в рази.

2. Ефективним інструментом в наданні реабілітаційних послуг населенню госпітальних округів (особливо в період затяжної реабілітації) може стати «соціальне замовлення» як договірні відносини між міністерством охорони здоров'я, яке надає медичні послуги в реабілітаційному процесі та міністерством соціальної політики, що забезпечує населення соціальним захистом і необхідними соціально-економічними ресурсами, що сприятиме підвищенню ефективності використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів і забезпечить якісний рівень соціально-медичного обслуговування населення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Данилюк К. В. Організаційний механізм державного управління паліативною та хоспісною допомогою: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02/К.В.Данилюк – Київ. Ін-т підгот. кадр. держ. служб. занят. України – К., 2018. – 20 с.

2. Дубич К. В. Соціальне замовлення – ефективний механізм надання соціальних послуг в Україні: [Електронне видання] / К. В. Дубич // Державне управління: теорія та практика: електрон. наук. фах. вид. – 2013. – № 1. – URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/14.pdf>.

3. Паліативна та хоспісна допомога: підручник / [Ю. В. Вороненко, Ю. І. Губський, В. М. Князевич та ін.]; за ред. Ю. В. Вороненка, Ю. І. Губського. – Вінниця: Нова книга, 2017. – 392 с.

Михальчук В. М. (Київ, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА СИСТЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПІДТРИМЦІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНОГО
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У тезах обґрунтовано напрями соціально-медичного обслуговування, які реалізуються сьогодні в Україні в умовах воєнного часу та вектори співпраці між системою охороною здоров'я та соціальною роботою зі створення різних форм об'єднаної взаємодії.

Mikhalchuk V. (Kyiv, Ukraine)
FEATURES OF THE INTERACTION OF HEALTH CARE AND THE
SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN SUPPORT OF
MILITARY PERSONNEL AND THE CIVILIAN
POPULATION OF UKRAINE

The thesis substantiates the strategic directions of social and medical care, which are implemented today in Ukraine in wartime conditions, and vectors of cooperation between the health care system and social work to create various forms of joint interaction.

Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах військової агресії та використанням зброї, забороненої Женевською Конвенцією, яка характеризується високим рівнем каліцтва і завдання тяжким поранень не тільки військовослужбовцям, а й цивільному населенню, що потрапляє під бомбардування або проживає на окупованій та прифронтовій зонах.

Зазначені вище причини свідчать про те, що учасники бойових дій та цивільне населення потребують невідкладної соціально-медичної допомоги, яку необхідно забезпечити медичними послугами і технологіями соціальної роботи. Багато вітчизняних науковців з галузей науки медицини та соціальної роботи схилились до думки, що медичне обслуговування населення тільки медичними послугами, не може забезпечити реабілітацію та відновлення, тут простежується обов'язковість участі в цьому процесі і технологій соціальної роботи, які забезпечать соціально-економічну підтримку різних категорій населення, що опинились в складних життєвих обставинах. Формування мультидисциплінарних команд з забезпечення медичного обслуговування та соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення в період військової агресії та після воєнний період у взаємодії забезпечать необхідну якість обслуговування. Досвід показує, що коли в мультидисциплінарній команді з соціально-медичного обслуговування беруть участь не тільки медики а й соціальні працівники з технологіями методами, формами та засобами соціальної роботи, це відіграє важливу роль в процесі адаптації та реабілітації, і в загальному рахунку забезпечує високий результат фізичного та соціального відновлення пацієнтів [2].

Серед основних напрямів соціальної державної політики щодо підтримки населення, слід зазначити, що особливе місце посідають чинники з врахування інтересів соціальної медицини та системи соціального захисту, через технології соціальної роботи, які спрямовані на посилення взаємодії держави і постраждалих внаслідок військової агресії, для реалізації основного соціального завдання держави перед населенням: здійснення соціального захисту, відновлення здоров'я та соціально-медичного обслуговування.

На даний період розвитку система охорони здоров'я та соціального захисту населення через діяльність соціальних служб та установ потребують постійного вдосконалення таких напрямів як технологічний розвиток медицини та соціальної роботи, перегляд організаційно-структурних та фінансових витрат, ефективність функціонування науково-дослідних установ з розроблення інноваційних методик як в медичному так і соціальному обслуговуванні населення, протезуванні, транспортуванні тощо, саме розвиток і взаємодія цих систем може забезпечити синергетичний поступ в якості медичного та соціального обслуговування [3].

Взаємодія медичних та соціальних установ в період з забезпечення відновлення, адаптації та соціальної реабілітації постраждалих внаслідок військової агресії і запровадження страхування таких випадків за рахунок майбутніх виплат репарацій створять умови для якісного медичного та соціального обслуговування. Міжнародний досвід спрямування страхових виплат на організацію якісного медичного та соціального обслуговування поширений у Сполучених Штатах Америки і гарантує стійкість фінансування такого обслуговування [1].

Зважаючи на вищезазначене можна зробити висновок.

Застосовуючи різні форми взаємодії охорони здоров'я та системи соціального захисту в підтримці військовослужбовців та цивільного населення України можна уникнути розпорошення фінансових та матеріально-технічних ресурсів і більш ефективно забезпечувати соціально-медичне обслуговування населення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр. : у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я. Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. проф. М. М. Білинської, проф. Я. Ф. Радиша]. – К.: НАДУ, 2013. – Ч. 1 – 396 с.
2. Дубич К. В. Соціальне замовлення – ефективний механізм надання соціальних послуг в Україні / К. В. Дубич // Державне управління : теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – № 1. – URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/14.pdf>.
3. Слабкий Г. О. Стратегія реформування системи охорони здоров'я України / Г. О. Слабкий. – URL : http://kazatinrda.gov.ua/upload/files/Politika/stategiya_reformuvannya.pdf.

Столярик О. Ю. (Львів, Україна)

**ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СІМЕЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ
СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ДІТЕЙ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ**

У тезах здійснено теоретичний огляд проблеми розвитку сімейно-орієнтованих соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю в українських громадах в умовах російсько-української війни та пов'язаних із нею наслідків. Тези розкривають наукові підходи до змісту соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю крізь лінзи сімейно-орієнтованої практики та ключові труднощі їх впровадження в громадах.

Stoliaryk O. (Lviv, Ukraine)

**THE PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF FAMILY-
ORIENTED SOCIAL REHABILITATION SERVICES FOR CHILDREN
WITH DISABILITIES IN THE CONDITIONS OF WAR**

In theses, a theoretical review of the problem of the development of family-oriented social rehabilitation services for children with disabilities in Ukrainian communities of communities in the conditions of the Russian-Ukrainian war and its related consequences is carried out. These reveal scientific approaches to the content of social rehabilitation services for children with disabilities through the lenses of family-oriented practice and the key difficulties of their implementation in communities.

Події, пов'язані з російсько-українською війною, розширили потреби вразливих соціальних груп населення у контексті послуг, пов'язаних із відновленням та реабілітацією. З однієї сторони – вимушена міграція вразливих груп з територій, де ведуться активні бойові дії, у більш безпечні громади спричинила істотне навантаження на локальні системи соціального захисту та підтримки, з іншої – розширилася категорія осіб, які потребують соціальних послуг. Серед таких груп можна виокремити сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, які мають гостру потребу у сімейно-орієнтованому втручання з акцентом на соціальну реабілітацію. Соціальна реабілітація сімей, де виховують дітей з інвалідністю, є важливим аспектом підтримки та їх інклюзії у суспільстві. Зарубіжні дослідження у науковій літературі наголошують на ключовій меті реабілітаційних послуг – впровадження ефективних стратегій та програм, що спрямовані на підвищення якості життя дітей з інвалідністю та їхніх сімей. Ці стратегії можуть варіюватися в залежності від країни, культурних особливостей, політичних умов та доступності ресурсів, однак, в більшості випадків, дослідники сходяться у думці щодо комплексного характеру соціально-реабілітаційних послуг. Інтеграція різних послуг забезпечує комплексну підтримку та підвищує спроможність сімей, які виховують дітей з інвалідністю, долати життєві виклики [1; 2].

Мета тез – здійснити теоретичний огляд проблеми розвитку сімейно-орієнтованих соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю у громадах в умовах війни.

Ключовими аспектами сімейно-орієнтованих реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та членів їх сімей у громаді є 1) *доступ до освіти* (інклюзивні освітні програми, спеціалізовані школи або класи з інклюзивною формою навчання); 2) *регулярний медичний супровід* (доступність якісних медичних послуг, орієнтованих на діагноз дитини та пов'язані із ним обмеження життєдіяльності); 3) *психологічна підтримка* дитини та сім'ї (психологічна підтримки для дітей з інвалідністю та їхніх сімей є важливою частиною реабілітаційного процесу, що може включати консультування, сімейну структуровану чи стратегічну психотерапію, терапію, орієнтовану на рішення тощо); 4) *розвиток соціальних навичок*; 5) *фізична реабілітація* (послуги фізичного реабілітолога сприяють покращенню фізичного здоров'я та самопочуття дитини); 6) *сімейно-орієнтовані послуги* (надання соціально-психологічної підтримки для сімей, які виховують дітей з інвалідністю, спрямованої на підвищення їх ресурсного потенціалу та самозарадності, яка може включати спеціальні навчальні інтенсиви, тренінги, групи взаємопідтримки, консультування); 7) *створення інклюзивного середовища у громаді* (участь дітей з інвалідністю та членів їх сімей у різних аспектах життя громади, включаючи культурні заходи та соціальні ініціативи) [1; 2; 3].

Наукові дослідження розглядають комплексний підхід у наданні соціально-реабілітаційних послуг як такий, що включає:

1) *медичну реабілітацію* (медичний супровід фахівцями потрібного профілю, лікування, терапія, протезування, ортезування);

2) *психологічну реабілітацію* (покращення соціально-психологічного самопочуття дитини та членів сім'ї, психологічна підтримка та консультування);

3) *фізичну/інструментальну реабілітацію* (включає забезпечення технічними реабілітаційними засобами та пристроями, а також послуги фізичного реабілітолога, інструктора з лікувальної фізкультури, ерготерапевта);

4) *освітню реабілітацію* (навчання та виховання дитини з врахуванням її зони потенційних можливостей та рівня психосоціального розвитку, а також специфічні освітні/навчальні програми для членів сім'ї з питань виховання та розвитку дитини);

5) *соціальну реабілітацію* (підвищення автономності дитини та розвиток соціальних навичок, піднесення спроможності сім'ї шляхом створення доступного та ресурсного мережевого середовища підтримки, сприянні участі у соціальному житті та адресності освітніх, соціальних, адміністративних послуг, оздоровлення) [3].

Завершена децентралізація у Україні і надання місцевим громадам повноважень щодо закупівлі та впровадження соціальних послуг, які орієнтовані на конкретні потреби мешканців, повинні були покращити якість соціальних послуг, зробити їх більш доступними, адресними та дружніми до

клієнта. Натомість, окремі дослідники наголошують на труднощах розвитку соціально-реабілітаційних послуг в українських громадах, які пов'язані із пасивністю місцевого врядування громади. Поряд з тим, ті національні програми та ініціативи з розвитку соціально-реабілітаційних послуг, які уже впроваджуються в громаді, можуть бути не достатньо відомими серед цільових груп клієнтів та фахівців. Впровадження соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю в українських громадах в умовах війни зіштовхується з різними труднощами. Деякі з них включають недостатнє фінансування, пов'язане із значними витратами на ведення воєнних дій, що може стати істотною перешкодою для впровадження якісних соціально-реабілітаційних послуг, оскільки бюджетні обмеження можуть обмежувати розмір і якість послуг, які надаються дітям з інвалідністю. Розподіл наявних у державі ресурсів між іншими вразливими групами, що постраждали внаслідок збройного конфлікту, як-от ветерани, внутрішньо переміщені особи тощо лише посилює цю нерівність у фінансуванні [2; 3].

Поряд з тим у громаді спостерігається дефіцит кваліфікованих фахівців, таких як реабілітологи, психологи, лікарі, соціальні працівники, що є наслідком зниження фінансування соціальних послуг, посиленою мобілізацією чоловіків призовного віку з числа реабілітаційних фахівців, відсутністю молодих професіоналів, що готові працювати у невеликих громадах. Малі громади зіштовхуються з проблемою відсутності належної інфраструктури: брак адаптованих приміщень та обладнання може ускладнювати доступ дітей з інвалідністю до необхідних послуг.

Громади у процесі впровадження реабілітаційних послуг долають різноманітні організаційні перешкоди, як-от недостатня координація між різними установами та організаціями, які надають послуги дітям з інвалідністю, може призводити до їх дублювання або нераціонального розподілу ресурсів. Ця ж ситуація знижує зростання числа надавачів якісних соціально-реабілітаційних послуг – складність процедур отримання дозволів, ліцензій та інших документів для представників громадського сектору, які мають можливість надавати такі послуги може сповільнювати процес їх впровадження. Поряд з тим, у громадах й досі не напрацьовані ефективні механізми оцінки потреб дітей з інвалідністю та членів їх сімей, врахування принципів сімейно-орієнтованої практики та належного інформування про наявні соціально-реабілітаційні послуги.

Таким чином, впровадження соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю в громаді в умовах війни зіштовхується з низкою викликів. Неєфективна соціальна політика, зміщення вектору соціальної уваги на інші вразливі групи, число яких внаслідок російсько-української війни зросло, брак фінансування, сповільнення реформування сектору соціальної підтримки призводить до ситуації, коли послуги надаються не у кожній громаді або у не повній мірі. Ситуація потребує уваги зі сторони державної політики задля вирішення наявних проблемних моментів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Горішна Н., Петрочко Ж., Столярик О. Законодавчі аспекти соціальної реабілітації дітей з інвалідністю: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 19-27. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/36>.

2. Петрочко Ж., Слосанська Г., Горішна Н., Столярик О. Виклики створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 5. С. 67-77.

3. Столярик О., Слосанська Г., Криницька І. Концепція реабілітації осіб з інвалідністю у закордонній практиці соціальної роботи: системний огляд. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 2 (4). С. 44-53. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.7>.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Кравченко О. О. (*Умань, Україна*)

РОБОТА З ВЕТЕРАНАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Висвітлено нормативні та змістові засади створення і функціонування Центрів ветеранського розвитку в закладах вищої освіти в Україні.

Kravchenko O. (*Uman, Ukraine*)

WORKING WITH VETERANS IN THE CONDITIONS OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

The regulatory and substantive principles of the creation and functioning of Veteran Development Centers in higher education institutions in Ukraine are highlighted.

10-річні військові дії на території України як перед державою, так і кожною громадою, ставлять першочерговими завдання створення умов для реінтеграції та реабілітації учасників бойових дій, пошуку ефективних форм включення у цивільне життя, покращення психічного здоров'я та соціального благополуччя.

Серед таких форм є Центри ветеранського розвитку при закладах вищої освіти, створення яких спрямоване на виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (затв. Каб. Міністрів України від 25 квіт. 2023 р. № 373-р.).

Водночас світова спільнота в останнє десятиріччя звертає увагу на інноваційний феномен у сфері вищої освіти «третя (соціальна) місія університету», яка полягає в тому, що поряд із наданням освітніх послуг заклади вищої освіти стають осередком соціальних змін, долучаючись до вирішення проблем у громаді – продукуючи нові знання, впроваджуючи новації та надаючи соціальні послуги для громадської безпеки, громадянської активності, інклюзії, соціальної згуртованості чи іншого загального блага.

Без перебільшення заклади вищої освіти України з лютого 2022 року якнайширше продемонстрували соціальну місію своєї діяльності, в тому числі на волонтерських засадах здійснюють діяльність щодо професійної і соціально-психологічної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Центри ветеранського розвитку стають осередками підтримки в громаді, а також майданчиками для професійної підготовки здобувачів вищої освіти, які долучаються до волонтерської, наукової, освітньої діяльності.

Відтак на часі є дослідження, які дозволяють узагальнити зарубіжний досвід соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей, обґрунтувати та апробувати практичний інструментарій соціальної роботи з учасниками бойових дій в громаді, виявити ефективні технології міжсекторальної

співпраці з місцевими органами влади, громадами, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами соціальної сфери та громадськими організаціями задля постійного вдосконалення надання якісних послуг. Водночас затребуваними є пошуки форм роботи центрів ветеранського розвитку, які спроможні дозволити учасникам бойових дій використати пережитий досвід як важливий етап для подальшої життєдіяльності у соціумі, для розуміння і визначення соціально значущих перспектив.

У 2020 р. були видані Методичні рекомендації щодо створення та діяльності ветеранських просторів. Метою яких є надання практичної та методичної допомоги органам місцевого самоврядування, а також організаціям громадянського суспільства, їх об'єднання для впровадження найбільш ефективних засобів реабілітації та психосоціальної адаптації ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалим учасникам Революції Гідності, членів сімей ветеранів, осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту тощо». Враховуючи зміст Методичних рекомендацій, ветеранські простори мають сприяти соціальному захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема збереженню їх психічного здоров'я, отриманню освітніх послуг з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та продуктивної зайнятості, забезпеченню їх соціальної та професійної адаптації [1].

Згідно цих рекомендацій ветеранський простір визначається «як юридична особа, створена та зареєстрована в установленому порядку з метою надання допомоги та соціальних послуг ветеранам, членам їх сімей, що має конкретно визначене та пристосоване до цього приміщення» [1].

Принципами Центру визначено: безоплатність; доступність; професіоналізм; самостійність, незалежність та відповідальність осіб, які звертаються до ветеранського простору; впровадження принципу «рівний рівному», «ветеран для ветерана»; комплексність у вирішенні проблем; функціонування в якості комунікаційного майданчика між органами влади та місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства та іншими особами, які готові надавати допомогу; функціонування за принципом «єдиного вікна»; ефективна координація з партнерами; належне перенаправлення; реєстрація та облік надання допомоги [1].

На виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (затв. Каб. Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 373-р.) передбачений пункт 106. *Утворення центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти у регіонах України.*

Міністерство у справах ветеранів України розширює регіональну мережу Центрів ветеранського розвитку.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та діяльності ветеранських просторів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008917-20#Text>

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Гунчак О. Ю., Равлюк Т. А. (Чернівці, Україна)

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ПОНЯТТЯ, ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Порушена актуальна проблема професійного самовизначення старшокласників. Визначено суть поняття «професійне самовизначення особистості»; основні чинники, важливі при підготовці старшокласників до вибору напряму професійної діяльності.

Hunchak O., Ravliuk T. (Chernivtsi, Ukraine)

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS: CONCEPTS, INFLUENCING FACTORS

The actual problem of professional self-determination of high school students has been raised. The essence of the concept of «professional self-determination of personality» is defined; the main factors that are important in preparing high school students for choosing a direction of professional activity.

Актуальність проблеми професійного самовизначення старшокласників зумовлена формуванням ринку праці, вимогами до підготовки майбутніх фахівців, здатних швидко адаптуватися до нових умов професійної діяльності; усвідомленням своїх здібностей, інтересів, нахилів, прагнень під час вибору майбутньої професійної діяльності. Сучасні умови передбачають побудову здобувачем загальної середньої освіти власної професійної траєкторії, творення якої починається ще під час шкільного навчання.

Аналіз наукових досліджень проблеми професійного самовизначення старшокласників засвідчив інтерес до праць вітчизняних і зарубіжних вчених: О. Арцишевської, Г. Балла, І. Баріхашвілі, Л. Божович, Е. Гінзберга, Д. Голланда, Д. Закатнова, В. Лозовецької, А. Маслоу, Р. Мотрук, П. Перепелиці, Н. Побірченко, В. Рибалки, В. Синявського, О. Скрипченка, Д. Сюпера, М. Тименка, Б. Федоришина, С. Фукуями.

У контексті трактування терміну «професійне самовизначення старшокласників» важливо охарактеризувати такі поняття як «професія», «особистість», «самовизначення особистості», «старшокласник»:

– професія – це «галузь та процес виконання особистістю певної трудової діяльності, причому особистість володіє необхідними знаннями і навичками для виконання трудових функцій, а також об'єднання групи людей для виконання однотипної трудової діяльності» [2, с. 44];

– особистість – соціально-психологічне поняття, яке характеризується засвоєнням людиною соціального досвіду, можливістю спілкуватися з іншими;

- самовизначення особистості – свідомий самостійний вибір людиною життєвого шляху, цінностей, моральних норм, професії, умов життя та ін.;
- старшокласник – здобувач загальної середньої освіти 16-18 років.

До поняття «професійне самовизначення» традиційно в науковій літературі виділяють такі основні підходи: соціологічний, соціально-психологічний та диференційно-психологічний.

За соціологічним підходом людина у процесі вибору професії орієнтується на суспільні норми. «У рамках соціально-психологічного підходу увага концентрується на очікуваннях і цінностях певних соціальних груп, з якими ідентифікує себе людина і через відповідність з якими вона повинна знайти баланс між інтересами, цінностями та запитами суспільства» [3, с. 42]. Згідно з диференційно-психологічним підходом враховується приналежність до конкретної професійної групи. Безумовно, важливою є відповідність закономірностям та специфіці розвитку в різні вікові періоди.

Педагогічна наука зазначену категорію тлумачить як «процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності. Професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистості себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності та передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей і зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста» [1, с. 275].

Узагальнення наукових підходів до усвідомлення поняття «професійне самовизначення» виявило, що – це процес вибору, в основі якого самоаналіз особистісних можливостей людини та співставлення їх з вимогами майбутньої професії.

Щодо професійного самовизначення старшокласників необхідним є баланс між зацікавленістю особистості та реалістичністю досягнення поставленої мети, професійними очікуваннями та усвідомленням власних потенційних можливостей; самостійність прийнятого рішення. На жаль, багато старшокласників відчують невпевненість у своїх силах.

До чинників впливу на вибір старшокласниками напряму професійної діяльності належить макросередовище (соціальна структура суспільства, механізми соціальної стратифікації та ін.) та мікросередовище (соціальне становище, позиція батьків, навчальна успішність та ін.).

Найбільший вплив на вибір професії старшокласників мають батьки, однолітки, засоби масової інформації.

З профорієнтаційною метою в ЗЗСО необхідно: надавати старшокласникам актуальну інформацію про професії, їх особливості, шляхи здобуття освіти; здійснювати якісну професійну діагностику потреб і нахилів школярів; організовувати зустрічі з конкретними фахівцями; сприяти активізації прагнень старшокласників у пошуку власної траєкторії оволодіння конкретною професією. Така комплексна діяльність забезпечить успішне формування готовності старшокласника до професійного самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/Гончаренко.%20Педагогічний%20словник%20%281%29.pdf>
2. Ошуркевич Н. Генеза та сутнісний зміст професійного самовизначення особистості. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26332/1/N_Oshurkevych_NDLOSV_2018_4_PPTP.pdf
3. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/9.pdf

---

Божок А. І. (Рівне, Україна)

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ
ТА СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ У МОЛОДІ**

У тезах проаналізовано специфіку соціальних мереж як засобу вторинної соціалізації учнівської молоді. Зокрема, розглянуто роль соціальних мереж у взаємодії між підлітками, виробленні цінностей та стандартів поведінки. Особлива увага приділяється впливу на формування особистості підлітків та їхню соціальну адаптацію через соціальні мережі.

Bozhok A. (Rivne, Ukraine)

**THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE FORMATION
OF VALUES AND ATTITUDE TO LIFE AMONG
YOUNG PEOPLE**

The theses analyze the specificity of social networks as a means of secondary socialization for adolescent students. In particular, they examine the role of social networks in interactions among teenagers, the formation of values, and behavioral standards. Special attention is paid to their influence on shaping adolescents' personalities and their social adaptation through social networks.

День кожного підлітка починається з перевірки своїх соціальних мереж, що свідчить про те, як вони стали невід'ємною частиною їхнього життя. Для багатьох підлітків і молодих людей соціальні медіа стали не лише засобом спілкування, а й важливою складовою повсякденного існування. Багато з них навіть не знають, яким було життя без цих платформ. Проте багатьом з них може бракувати усвідомлення того, який вплив ці мережі можуть мати на їхнє психічне здоров'я. Соціальні мережі – це онлайн-платформи, які дозволяють користувачам створювати профілі, обмінюватися інформацією, спілкуватися з іншими користувачами, ділитися враженнями, фотографіями та відео, а також взаємодіяти через коментарі, лайки та приватні повідомлення.

Соціальні мережі можна розглядати як один із соціальних інститутів, який виконує завдання, запропоноване суспільством та окремими соціальними групами, щодо впливу на населення загалом, включаючи різні вікові та соціальні категорії. Втім, соціальні мережі значно впливають на кожну

особистість та процес формування її поведінки, а інформація в Інтернеті не завжди організована та керована.

Наповнення соціальних мереж відображає, в певній мірі, рівень розвитку суспільства. Ці мережі функціонують як інструменти інформаційних війн та маніпуляцій, а також сприяють соціалізації та вихованню дітей, підлітків і молоді. Під впливом мережевого суспільства змінюється спосіб життя людей, включаючи звичні канали отримання інформації, характер міжособистісних взаємин і структуру відпочинку. Відбувається інтенсивний розвиток нових моделей взаємодії з оточуючим середовищем. Ці зміни безперервно впливають на процес соціалізації молодих людей [1, с. 26].

У віртуальному просторі існує психологічне середовище, де доступні необмежені можливості, які ми не маємо в реальному житті. Проте вибіркова увага до цього простору може призвести до втрати інтересу до реального життя, таких як навчання чи особисті стосунки. Це особливо стосується людей, які стали залежними від Інтернету. Інтернет-залежність виявляється у нав'язливій потребі в користуванні Інтернетом, що може призвести до соціальної ізоляції та психологічних проблем.

Знаходження в Інтернеті для них створює відчуття захищеності завдяки таким характеристикам, як анонімність, легкість використання та відчуття безпеки. Особливо для молодих людей з проблемами комунікації у реальному житті Інтернет є привабливим. Наприклад, на платформі Instagram молодь може знайомитися з однолітками з різних куточків світу та вільно спілкуватися з ними. Такий вид спілкування майже не має агресивного невербального виміру, а кількість вербальних образів значно менше. Це дає можливість висловлювати свої думки, відчувати себе більш комфортно та цікаво для інших, а також розвивати впевненість у собі.

Психологи стараються визначити сукупність ознак, які можуть вказувати на Інтернет-залежність, та розробляють методики для її діагностики. До таких ознак належать постійне бажання перевіряти електронну пошту, неперервне очікування наступного виходу в Інтернет, проведення надто багато часу в мережі та витрати занадто великої кількості грошей на Інтернет-сервіси.

Під час вивчення ідеалів молоді особливо помітний вплив ЗМІ на формування їхньої особистості. Молодь часто прагне наслідувати свої ідеали, які змінюються з плином часу. За рейтингом ідеалами для багатьох молодих людей є учасники шоу-бізнесу (співачи, музиканти, телеведучі, блогери). Рідше як ідеали згадують батьків, політичних діячів або літературних героїв [2, с. 59].

Отже, вплив засобів масової інформації (ЗМІ) та самих соціальних мереж на особистість підростаючого покоління є значущим і складним явищем. Ідеали, які пропонуються даними програмами, часто стають важливими для молоді, яка прагне наслідувати та ідентифікуватися зі своїми образами. Це може впливати на їхні цінності, ставлення до себе та інших, а також на їхні мрії і амбіції. Проте, важливо враховувати, що ідеали, які

пропонуються у них, можуть бути відірваними від реальності та спричиняти спотворене уявлення про життя. Тому важливо сприяти критичному мисленню та здатності аналізувати інформацію серед молоді, щоб вони могли зберігати свою індивідуальність і самосвідомість у світі, де ЗМІ відіграють все більш впливову роль.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Богдан М. С., Горецька О. В. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування*, 2014. С. 25-40.
2. Глущенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-аддиктивної поведінки особистості. *Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей*. Ч. I. Київ: Університет «Україна», 2008. С. 547.

Камбур А. В. (Чернівці, Україна)

РОЗШИРЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

У тезах доводиться теоретична важливість і практична затребуваність розробки та обґрунтування концепції розширення життєвого простору особистості за допомогою ресоціалізаційних практик.

Kambur A. (Chernivtsi, Ukraine)

EXPANDING THE LIFE SPACE OF THE INDIVIDUAL THROUGH RESOCIALIZATION

The thesis proves the theoretical importance and practical relevance of the development and substantiation of the concept of expanding the life space of a person through resocialization practices.

У сучасному світі тривають пошуки нових засад колективної ідеології та моралі. Вплив зовнішніх культурних чинників призводить до змін у системі цінностей багатьох суспільств. Основна ідея виховного процесу, спрямованого на відновлення або компенсацію соціальних стосунків, а також на навчально-виховну реабілітацію та реалізацію соціокультурних концепцій, сьогодні втілюється в понятті «ресоціалізація особистості». Цей термін активно використовується в гуманітарних науках і практиці, що охоплює всі соціальні, демографічні та культурні групи.

Ми вважаємо, що теоретично важливим і практично затребуваним є розроблення та обґрунтування концепції розширення життєвого простору особистості через використання ресоціалізаційних практик. Зрештою, така концепція має розвиватися в межах вітчизняних соціологічних, психологічних і педагогічних наук та відповідати сучасним вимогам. Загалом можна сказати, що проблеми недостатнього забезпечення умов і чинників для розширення життєвого простору особистості характерні для нашого соціокультурного середовища.

Поняття «ресоціалізація» вперше було введено в науковий обіг американськими соціальними психологами А. Кеннеді та Д. Кербером для опису процесу «вторинного» включення індивіда в соціокультурне середовище внаслідок особистісних криз або «дефектів» у первинній соціалізації (наприклад, ресоціалізація осіб, звільнених із місць позбавлення волі, безробітних, осіб із набутою інвалідністю) або внаслідок зміни соціокультурного середовища (наприклад, ресоціалізація мігрантів, ВПО).

Ресоціалізація – це процес соціального переосмислення особистості, повторного засвоєння нею (у разі десоціалізації) або вперше (у разі асоціалізації або відставання в соціалізації) позитивних соціальних норм і цінностей, зразків поведінки з точки зору суспільства. У цьому терміні префікс «ре» вказує на переформування, виправлення або перебудову раніше засвоєних особою в процесі асоціалізації (або десоціалізації) негативних антигромадських норм і цінностей та утвердження суспільно прийнятних цінностей і стандартів поведінки.

Дана дефініція широко використовується не тільки соціальними психологами та соціологами, а й педагогами, юристами. Цей процес включає в себе механізми розширення життєвого простору особистості, оскільки передбачає поєднання соціально-психологічної діагностики, реабілітації та корекції, а також різноманітних форм соціокультурної творчості, які органічно взаємопов'язані між собою.

Для індивіда, який має нормально функціонувати в суспільстві, можуть виявитися необхідними знання, вміння та навички, яких він не мав раніше. Саме ця проблема активізує процес ресоціалізації при розширенні життєвого простору.

У сучасному кризовому суспільстві, де людина постійно зазнає інформаційних навал і стикається з різними системами цінностей, процес розширення власного всесвіту потребує створення умов для більш оперативної та динамічної корекції без загрози втрати власної ідентичності.

На думку П. Бергера і Т. Лукмана, процеси ресоціалізації подібні до первинної соціалізації, оскільки вони радикально змінюють акценти сприйняття реальності особистістю. Дослідники також підкреслюють важливість наявності соціального ґрунту та інтенсивної взаємодії індивіда з персоналом соціалізації [1, с. 254-255].

Вторинна соціалізація, на їхню думку, «може бути наближена до ресоціалізації, з тією відмінністю, що будується вона на основі первинних інтеріоризацій. Тобто тут сучасне інтерпретується і послідовно взаємодіє з минулим. Тоді як ресоціалізація не передбачає узгодження з минулим, тут воно по-новому інтерпретується, щоб відповідати вимогам сьогодення» [1, с. 239-263]. Отже, основою для ресоціалізації є сьогодення, а для вторинної соціалізації – минуле.

Процес ресоціалізації в Україні є досить складним. Певно, доросла людина не здатна раптово переглянути всі свої життєві принципи. Однак необхідність адаптації до нових суспільних умов є фактом, який не можна заперечувати в сучасному українському суспільстві.

Суспільство, яке дбає про рівність можливостей і доступність механізмів соціальної адаптації для своїх громадян, має організовувати ресоціалізаційну роботу за участю різних соціальних інституцій, залучених до цієї діяльності. Ці «інститути ресоціалізації» мають постійно поповнюватися відповідно кваліфікованими кадрами та матеріальними ресурсами.

Оскільки ресоціалізація проводиться тими самими соціальними інститутами, що здійснюють і соціалізацію, – сім'єю, освітніми установами, трудовими колективами, громадськими організаціями тощо, ми маємо аналізувати й розуміти конкретні причини, що призводять до потреби в ресоціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Berger, P. L., Luckmann, T. *The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge.* 1966.

Татарчук А. В. (Чернівці, Україна)
ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У тезах зазначені переваги та недоліки використання освітніх технологій у кризових ситуаціях. Описані особливості впливу кризових ситуацій на освітні технології.

Tatarchuk A. (Chernivtsi, Ukraine)
IMPACT OF CRISIS SITUATIONS ON EDUCATIONAL
TECHNOLOGIES

The theses outline the advantages and disadvantages of using educational technologies in crisis situations. The peculiarities of the impact of crisis situations on educational technologies are described.

Більшість досліджень з антикризового управління, хоча й широко розповсюджені, в основному фокусуються на соціально-психологічних аспектах і комерційному секторі бізнесу. У сфері освіти, щодо цього, є значні прогалини, які вимагають подальшого дослідження.

Як зазначає Даниленко Л. І., кризова ситуація – це непередбачувана подія або стан, який може призвести до серйозних негативних наслідків або загроз для людей, організацій або суспільства в цілому. Це може бути природна катастрофа, техногенна аварія, війна, економічний крах, політична нестабільність, епідемія або будь-яка інша подібна подія, яка порушує звичний порядок речей і потребує термінового реагування та управління.

Так, наприклад, під час пандемії COVID-19 з'явилося багато нових платформ для відеоконференцій та вебінарів. Вони стали основним інструментом для віддаленого навчання та забезпечення спілкування між вчителями та учнями.

Освітні технології в кризових ситуаціях можуть мати як переваги, так і недоліки, а саме:

Переваги:

1. Забезпечення навчання на відстані. Освітні технології дозволяють забезпечити продовження навчального процесу, навіть якщо доступ до традиційних навчальних закладів обмежений або небезпечний.

2. Гнучкість та доступність. Учні можуть мати можливість навчатися в зручний для них час і місці, що підвищує доступність освіти для широкого кола людей.

3. Інновації та покращення. Кризові ситуації можуть стимулювати розвиток нових освітніх технологій та інновацій, які покращують якість навчання і навчальний процес.

Недоліки:

1. Нерівність доступу до технологій. Не всі учні мають доступ до необхідних технічних засобів та Інтернету, що може призвести до нерівності в доступі до освіти.

2. Відсутність міжособистісної взаємодії. Дистанційне навчання може позбавляти учнів можливості спілкуватися та співпрацювати з однокласниками та вчителями, що може вплинути на якість навчання та розвиток соціальних навичок.

3. Технічні проблеми. В кризових ситуаціях може виникнути недостатнє технічне забезпечення або проблеми з мережею, що може ускладнити процес навчання та доступ до матеріалів.

4. Загроза кібербезпеці. Використання онлайн-платформ та інших цифрових інструментів може збільшити ризик кібератак та порушень приватності, що може вплинути на безпеку та конфіденційність учнів та вчителів.

5. Потреба у підготовці та підтримці. Вчителям та учням може знадобитися додаткова підготовка та підтримка для ефективного використання освітніх технологій, що може вимагати додаткових зусиль та ресурсів [2, с. 907-914].

Необхідно зазначити, що кризові ситуації можуть суттєво вплинути на освітні технології. Деякі з можливих впливів представлені в табл.1 [1, с. 88-94].

Таблиця 1

Особливості впливу кризових ситуацій на освітні технології

Вплив	Характеристика
Збільшення використання дистанційних технологій	У кризових ситуаціях, коли доступ до традиційних навчальних закладів може бути обмеженим або небезпечним, дистанційні освітні технології стають ключовим інструментом для забезпечення навчання. Вони дозволяють студентам і вчителям зберігати зв'язок і продовжувати навчання, навіть у складних умовах.
Зростання інтересу до онлайн-навчання	У кризових ситуаціях люди шукають шляхи отримання освіти безпечно і без обмежень. Це може призвести до збільшення популярності онлайн-курсів, платформ електронного навчання та інших онлайн-ресурсів.

Продовження таблиці 1

Необхідність адаптації до нових умов	В кризових ситуаціях освітні технології швидко розвиваються і адаптуються, щоб відповідати новим потребам і вимогам. Наприклад, можуть з'являтися нові інструменти для спільного навчання в реальному часі, онлайн-тренінги для вчителів з використання дистанційних методів навчання тощо.
Підвищення ролі технологій у навчальному процесі	Кризові ситуації можуть змусити освітні інститути та вчителів швидше приймати технології як невід'ємну частину навчального процесу. Це може призвести до більшого інвестування у технологічне забезпечення навчальних закладів та підвищення компетентності вчителів у використанні цих технологій.
Збільшення доступності освіти	Дистанційні технології можуть зробити освіту доступнішою для людей, які знаходяться у віддалених або важкодоступних місцях, а також для тих, хто з якихось причин не може відвідувати традиційні навчальні заклади.

Отже, в цілому, кризові ситуації можуть викликати значні зміни у способах навчання та використання освітніх технологій, але також можуть надати можливість для розвитку і вдосконалення освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Даниленко Л. І. Міжнародний досвід публічного управління закладами освіти на місцевому рівні в умовах криз. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 17. С. 905-924.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Наук.-метод. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці: «Букрек», 2022. 140 с.

Григоренко Н. Р., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

**СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ТРЕНІНГ ЯК МЕТОД
ПІДВИЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
МОЛОДІ ДО БАТЬКІВСТВА**

У тезах наведено основні завдання підготовки молоді щодо формування готовності до сімейного життя. Розкрито соціально-просвітницький тренінг як один із оптимальних видів технологій формування усвідомленого батьківства. Зауважено важливість використання активних методів навчання під час проведення соціально-просвітницького тренінгу.

Hryhorenko N., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

**SOCIAL AND EDUCATIONAL TRAINING AS A METHOD OF
INCREASING THE PSYCHOLOGICAL READINESS OF
YOUTH FOR PARENTHOOD**

Theses outline the main tasks of preparing young people to prepare them for family life. Social and educational training is revealed as one of the optimal types of technologies for the formation of conscious parenthood. The importance of using active learning methods during social educational training was noted.

Підготовка молоді різної статі до виконання материнських і батьківських функцій передбачає комплексний характер, який включає теоретичну розробку проблеми материнства-батьківства, вивчення психологічних особливостей статі, інтенсифікацію порівняльно-педагогічного аналізу зарубіжного й вітчизняного досвіду формування усвідомленого батьківства.

Основні завдання підготовки молоді щодо формування готовності до сімейного життя зводяться до наступного: широка пропаганда позитивного досвіду сімейного виховання; формування високих життєвих ціннісних позицій; розширення знань про сім'ю, закономірності її розвитку, традиції та звичаї сім'ї, сімейного етикету, психології статі; виховання сімейних духовно-моральних цінностей у навколишньому мікро- й макросоціумі; формування відповідального батьківства серед всіх суб'єктів виховного процесу через просвітницьку роботу; введення в освітні установи спеціальних програм, курсів, спецпрактикумів, які розкривають сутність підготовки молоді до виконання ними ролі батьків.

Одним із оптимальних видів технологій формування усвідомленого батьківства дослідники вважають соціально-просвітницький тренінг, який визначається, як запланований освітній процес, що спрямований на надання знань, удосконалення навичок, які вже є, та придбання нових на основі власного досвіду з метою зміни поведінки. Навчання у формі тренінгу має складну технологічну структуру, реалізуючи яку тренер створює умови для багаторівневої комунікації між усіма учасниками. Особливість тренінгового процесу полягає у тому, що він реалізується в межах пов'язаних компонентів.

У загальному вигляді алгоритм технології соціально-просвітницького тренінгу передбачає три основні частини, які містять у собі декілька етапів: вступну, основну та заключну.

До вступної частини входить етап відкриття тренінгу, вступне слово тренера – етап, який передбачає вирішення організаційних питань, а також повідомлення про мету, завдання та зміст тренінгу; знайомство або презентацію учасників тренінгу. Прийняття (повторення) правил роботи групи – етап, в ході якого на першому занятті учасники приймають, а надалі повторюють, визначені норми поведінки, яких повинні дотримуватися під час тренінгу усі його учасники. Очікування – на цьому етапі учасники визначаються відносно своїх очікувань від тренінгу, що надає їм можливість визначити свої цілі та взяти на себе відповідальність за їх реалізацію. Важливо відзначити, що всі ці етапи (вони мають назву структурних вправ, тому, що утримують структуру тренінгу) є обов'язковими для проведення кожного заняття та відбуваються з дотриманням цієї послідовності.

Основна частина містить етап визначення рівня інформованості та актуалізація проблеми – на цьому етапі тренер і учасники визначають рівень знань й інформованості відносно теми, яка обговорюється; визначають актуальність та важливість даної проблеми для них та суспільства. Під час проведення заняття інформація надається на різних етапах та у різних формах. Етап надбання практичних навичок передбачає, що приймаючи

участь в різноманітних формах роботи, учасники отримують практичні уміння та навички в безпечних умовах групи.

Заключна частина передбачає підведення підсумків – обговорення результатів роботи, рефлексію, аналіз досягнень очікувань від тренінгу, закріплення учасниками отриманих знань та визначення перспектив на майбутнє. Кожний день тренінгу починається зі структурних вправ та закінчується підведенням підсумків.

Структура соціально-просвітницького тренінгу складається із перерахованих структурних елементів. Однак за об'ємом співвідношення цих елементів може бути різним, що залежить від мети тренінгу, цільової групи, тривалості тренінгу, рівня підготовленості групи.

Тренінг є груповою формою роботи, перевагою якої у формуванні батьківства є здобуття учасниками особистісного досвіду батьківської поведінки. При цьому група не пропонує еталонів поведінки, вона лише допомагає усвідомити емоційний стан, почуття, сформувати готовність до відповідальності особистості за свою сім'ю та майбутнє життя дитини. Кінцевою метою роботи групи є формування усвідомленого батьківства кожного у власному сприйнятті, думках, почуттях, поведінці.

Оскільки соціально-просвітницький тренінг є різновидом освітнього процесу, то важливим інструментом підвищення ефективності навчання у ньому є використання активних методів навчання: методу моделювання, рольових ігор, драматизації, метода конкретної ситуації, метод мозкового штурму та ін. Активні методи, які використовуються у соціально-просвітницькому тренінгу, покликані забезпечувати найвищу результативність занять щодо формування у молоді готовності до усвідомленого батьківства.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Волошенко М. О. Методичні і практичні основи підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до формування у молоді усвідомленого батьківства: навч. метод. посіб. Тернопіль: Вектор, 2023. 108 с.

Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. (Київ, Україна)
**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ,
ЯК ФАКТОРУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ
СТУДЕНТІВ**

В роботі розглядається місце гуманітарної освіти в системі підготовки управлінських кадрів, її роль для успішної професійної діяльності майбутніх керівників організацій, обґрунтовані основні завдання навчально-виховного процесу, визначені індивідуально-особистісні якості й професійні здібності необхідні для забезпечення управлінської діяльності.

Cherusheva G., Parkhomenko V. (Kyiv, Ukraine)

**TOPICAL ISSUES OF HUMANIZATION OF HIGHER EDUCATION
AS A FACTOR IN THE FORMATION OF
STUDENTS' WORLDVIEW**

The paper considers the place of humanitarian education in the system of managerial training, its role in the successful professional activity of future managers of organizations, substantiates the main tasks of the educational process, identifies individual and personal qualities and professional abilities necessary for ensuring managerial activity.

Сьогодні в системі вищої освіти просліджується тенденція посилення гуманітаризації підготовки управлінських кадрів, як важливого фактору розвитку творчої особистості на основі соціально-культурних та моральних цінностей суспільства. Це забезпечить формування активної соціальної позиції молодого людини, її гуманітарного мислення, забезпечить світоглядної позиції, цілісного сприйняття соціальних реалій з їх сучасними викликами, сприятиме виробленню у студентів власної, аргументованої точки зору. «Необхідність гуманітаризації сучасної освіти породжена змінами в суспільстві, політичній, економічній сферах життя України. Освіта має забезпечити руйнування старих стереотипів мислення, повинна перейти від ідеологічного примусу і загального усереднення, нівелювання особистості кожної людини, до проголошення її найважливішою цінністю держави, до утвердження пріоритету духовних загальнолюдських цінностей.» [3, с.281].

Гуманітарна підготовка сучасних управлінських кадрів виступає методологічною основою формування стратегічного та критичного мислення, здатності працювати в умовах ринкової конкуренції.

Відповідно до освітньо-професійних програм 281 «Публічне управління та адміністрування» та 073 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», гуманітарна підготовка здійснюється через цикл соціально-гуманітарних дисциплін: *філософію, історію державності та культури України, психологію і педагогіку, соціологію, правознавство, логіку, ділову українську мову.*

Як стверджує О. Ісаєва, вивчення гуманітарних дисциплін сприяє розвитку таких базових компонентів, як логічне мислення, аналіз, аргументування власних рішень [1].

Вітчизняні вчені (Г. О. Балл, Н. Д. Бондар, С. У. Гончаренко, О. С. Ісаєва, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова, О. М. Пехота, О. Г. Романовський, А. В. Сакур та інші) розкривають різні аспекти гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, в тому числі й досвід вищої освіти зарубіжних країн.

Так, в монографічному дослідженні «Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти» вітчизняні науковці А. В. Сакур, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова підкреслюють: «Гуманітарні науки привчають аналізувати світ, з'ясовувати власне місце в ньому, відповідати на вічні «філософські питання», дисциплінують мислення людини, дозволяють орієнтуватися у

величезному масиві інформації, формувати активну життєву позицію, перетворюють людину на високоінтелектуальний суб'єкт соціуму» [2, с. 6].

Аналіз досвіду гуманітаризації системи вищої освіти дозволив визначити основні навчально-виховні завдання.

По-перше, це розвиток основ світогляду в системі загальнолюдських цінностей із високим рівнем адаптивності в мінливому світі.

По-друге, формування основ наукового пізнання та соціальної поведінки, як фактору досягнення успіху у кар'єрному зростанні та життєвому шляху.

По-третє, формування готовності до засвоєння накопиченого людством досвіду та забезпечення на цьому підґрунті духовного саморозвитку особистості, її самореалізації

Отже, гуманітарні дисципліни мають значний соціально-педагогічний потенціал, оскільки вони спрямовані на розвиток системи поглядів на навколишній світ й людини в ньому, на формування ціннісних орієнтацій особистості.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ісаєва О.С. (2016). Гуманітарна підготовка – успіх майбутньої професійної діяльності лікаря / О.С. Ісаєва // *Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce: Medzinárodná vedecko-praktická konferencia 28-29 októbra 2016. – Sládkovičovo, Slovenská republika, 2016. – С. 106-108.*

2. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти : монографія / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.

3. Сиволога В. Ф Гуманізація та гуманітаризація вищої освіти. Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства: зб. наук. праць. Одеса: ОНУ, 2013. С. 266-286. URL: [http://dspace.onu.edu.ua > bitstream](http://dspace.onu.edu.ua/bitstream)

Конєва Т. М. (Полтава, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗА РОМАНОМ Е. ПОРТЕР «ПОЛЛІАННА»

Послуговуючись науковими розвідками соціологів, філософів, психологів, педагогів, у статті теоретично розглянуто дефініцію «соціалізація»; виділено її основні складові (процес становлення особистості, накопичення індивідом певної системи знань і цінностей, залучення людини до системи суспільних відносин); розкрито основні сфери соціалізації (діяльність, спілкування, самосвідомість) та стадії її розвитку: дотрудова, трудова, післятрудова (первинна та вторинна). Водночас досліджено процес соціалізації головної героїні у романі Е. Портер «Полліанна» та доведено, що нестандартна (жигтерадісна) позиція Полліанни сприяла процесу соціалізації її оточуючих (мешканців американського містечка). Достатньо уваги приділено також розкриттю ролі соціальних структур та інститутів (сім'я, школа) у формуванні особистості.

Koniewa T. (Poltava, Ukraine)

**SOCIALISATION OF PERSONALITY IN E. PORTER'S NOVEL
«POLLYANNA»**

Relying on scientific research of sociologists, philosophers, psychologists and teachers, the article considers theoretically the definition of «socialization». It singles out its main structural elements (the process of personality formation, the accumulation of a certain system of knowledge and values by an individual, the introduction of a person to the system of social relations). It reveals the main spheres of human socialization (activity, communication, self-consciousness) and the stages of its development: pre-labour, labour, post-labour (primary and secondary). At the same time the process of socialisation of the protagonist in E. Porter's novel «Pollyanna» is investigated. It is proved that Pollyanna's non-standard (cheerful) position contributed to the process of both her socialisation and surrounding people (inhabitants of the American city). Sufficient attention is also paid to the role of social structures and institutions (family, school) in the building of the unusual view of life of the novel's protagonist.

У наш час гостро постало питання соціалізації молодого людини у суспільстві.

Соціалізація (від лат. *socialis* – громадський), як зазначає С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику, – це процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості [2, с. 314]. Дещо подібне, хоча й більш розлоге трактування поняття «соціалізація», пропонують й автори Словника термінів і понять з соціології. Зокрема позначено: «Соціалізація – процес становлення особистості, освоєння індивідом певної системи знань і цінностей, ролей, норм і зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі, які дають йому функціонувати як повноцінному членові суспільства» [1, с. 254-255]. Цей процес триває протягом всього життя людини і передбачає передачу культурного коду народу від покоління до покоління, що сприяє історичному розвитку суспільства.

Варто зауважити, що соціалізація – це процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, здійснений у спілкуванні та діяльності [5, с. 486], який може відбуватися як стихійним, так і в умовах виховання – під впливом величезної кількості відповідних соціальних структур та інститутів, роль яких по-різному виявляється на різних етапах та стадіях соціалізації (сім'я, дошкільні установи, освіта, школа, трудові колективи, ЗМІ, мистецтво, література, громадсько-політичні організації тощо).

Поняття «соціалізація» введене в соціальну психологію в середині ХХ ст.

У різних наукових школах поняття соціалізації зазнало різної інтерпретації: 1) у необіхевіоризмі – як соціальне научіння; 2) у школі

символічного інтеракціонізму – як результат соціальної взаємодії; 3) у гуманістичній психології – як самоактуалізація Я-концепції [5, с. 486].

Явище соціалізації – багатоаспектне, і кожен із зазначених напрямків акцентує увагу на одному з аспектів цього феномена.

У вітчизняній психології проблема соціалізації розробляється в рамках диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки, де представлена ієрархія диспозицій, що синтезують систему регуляції соціальної поведінки залежно від ступеня включеності в суспільні відносини. Довгий час увага вітчизняних психологів приділялась соціалізації, головним чином, як вихованню в інституціалізованих освітніх системах, але пізніше предметом серйозного вивчення стали процеси, що протікають позаофіційними структурами, зокрема в неформальних об'єднаннях, у стихійно виникаючих групах та ін. [5, с. 487].

Процес соціалізації визначається різними науками: психологією (механізми діяльності, засвоєння життєвого досвіду на різних вікових стадіях); соціальною психологією (функції безпосереднього оточення, міжособистісні відносини); соціологією (співвідношення процесів і установ соціалізації в макросистемі); історією і етнографією (порівняльно-історичний аналіз соціалізації у різних суспільствах, культурах); педагогікою (виховання, навчання); філософією (закономірності соціалізації, проблеми методології дослідження) [4, с. 540].

Науковці виділяють основні сфери соціалізації (діяльність, спілкування, самосвідомість) та стадії її розвитку: дотрудову, яка охоплює період життя людини до початку трудової діяльності; трудову, яка припадає на період активної участі людини у трудовій діяльності, і післятрудова – етап, що починається у житті особистості із закінченням її активної трудової діяльності. Якщо в основу класифікації цього процесу покласти вік людини, то розрізняють первинну (дитинство, підлітковий вік, юність) та вторинну (зрілий вік) соціалізацію.

Процес соціалізації головної героїні – предмет дослідження відомої американської письменниці ХХ століття Елеонор Портер у соціально-психологічному романі «Полліанна» (1913), який сьогодні набуває своєї особливої актуальності і не даремно вивчається у середніх навчальних закладах України.

Головна героїня – небога, котра має чудернацьке ім'я Полліанна. Так її назвала мати на честь своїх двох сестер: Поллі та Анни. Вона говірка, жвава, життєрадісна й наділена привабливою зовнішністю. Змальовуючи її портрет («худенька дівчинка в червоній картатій сукні, з волоссям, заплетеним у дві товсті коси... гарне личко у ластовинні виглядало з-під солом'яного капелюшка») [3, с. 16], письменниця зосереджує увагу на ще одну прикмету: її блакитні очі, підкреслюючи, таким чином, мрійливе й романтичне світовідчуття Полліанни. Батьки героїні – місіонери, які змушені були через непорозуміння з родиною (за покликом серця) залишити рідну домівку і поїхати до маленького провінційного містечка на Далекому Заході. Дружна родина бідувала, то іграшок у дівчинки не було, щоб вона не журилася, тато

придумав для неї дещо незвичну забавку – «грати в радість». «Що це таке?» – запитає читач. І Полліанна відповість: «Гра в радість полягає в тому, щоб знаходити привід для радощів у всьому без винятку» [3, с. 36].

Все почалося з того, що одного разу пастору Віттієру, Полліанниному татові, було дуже сумно. Тоді він узяв Біблію, перечитав її всю та порахував скільки разів у Святому Письмі Господь закликає Своїх вірних до радості. Вийшло – понад вісімсот разів! Отож: «...якщо Бог вісімсот разів велів кожному з нас радіти, отже, Він справді хоче, щоб ми раділи...», – сказав собі він і відтоді старанно намагався виконати цю Божу заповідь [3, с. 161]. Саме ті «радісні тексти» й наштотували його на думку про гру в радість, коли його маленькій донечці з місіонерської станції замість ляльки прислали милиці.

Поступово сюжет твору поширюється, з'являється розгорнута система другорядних персонажів, які отримують глибоку характеристику, подаються описи різного ґатунку. Головна героїня залучає до гри у радість усіх знайомих і друзів. Саме завдяки їй змінюється життя інваліда місіс Сноу, котра, не маючи змоги самотійно пересуватися (у зв'язку з паралічем кінцівок), знаходить своє покликання у плетенні різноманітних речей, які приносять естетичне задоволення не тільки їй самій, але й малюкам і дорослим. Відчутних змін зазнає і життєва доля найбагатшої людини містечка містера Джона Пендлтона, який у свої майже шістдесят років на практиці зміг відчутти різницю поміж такими поняттями як «будинок» і «домівка». Сповідуючи принцип, що справжня домівка, на відміну від будинку, «неможлива без руки й серця жінки або присутності дитини» [3, с. 193], він всиновлює однолітка Полліанни Джиммі Біна і заповідає йому усе своє майно. Вплив «філософії» Полліанни відчуває і служниця міс Поллі пані Ненсі, котра навчилася радіти як дрібницям, так і важливим моментам у повсякденному житті, тобто сприймати життя у всій його багатогранній повноті. Таке сприйняття світу відбивається і на світогляді усієї її родини. Уміння бачити у всьому кращу сторону життя відкрило серце назустріч простим євангельським словам: «Завжди радуйся» і міс Поллі Гаррінгтон, тітці Полліанни. Проте процес цей відбувався досить складно. Спочатку, по приїзду племінниці, міс Поллі – це педантична, сувора жінка, котра і приймає її виключно з «почуття обов'язку». Вона не може вибачити пастора Джона Віттієра, батька Полліанни, який всупереч сімейній традиції замолоду одружився на її старшій сестрі Дженні і увіз далеко на захід, де родина бідувала усі двадцять п'ять років. Міс Поллі і по його смерті не бажає чути це ненависне ім'я, але змушена взяти до себе на виховання небогу, за її словами, «небажану дитину» [3, с. 10] цього безглузлого шлюбу. Маючи великий масток, вона виділяє дівчинці лише маленьку задушливу кімнату майже без меблів на горищі, тому що «прагнула поселити племінницю якнайдалі від себе і водночас там, де вона не могла зіпсувати коштовні речі й меблі» [3, с. 27]. У перший же день приїзду, не дочекавшись Полліанну на вечерю у призначений час, вона вирішує залишити дівчинку без вечері, запропонувавши лише склянку молока і шматочок хліба на кухні разом зі

служницею Ненсі. Проте усі моральні повчання і покарання рідної тітки її племінниця сприймає із захопленням й подякою, чим викликає у міс Поллі збентеження. На перший погляд, може здатися, що така її поведінка цілком вмотивована. Та мимохідь кинута репліка: «Хоча б людей зовсім не було», – проливає світло на мотиви її поведінки. Негативне ставлення до Полліанни, як і до деяких співгромадян, пов'язано з постійним порушенням найважливіших біблійних заповідей, заснованих на любові і повазі до ближнього. А через це страждає вона сама та її оточуючі. Майстерність Е. Портер полягає у вмінні тонко й вмотивовано передати найтонші нюанси змін, які повільно відбуваються у психології міс Поллі, як і внутрішньому світі майже кожного мешканця провінційного міста, під впливом зустрічей і спілкування з Полліанною. Вдало використані деталі («загадковий, незвичайний, але дуже щасливий вигляд»; «крок уперед» і «протягнута рука» назустріч представниці з народу); природне звучання голосу; лагідна мова, у якій все частіше зустрічаються слова із семою «люба»; різка зміна дій (бажання долучитися до гри); зміна зовнішності – це ті прийоми, які дозволяють авторові розкрити порухи душі міс Поллі Гаррінгтон назустріч прекрасному.

Полліанна – це втілення природного начала в людині, добра і любові. Вона здатна за будь-яких обставин сприймати світ у яскравих життєрадісних кольорах, жити незвичайною «грою в радість». Джерело її життєдайної сили і любові – природа й християнська мораль. Вона, як і письменниця замолоду, любить проводити вільний час у саду, наповнюючи груди свіжим повітрям та слухаючи цвірінкання птахів, милуватися місцевим краєвидом, називаючи його подумки «моя картина».

Характер головної героїні подається у розвитку. Зростаючи в атмосфері сердечності й теплоти, вона у своє нове життя взяла разом з батьківськими книгами добру посмішку і бажання допомогти іншому, працелюбство і відкритість душі, щирість і загадкову допитливість, віру і моральну чистоту. Зіткнувшись з безліччю життєвих проблем (побутова невлаштованість, соціальна незахищеність дітей-сиріт, байдужість і жорстокість дорослих, злочинність, професійна некомпетентність медпрацівників тощо), «ягнятко», як її називають оточуючі, не зламалося, тому що це Боже створіння має у серці промінчик, ім'я якому – любов. Полліанна вірить, що у майбутньому, як сказано у Біблії, «товаришуватимуть і ягнята, і лев».

Проблематика твору закроена на принципах християнської моралі і етики. Духовним орієнтиром для головної героїні є загальнолюдські цінності, які сповідує Біблія. Добро, любов, милосердя, допомога – це ті моральні категорії, які формують її життєву позицію. Граючи у радість, вона не порушує норм моралі. Характерним, наприклад, є епізод, коли міс Поллі від'їжджає на три дні на похорон у зв'язку зі смертю двоюрідної сестри, залишаючи племінницю зі служницею вдома. Ненсі радіє, що тепер дівчата деякий час будуть господарювати лише удвох. Полліанна здивована такої поведінці служниці і каже: «Не знаю, як і пояснити..., але є такі події, коли гра недоречна. І мені здається, що похорон – це саме така подія. У похованні

немає нічого веселого» [3, с. 133]. Точка опори для неї – совість, а гра – лише форма, яка дає право «радіти життю по совісті». Така авторська позиція цілком відповідає моральним приписам Святого Письма й християнським заповідям.

Отже, соціалізація, як показує твір, – це процес становлення особистості, освоєння нею певної системи знань і цінностей, які дають йому функціонувати як повноцінному членові суспільства. Соціалізація головної героїні у суспільстві відбувається в результаті взаємодії з соціальним оточенням (у даному випадку родиною). Саме батько впливає на формування певних соціальних якостей та рис Полліанни, на активне засвоєння й відтворення нею системи суспільних зв'язків. Вона навчилася по-новому дивитися на світ, сприймати його у світлих та радісних кольорах, спираючись на загальнолюдські цінності. Своє вчення вона з великим задоволенням передає іншим мешканцям міста, сприяючи процесу вже їх соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Біленький Є. А., Козловець М. А., Саух І. В. та ін. Соціологія: словник термінів і понять / За ред. Біленького Є. А. і Козловця М. А. К.: Кондор, 2006. 372 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 1997. 376 с.
3. Портер Е. Полліанна: Роман / Пер. з англ. Богдана Гора за ред. Леся Герасимчука. К.: Школа, 2004. 224 с.
4. Філософський словник соціальних термінів. Х.: «В. И. Ф», 2005. 672 с.
5. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Х.: Прапор, 2004. 640 с.

Котломанітова Г. О. (*Полтава, Україна*)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ВАД ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

У тезах висвітлено проблему харчової поведінки сучасного молодого покоління, з акцентом на її відхиленнях та причинах цього явища. Автором окреслено сутність профілактики таких порушень в соціально-педагогічному аспекті.

Kotlomanitova H. (*Poltava, Ukraine*)

SOCIAL AND PEDAGOGICAL PREVENTION OF EATING DISORDERS OF CHILDREN AND YOUTH

In the thesis, the author highlights the problem of eating behavior of the modern young generation, with an emphasis on its deviations and the causes of this phenomenon. The author outlines the essence of prevention of such deviations in the socio-pedagogical aspect.

Під харчовою поведінкою розуміється ціннісне ставлення до їжі і її споживання, стереотип харчування в повсякденних умовах і в ситуаціях стресу, поведінка, орієнтована на образ власного тіла, і діяльність з формування цього образу, наслідування стилю харчування суспільства та близького оточення. Тобто, харчова поведінка включає в себе установки, форми поведінки, звички та емоції, що стосуються їжі, індивідуальні для кожної людини.

Харчова поведінка людини оцінюється як гармонійна (адекватна) або девіантна залежно від безлічі параметрів, зокрема, від місця, що посідає процес їжі в ієрархії цінностей індивіда, від кількісних і якісних показників живлення та від естетики. «Міжнародна класифікація хвороб» 10-го перегляду (МКХ-10) розглядає «Розлади їжі» (Р50) в розділі Р5 («Поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями і фізичними чинниками») і відносить сюди невротичну анорексію і невротичну булімію [3].

На вироблення стереотипів харчової поведінки, особливо в період стресу, істотний вплив роблять етнокультурні та соціальні чинники. Хоча харчування, безумовно, є фізіологічною потребою, психологічна мотивація також впливає на харчову поведінку. Наприклад, потреба поїсти може бути викликана не лише бажанням «нагодувати себе», але й позитивними (наприклад, щастя) і негативними (наприклад, злість, депресія) емоціями. Значну роль відіграють внутрішні соціальні настанови, норми та очікування щодо споживання їжі.

Особливості сучасної культури практично зумовлюють появу розладів харчування. Особиста свобода, акцент на негайне задоволення бажань, доступність їжі в будь-який час дня і ночі, відсутність нагляду та культурний ідеал дієти і фізичних вправ з метою схуднення стають вагомими факторами впливу. До факторів ризику також відносять сучасну систему харчування «фаст-фуд», що провокує швидкий набір зайвої ваги, а потім, відповідно – швидке схуднення або навіть «параноїдальне» схуднення [2]. Загалом порушення харчової поведінки дітей та молоді спричиняють фізіологічні, психологічні, культурні, історичні, соціальні і демографічні детермінанти.

Провідне місце у подоланні багатьох соціальних, соціально-педагогічних проблем в українському суспільстві займає правильно організована профілактична робота. Планомірна, систематична, чітко організована профілактика надає змогу більш ефективно вирішувати проблему поширення вад харчової поведінки у дітей та молоді. Відповідно до контексту досліджуваної проблеми, соціально-педагогічна профілактика вад харчової поведінки дітей та молоді визначається як система спеціально організованого комплексу заходів, спрямованого на запобігання, попередження проблем харчової поведінки, а також на формування правильного ставлення до харчування дітей, підлітків та молоді [1, С.50].

Соціальний педагог може виступати як посередник між дитиною, сім'єю, освітніми установами, соціальними службами і центрами допомоги; як організатор профілактичних заходів. Профілактика вад харчової поведінки

повинна торкнутися всіх сфер життя дитини і молоді людини: родини, освітнього середовища, суспільного життя в цілому.

Соціально-педагогічна профілактика має комплексний характер, ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей і молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля. Вона будується на принципах цілеспрямованості, плановості, доступності, неперервності, опори на позитивні якості особистості.

Однією із форм соціально-педагогічної профілактики вад харчової поведінки є активне соціальне навчання соціально важливих навичок. Ця модель переважно реалізується у формі групових тренінгів, годин спілкування, ігрових технологій, різних соціальних активностей. Важливим у сучасних умовах є активізація особистісних ресурсів. Здорове харчування, активні заняття підлітків спортом, їхнє творче самовираження, участь у групах спілкування й особистісного росту, арт-терапія – усе це активізує особистісні ресурси, що у свою чергу забезпечує активність особистості, її здоров'я й стійкість до негативного зовнішнього впливу.

Отже, соціально-педагогічна профілактика вад харчової поведінки дітей та молоді уміщує комплекс заходів превентивного характеру, за змістом інформаційно-просвітницького спрямування, з переважаючими інтерактивними формами діяльності. Соціально-педагогічна профілактична діяльність у сфері харчової поведінки дітей та молоді повинна бути чітко послідовною та проводитися поетапно.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Авраменко О. Здорове харчування – основа гармонійного розвитку молоді. *Школа*. 2015. № 10. С. 50-60.
2. Логацька Т., Стукальська Н. Психологічні відмінності харчової поведінки серед сучасної молоді. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63c77357-cd3c-4928-b23c-887967b502dc/content>
3. Міжнародна класифікація хвороб. URL: <http://surl.li/tlnjj>

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS
AT THE UNIVERSITY**

**Корнешук В. В. (Одеса, Україна)
НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО
РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В тезах поданий аналіз Професійних стандартів і Стандартів вищої освіти за спеціальністю 053 – Психологія в аспекті підготовки майбутніх психологів до реабілітаційної діяльності. З'ясовано потребу у визначенні спеціальних компетентностей практичних психологів, необхідних для здійснення психологічної реабілітації. Запропоновано напрямки подальших досліджень для їх визначення.

**Korneshchuk V. (Odesa, Ukraine)
NORMATIVE PRINCIPLES OF PROFESSIONAL
TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR
REHABILITATION ACTIVITIES**

The theses present an analysis of Professional Standards and Higher Education Standards in specialty 053 – Psychology in the aspect of training future psychologists for rehabilitation activities. The need to determine the special competencies of practical psychologists, necessary for the implementation of psychological rehabilitation, has been clarified. Directions for further research to determine them are proposed.

Військові дії в Україні супроводжуються безперервним збільшенням кількості осіб, які потребують якісної психологічної допомоги і реабілітації внаслідок зміни життєвих умов, участі в бойових діях та тривалого лікування, соціальної ізоляції на окупованих територіях або внаслідок примусової депортації, перенесених травматичних подій тощо. Тому проблема забезпечення системи охорони здоров'я висококваліфікованими психологами, здатними проводити психологічну реабілітацію потерпілих постає доволі гостро. Водночас якісна професійна підготовка майбутніх психологів до реабілітаційної діяльності потребує попереднього аналізу чинних нормативних документів, на яких така підготовка ґрунтується.

Будемо розглядати професійну підготовку майбутніх практичних психологів до реабілітаційної діяльності в аспекті компетентнісного підходу, оскільки саме спеціальні компетентності, цілеспрямовано сформовані під час навчання, закріплені в межах практичної підготовки у ЗВО та розвинуті в процесі подальшої професійної діяльності, забезпечують ефективність цієї діяльності.

Проаналізуємо відповідні Професійні стандарти і Стандарти вищої освіти щодо виявлення професійних компетентностей практичного психолога, необхідних для ефективного здійснення реабілітаційної діяльності.

На теперішній час чинними є такі професійні стандарти: «Практичний психолог закладу освіти» (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за № 2425 від 24.11.2020 р.) і «Практичний психолог (соціальна сфера)» (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за № 211 від 03.02.2021 р.), а також Стандарти вищої освіти за спеціальністю 053–Психологія для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України за № 565 від 24.04.2019 р.) і другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України за № 564 від 24.04.2019 р.).

Трудовими функціями практичного психолога закладу освіти не передбачено проведення психологічної реабілітації, що зумовлює відсутність у Професійному стандарті «Практичний психолог закладу освіти» професійних компетентностей, які забезпечують виконання реабілітаційної діяльності.

Проведений аналіз Професійного стандарту «Практичний психолог (соціальна сфера)» в аспекті реабілітаційної діяльності дозволяє дійти висновку, що всі професійні компетентності практичного психолога стосуються переважно реабілітації осіб з інвалідністю, що не випадково, адже стандарт був затверджений у 2021 році. В останні роки, після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, значно збільшилась не тільки кількість осіб, що потребують психологічної реабілітації, але й кількість категорій таких осіб, лише однією з яких є категорія «особи з інвалідністю». Це свідчить про необхідність перегляду професійних компетентностей практичних психологів щодо здійснення реабілітаційної діяльності широкого кола категорій осіб, які її потребують. Такий перелік може бути утворений зокрема шляхом вивчення досвіду реабілітаційної діяльності практичних психологів, які здійснюють психологічну реабілітацію учасників бойових дій; сімей, які втратили свої домівки та/або своїх родичів внаслідок військових дій; осіб, які вимушено перебували на окупованих територіях або були примусово депортовані з території України; внутрішньо переміщених осіб; осіб, що перебувають на територіях, які знаходяться поза лінією фронту, але піддаються регулярним обстрілам.

Проаналізовані в аспекті реабілітаційної діяльності професійні стандарти є основою для розробки Стандартів вищої освіти зі спеціальності 053–Психологія для першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти [1; 2]. Дослідимо ці стандарти в аспекті спеціальних (фахових) компетентностей, необхідних практичним психологам для здійснення реабілітаційної діяльності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Спеціальні (фахові) компетентності практичного психолога за стандартами вищої освіти зі спеціальності 053–Психологія

<i>Спеціальні (фахові) компетентності</i>		
<i>перший (бакалаврський) рівень вищої освіти</i>		<i>другий (магістерський) рівень вищої освіти</i>
СК1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології	Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики
СК2	Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості
СК3	Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків	Здатність обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності
СК4	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел	Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік
СК5	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій	Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології
СК6	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження	Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах
СК7	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації	Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності

Продовження таблиці 1

СК8	Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну) та групову	Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію
СК9	Здатність здійснювати просвітницьку та профілактичну діяльність відповідно до запиту	Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями
СК10	Здатність дотримуватися норм професійної етики	для освітньо-наукової програми
СК11	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку	Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях

Аналіз спеціальних (фахових) компетентностей, визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 053–Психологія для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [2], дозволяє констатувати їх опосередкований зв'язок з реабілітаційною діяльністю. Лише наявність у практичного психолога СК5 та СК8 певним чином забезпечують його підготовленість до здійснення психологічної реабілітації, оскільки психологічна діагностика є обов'язковою складовою реабілітаційного процесу, а психологічна реабілітація, у свою чергу, – однією із складових психологічної допомоги в цілому.

Що стосується Стандарту вищої освіти за спеціальністю 053–Психологія для другого (магістерського) рівня вищої освіти [1], то СК3, СК4 й СК11 є підґрунтям для надання психологічної допомоги, якою передбачено психологічну реабілітацію.

Обидва стандарти виокремлюють спеціальну компетентність щодо здійснення просвітницької діяльності (СК9 й СК5, відповідно), яка передбачена реабілітаційною діяльністю.

Проведений аналіз зумовлює необхідність проведення аналізу сутності і специфіки реабілітаційної діяльності практичного психолога в сучасних умовах; визначення професійних компетентностей, необхідних для ефективного здійснення такої діяльності; вивчення сучасної професійної підготовки майбутніх психологів у вітчизняних та закордонних ЗВО щодо підготовки майбутніх психологів до реабілітаційної діяльності та формування визначених професійних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства науки і освіти України від 24.04.2019 р. № 564. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf>

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства науки і освіти України від 24.04.2019 р. № 565. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/053-Psykholohiya-dok.filos-647-20.07.2022.pdf>

Афанасієвська І. О. (Херсон, Україна)

**ПОНЯТТЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЯК ВАЖЛИВОГО
КОМПОНЕНТУ ЗА ОНЛАЙН-НАВЧАННЯМ СТУДЕНТІВ
МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

У тезах розглядаються техніки забезпечення зворотного зв'язку здобувачів освіти при вивченні професійної іноземної мови та формування навиків критичного мислення та свідомого ставлення до процесу навчання та розуміння англійської як своєї робочої мови.

Afanasiievskia I. (Kherson, Ukraine)

**FEEDBACK AS AN IMPORTANT COMPONENT FOR ONLINE
LEARNING OF MARITIME STUDENTS IN THE PROCESS OF
LEARNING PROFESSIONAL ENGLISH**

The theses consider the techniques of providing feedback to students when learning a professional foreign language and the formation of critical thinking skills and a conscious attitude to the process of learning and understanding English as their working language.

Підвищення успішності при вивченні іноземної мови пов'язане із забезпеченням зворотного зв'язку. Так званий feedback може допомогти студентам покращити свої мовленнєві навички та підвищити свою впевненість у комунікації англійською мовою. З іншого боку викладачам важливо отримати автентичний, експертний та здоровий підсумок своєї роботи. У тезах розгадаються різні методи зворотного зв'язку та найкращі практики, які можуть допомогти викладачам надавати ефективний зворотній зв'язок своїм студентам.

Спочатку, треба розуміти сутність зворотного зв'язку у групі студентів. Зворотній зв'язок, у його справжньому розумінні, – це засіб спілкування, спрямований на подолання розриву між поточною успішністю здобувачами освіти та бажаним результатом [1]. Щоб бути ефективним, зворотний зв'язок має бути:

– конструктивність: це не просто вказувати на те, що не так. Ефективний зворотній зв'язок допомагає студентам зрозуміти свої помилки та пропонує дієві рішення для їх виправлення. Це виховує мислення про зростання, коли студенти розглядають виклики як можливість навчатися та розвиватися;

– конкретний: загальні коментарі на зразок «хороша робота» або «потрібно покращити» не мають чіткості. Натомість детальні спостереження, такі як «Ваше використання прикметників збагатило ваш есе» або «Не забувайте використовувати минулий час для подій, які вже відбулися», забезпечують чіткі вказівки;

– миттєво: відгуки втрачають свій вплив, якщо минає надто багато часу. Негайний зворотній зв'язок дозволяє здобувачам освіти зрозуміти та виправити свої помилки в контексті навчальної діяльності, закріплюючи правильні шаблони та швидко виправляючи помилки;

– збалансованість: хоча вкрай важливо виправляти помилки, не менш важливо підкреслити, що студент робить правильно. Підтверджуючи свої сильні сторони, викладачі можуть зміцнити впевненість студентів, роблячи їх більш стійкими перед обличчям викликів.

Крім того, зворотній зв'язок має розглядатися як безперервний процес, а не одноразова подія. Цей безперервний цикл, де педагоги надають ідеї, а студенти відповідають, заохочує культуру постійного навчання та адаптації. Коли вони сприймають зворотній зв'язок як інструмент для зростання, а не як критику, це сприяє створенню позитивного навчального середовища, де здобувачі освіти мотивовані, залучені та налаштовані на успіх[2].

Очевидним є те, що для того, щоб зворотній зв'язок був позитивним, то треба почати з позитиву. Починаючи підбивати підсумки заняття або модулю зробіть позитивні зауваження. По-перше, це створює позитивний тон, забезпечуючи більшу сприйнятливність студентів і меншу оборону. Коли студенти чують, що вони роблять правильно, їх заохочують продовжувати цю практику.

Використовуйте техніку «Бутерброд (Sandwich)». Цей давній метод передбачає «розміщення» частини конструктивного відгуку між двома позитивними коментарями. Така структура гарантує, що студенти не почувуються приголомшеними критикою та залишаються мотивованими. Наприклад: (Позитивно) «Ви дуже добре засвоїли теперішній час (“You’ve mastered the present tense very well”))». (Конструктивно) «Проте над минулим часом ще потрібно трохи попрацювати (“However, there’s still some work to be done on the past tense”))». (Позитивно) «Але загалом я бачу значний прогрес

порівняно з минулим місяцем! (“But overall, I can see significant progress from last month!”)»

Для зворотного відгуку слід використовувати думки одногрупників та їх фідбек. Навчальна група – це спільнота, і в цій спільноті однолітки часто добре розуміють труднощі та перспективи один одного. Включення зворотного зв'язку однолітків сприяє цьому взаєморозумінню, сприяючи створенню середовища для спільного навчання. Один із можливих варіантів подібної співпраці – створення презентації з теми на Google Disc, де всі приймають участь і можуть дати свій зворотній відгук щодо слайдів спільної презентації, помилок, оформлення. Коли студенти перевіряють роботи один одного, вони не просто допомагають своїм одноліткам; вони також вдосконалюють своє розуміння предмета. На Google Disc є функція до написання коменту або замітку іншому учаснику презентації, так виявляючи помилки в чужій роботі і оцінюючи інших, учасники проєкту зміцнюють своє розуміння правильних мовленнєвих концепцій і практик. Крім того, надання зворотного зв'язку вимагає критичного мислення, покращуючи когнітивні навички.

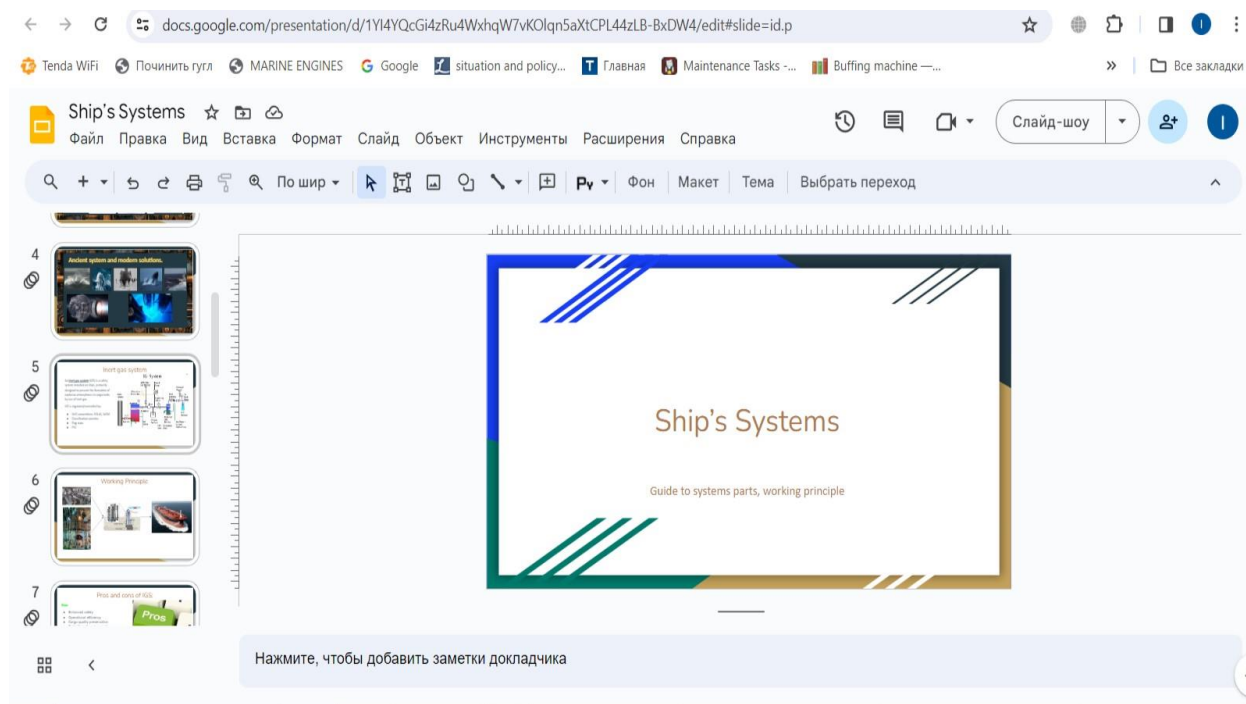

Рис.1 Презентація групи третього курсу з теми «Ship's Systems»

Однак важливо створити безпечну та сприятливу атмосферу під час використання зворотного зв'язку студентів однієї групи. Необхідно встановити основні правила, щоб переконатися, що відгук буде конструктивним, шанобливим і добрим.

Ще одна перевага зворотного зв'язку однокласників – це його здатність познайомити студентів з різними точками зору. Кожен привносить у спільну роботу свою унікальну історію та погляди, а відгуки однолітків можуть виявити альтернативні способи мислення чи підходу до проблеми, сприяючи творчості та ширшому розумінню. Необхідно пам'ятати про надання конструктивного здорового відгуку і що навчальне середовище має залишатися позитивним і шанобливим.

Форми зворотного зв'язку – це структуровані інструменти, які направляють учнів через самооцінку або взаємооцінку. Ці форми можуть стосуватися таких питань, як граматики, словниковий запас, вільне володіння та вимова. Вони можуть бути особливо корисними після усних презентацій або письмових завдань. Послідовним є і пропонування робити відгуки різними способами. Студенти мають різне походження, уподобання та когнітивні стилі, тому дуже важливо, щоб зворотний зв'язок був універсальним і багатогранним.

Візуальний зворотний зв'язок: інфографіка, діаграми чи навіть прості символи можуть бути потужними інструментами зворотного зв'язку, особливо для тих, хто навчається візуально. Виділення помилок у тексті підкресленнями різними кольорами, використання символів, як-от галочки чи хрестики, або ілюстрування поширених помилок за допомогою діаграм може зробити відгук більш привабливим і зрозумілим.

Цифрові інструменти та програмне забезпечення: інтеграція технологій в освіту пропонує інструменти, які пропонують інтерактивний зворотний зв'язок. Платформи з автоматичним виправленням (наприклад, Grammarly) або пропозиціями редагування в реальному часі забезпечують миттєве уявлення, роблячи цикл зворотного зв'язку більш динамічним і чуйним.

Невербальний зворотний зв'язок: прості жести, міміка або сигнали «великий палець вгору/вниз» можуть бути миттєвими механізмами зворотного зв'язку, особливо в жвавому класі. Вони можуть слугувати негайними підказками для учнів, щоб скорегувати свої відповіді. Оскільки зараз навчання проводиться онлайн, для зворотного зв'язку можливо використати символи та емоджі (👍, 👎 – все добре, 🙄 – увага).

Урізноманітвивши засоби зворотного зв'язку, викладачі можуть забезпечити охоплення кожного студента, задовольняючи його унікальний стиль навчання. Це також запобігає монотонності зворотного зв'язку, зберігаючи процес навчання свіжим і привабливим. Застосування суміші цих засобів, пристосованих до потреб групи, гарантує, що зворотній зв'язок буде ефективним і сприятливим.

Вивчаючи тему позитивного фідбеку, стало зрозуміло, що треба встановлювати цілі зворотного зв'язку. Замість того, щоб бомбардувати пошукачів відгуками про кожен помилку, розставте пріоритети. Наприклад, якщо у студента виникають труднощі з дієслівними часами та словниковим запасом, виберіть одну сферу, на якій слід зосередитися на певному занятті чи тижні. З часом змінюйте фокус, поки обидві сфери не покращаться. Під час обговорення результатів спілкування і зворотного зв'язку необхідно заохочувати студентів до самовиправлення і рефлексії. Таким чином можна розширити можливостей студентів виявляти та виправляти свої помилки. Це є потужною стратегією навчання, яка виходить за межі заняття. Коли студенти активно займаються самовиправленням, вони не тільки виправляють конкретну помилку, але й розвивають критичне мислення та навички самооцінки, життєво важливі для навчання протягом усього життя. Сприяйте рефлексивному мисленню: замість того, щоб прямо вказувати на помилки, ставте запитання, які спонукають студентів до роздумів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Adela Belin 6 ways to provide meaningful feedback for online courses. Article publication date: 5 July 2019. URL: <https://elearningindustry.com/meaningful-feedback-for-online-learners-provide-courses>
2. Overcoming 3 challenges to providing feedback in the virtual classroom. By Langevin Team. Article publication date: 12 August 2019. URL: <https://langevin.com/overcoming-3-challenges-to-providing-feedback-in-the-virtual-classroom/>
3. Providing effective feedback to students in online courses. *National University*. URL: <https://www.nu.edu/blog/how-to-provide-effective-online-course-feedback-to-students/>

Бабій М. Ф. (Луцьк, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТИМУЛІВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

В отриманні професійних знань центральне місце займає активна позиція майбутнього психолога. Відповідно здобутий науковий досвід матиме практичну вагу, якщо сам процес подачі знань сприятиме активізації та підтримці професійних інтересів.

Babiy M. (Lutsk, Ukraine)

THE SIGNIFICANCE OF PROFESSIONAL INCENTIVES DURING PROFESSIONAL TRAINING

The active position of the future psychologist occupies a central place in the acquired professional knowledge. Accordingly, the acquired scientific experience will have practical weight if the process of providing knowledge contributes to the activation and support of professional interests.

Ринок праці завжди був мінливий у питаннях попиту на ту чи іншу професію, а отриманий диплом про вищу освіту не завжди гарантує, що здобутий фах опиниться у переліку спеціальностей з найбільшим запитом. Такі обставини спонукають дипломованих фахівців задуматися, зробити вибір та здобути ту професію, яка гарантовано забезпечить працевлаштування та матеріальних дохід. Здобуття другої професійної освіти вимагає від слухача активної особистісної позиції. Це не лише вибір навчального закладу та факультету, а також аналіз складу науково-педагогічних працівників та рівень викладання дисциплін, який стимулює пізнавальну активність суб'єкта навчання, пропагує дослідницький підхід засвоєння теорії через професійну практику. Завдяки такому навчанню, коли за допомогою низки дидактичних прийомів буде моделюватися сутність майбутньої професійної діяльності спеціаліста існує висока ймовірність, що такий ЗВО буде в пріоритеті.

У такий спосіб отримані абстрактні знання відразу будуть покладені у канву майбутньої фахової діяльності, що гарантуватиме їм майбутню продуктивність та перспективність. Такий підхід активізує пізнавальні стимули, збуджує зацікавленість до якісного виконання професійних обов'язків, адже надає можливість здобувачу розглянути їх у практичному ракурсі.

Намір отримати другу професію мають здобувачі юнацького та зрілого віку, у яких чітка професійна мотивація отримати відповідні знання. Це також стосується бажаючих отримати спеціальність за ОП «Психологія». Слухачі, у більшості випадків, уже чітко уявляють, що їм необхідно й на розв'язання яких життєвих проблем буде скерований здобутий науково-практичний досвід [1].

Між мотивами навчання й мотивами вступу до вузу завжди існує прямий зв'язок, а саме бажання вчитися на факультетах післядипломної освіти є об'єктивним показником відношення до професії. Такі слухачі мають позитивне ставлення до професійної діяльності, яке може зберегтися до закінчення навчання. Воно також може змінюватися, причина в самих професійних знаннях. Отримуючи їх слухачі, що навчаються за напрямком «психологія», поступово розуміють сутність тих проблем, які в майбутньому вони будуть вирішувати. Професійна мотивація й професійна спрямованість, не формуються, якщо в навчальному процесі не представлені ті або інші елементи майбутньої роботи за фахом. Це свідочить на користь зміни форм подачі професійних знань, що зумовлюватимуть активізацію пізнавального інтересу майбутніх спеціалістів у різних галузях психології. Їх основою має виступати орієнтація такого здобувача на майбутню професійну діяльність, яка моделюється безпосередньо в навчанні. Тобто, щойно отримані знання пропускаються через практику, вони ж виступають потужним активатором пізнавальної активності, відповідно, породжують не тільки інтерес до самого процесу їх здобуття, а й до майбутніх професійних обов'язків. Здобувши у такий спосіб необхідні знання майбутній фахівець буде

готовим до успішного вирішення задач та тих проблем, з якими він зустрінеться під час роботи з людьми різних вікових категорій [3].

Стимули навчальної діяльності визначають її значення. Вони досить різноманітні, оскільки відображають різноманіття ситуацій, в яких протікає ця діяльність. Можна виділити дві великі групи мотивів: мотиви досягнення і пізнавальні мотиви. У першій групі пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення мети, що знаходиться поза самою пізнавальною діяльністю (широкі соціальні мотиви, зовнішні мотиви, мотиви досягнення), в іншій – вона сама є метою (мотиви, породжені діяльністю, внутрішні, пізнавальні мотиви) [3].

Пізнавальною є така мотивація, при якій невідоме нове знання співпадає з метою пізнавальної діяльності, а мотивація досягнення – з мотивацією, при якій пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення мети, що знаходиться зовні цієї активності. У першому випадку слухача цікавить процес і зміст пізнаваного, а в другому – той прагматичний результат, який може бути одержаний в результаті визначених пізнавальних зусиль, наприклад, позитивна або висока оцінка на іспитах [2].

Система потреб й мотивів багато в чому визначає не тільки напрям і рівень активності людини, але і своєрідність його особистості. Мотиви складають ієрархію, яка характеризує цілісну особистість у всіх галузях професійної діяльності. Вони спонукають людину ставити проблеми, концентрувати зусилля на їх розв'язанні. Тому професійна підготовка означає, перш за все, формування системи професійних потреб і мотивів. Їх співвідношення зумовлює вибір змісту конкретних форм та методів навчання, умови організації всього процесу формування активної творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бойко-Бузиль Ю. Ю., Горбенко С. Л. Методика викладання психології у вищій школі. Київ: Атіка, 2012. 272 с.
2. Мухіна Г. Педагогіка та психологія вищої школи. Київ: Дакор, 2020. 178 с.
3. Atkinson I. W., Birch D. Introduction to Motivation. – New York, Cincinnati, Toronto, London, Melbourne, 1978. 356 с.

Ковальчук І. В. (Чернівці, Україна)

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

У тезах обґрунтовано важливість різномірневої практики як чинника підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

Kovalchuk I. (Chernivtsi, Ukraine)

PRACTICAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH THE ELDERLY

The thesis substantiates the importance of multilevel practice as a factor in the preparation of future social workers to work with the elderly.

Становлення майбутнього соціального працівника відбувається в складних умовах. З одного боку, зросла кількість клієнтів, що потребують допомоги, а з іншого, – допомога цим людям має інтегрований характер і передбачає співпрацю багатьох фахівців. Ці обставини вимагають перегляду підготовки майбутніх спеціалістів по роботі з людьми похилого віку. Ми звернемо увагу лише на практичних питаннях підготовки, але при цьому зазначимо, що і зміст навчального курсу також вимагає доповнення й конкретизації у питаннях допомоги людям похилого віку в умовах війни. Вважаємо, що цінними будуть у цьому питанні роботи А. Горілого, Л. Карамушки, Н. Коляди, Н. Сейко, І. Трубавіної, О. Палій, В. Поліщук.

Підготовка майбутніх соціальних працівників кафедрою педагогіки та соціальної роботи у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича здійснюється як у теоретичній так і в практичній площині [1]. Розглянемо практичну підготовку фахівця. Базами практики для формування здатності застосовувати знання у практичних ситуаціях є Чернівецький комунальний центр соціального обслуговування «Турбота» та Громадська організація «Справа Кольпінга в Україні» також студенти знайомляться з діяльністю Головного управління пенсійного фонду України в Чернівецькій області, Товариства Чернівецької обласної організації товариства Червоного Хреста України, територіальних центрів надання соціальних послуг, Геріатричного пансіонату м. Чернівці, Чернівецького благодійного фонду Хесед Шушана. Між базами практики і кафедрою педагогіки та соціальної роботи укладено договори про проходження практики студентів різних курсів. Практика студентів різних курсів має різні завдання: на першому курсі студенти знайомляться з базою практики, з керівництвом закладу та з клієнтами центру, основними напрямками роботи баз практики. Свої враження і спостереження вони передають на сторінках щоденника та в змісті презентації, яку захищають на звітній конференції з практики. На другому і третьому курсах здобувачі вищої освіти, за бажанням, мають можливість пройти практику за тим напрямом соціальної роботи з людьми похилого віку, який їх цікавить. Протягом місяця майбутні фахівці мають можливість теоретично познайомитися з відділами, які обслуговують людей похилого віку: відділ роботи з документами, медичний відділ, відділ навчання, а також спробувати свої можливості, надаючи допомогу людям похилого віку. Свої успіхи студенти занотують у щоденниках з практики. Також вони фіксують технології, які використали під час надання допомоги людям похилого віку. Остаточо визначитися з напрямом соціальної роботи дозволяє практика на останньому курсі навчання бакалаврського рівня. Під

час практики студенти самостійно виконують обов'язки фахівця роботи з людьми похилого віку. Практиканти спілкуються з людьми похилого віку, під наглядом відповідального за практику, надають їм необхідну допомогу, аналізують її результативність. Рівнорівневі завдання, які виконують майбутні соціальні працівники сприяють формуванню їхніх професійних компетентостей і забезпечують практичну підготовку фахівця для виконання професійних завдань у роботі з людьми похилого віку.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Освітня програма «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота». 2023. URL; <https://psr-chnu.com.ua/uk/osvita/osvitni-prohramy.html> (дата звернення 30.04.2024).

Кудрявцева О. А. (Одеса, Україна)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У тезах проаналізовано теоретичні аспекти розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти. Запропоновано різні види завдань, спрямованих на розвиток критичного мислення, для самостійної та індивідуальної роботи майбутніх директорів закладу дошкільної освіти.

Kudriavtseva O. (Odesa, Ukraine)

A MODERN VIEW ON THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS OF THE SECOND (MASTER'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION

Theoretical aspects of the development of critical thinking of students of higher education are analyzed in theses. Different types of tasks aimed at the development of critical thinking are proposed for the independent and individual work of future directors of preschool education institutions.

В сучасних умовах оновлення вищої освіти України важливим є підготовка конкурентноспроможних фахівців, в тому числі майбутніх керівників закладу дошкільної освіти, здатних вирішувати серйозні управлінські проблеми, критично відноситися до подій та явищ, аналізувати та порівнювати різні ідеї, погляди, точки зору, приймати правильні та виважені рішення. У зв'язку з цим актуальним є орієнтація освітнього процесу закладу вищої освіти, зокрема педагогічного університету, на розвиток критичного мислення майбутніх педагогів.

Різні аспекти розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти досліджували Р. С. Бердо, Г. В. Беленька, В. Г. Бондар, Г. О. Вернидуб, Л. В. Куземко, К. П. Музичук, Ю. О. Руденко, Н. О. Тутова, Н. С. Цьома та ін.

Г. В. Беленька під критичним мисленням розуміє такий тип мислення, який характеризується здатністю особистості бачити проблеми, ставити

запитання, аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [1, с. 37].

В. Г. Бондар робить висновок, що під критичним мисленням слід розуміти здатність виділити проблему, яку необхідно розв'язати, самостійно знайти, обробити, проаналізувати інформацію, логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію, здатність мислити мобільно, обирати правильне розв'язання проблем, бути відкритим для сприйняття думок інших, і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції [2, с. 76].

Н. С. Цьома зазначає, що розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти включає: наявність навичок рефлексії відносно власної інтелектуальної діяльності, вміння працювати з категоріями, поняттями, судженнями, думками, різноманітними проблемами; розвиток здібностей до аналітичної, прогностичної діяльності, проблемного бачення, пошуку альтернативних, інноваційних технологій, форм, методів та засобів, які сприяють раціональному вирішенню професійних завдань, а також до оцінки аналогічних можливостей інших осіб [3, с. 93]. Підтримуємо погляди цієї дослідниці.

Вважаємо доцільним розвивати критичне мислення майбутніх директорів закладів дошкільної освіти під час вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дошкільної освіти та управління її якістю» (загальна кількість годин – 90, кредитів – 3, аудиторна робота – 30 годин, самостійна робота здобувачів – 40 годин, індивідуальна робота – 20 годин, підсумковий контроль – екзамен), яка викладається здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти на першому курсі, першому семестрі навчального року.

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дошкільної освіти та управління її якістю» є формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти цілісного уявлення про актуальні проблеми дошкільної освіти, підготовка їх до розв'язання освітніх та управлінських проблем на засадах соціальної відповідальності, яка передбачає здійснення інноваційної діяльності.

Програма навчальної дисципліни складається з двох взаємопов'язаних змістових модулів: змістовий модуль 1 «Актуальні проблеми дошкільної освіти» та змістовий модуль 2 «Управління якістю дошкільної освіти».

В процесі викладання даної навчальної дисципліни на лекційних, семінарських, практичних заняттях використовувалися новітні форми та методи навчання, які сприяли розвитку критичного мислення здобувачів: проблемна лекція, лекція-аналіз конкретної ситуації, семінар-дискусія, круглий стіл, семінар-конференція, ділові та дослідницькі ігри, робота у малих групах, кейс-стаді та ін.

Майбутнім керівникам закладу дошкільної освіти пропонувалися різноманітні самостійні завдання, спрямовані на розвиток їх критичного мислення: проаналізувати особливості державної, регіональної та місцевої

системи управління якістю дошкільної освіти; зробити порівняльний аналіз зовнішньої та внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі дошкільної освіти; запропонувати критерії оцінювання педагогічного впливу на індивідуальний розвиток дитини дошкільного віку в різних видах діяльності; зробити порівняльний аналіз управлінських процесів у закладі дошкільної освіти; порівняти міжнародні та національні стандарти в організації освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти; зробити порівняльний аналіз сутності поняття «інституційний аудит» за різними авторами (5-7 підходів); розробити Програму для самоаналізу директора ЗДО; розробити Програму для самоаналізу вихователя-методиста ЗДО, розробити мапу розуму «Освітній моніторинг якості дошкільної освіти», тощо.

Індивідуальна робота здобувачів була також спрямована на розвиток критичного мислення та передбачала підготовку тез доповіді обсягом від двох до п'яти сторінок. Здобувачам була запропонована приблизна тематика тез: Становлення та розвиток моніторингу якості дошкільної освіти в Україні, Сутність міжнародного інструменту оцінювання якості дошкільної освіти ECERS, Аналіз вітчизняних стандартів оцінювання якості дошкільної освіти, Інституційний аудит та його значення у моніторингу якості дошкільної освіти в Україні, Самоаналіз та його значення у моніторингу якості дошкільної освіти в Україні, Аналіз міжнародних стандартів оцінювання якості дошкільної освіти та ін. До оформлення тез доповіді висувалися конкретні вимоги: технічні (всі поля – 20 мм, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14, інтервал – полуторний, робити вирівнювання тексту по ширині), матеріали розміщувати у певній послідовності (резюме українською мовою: прізвища, ініціали здобувача, місто, країна; назва тез великими літерами; текст резюме; резюме англійською мовою; текст тез доповіді (зазначити актуальність проблеми, дослідників проблеми, зробити критичний порівняльний аналіз понять, ідей, запропонованих вченими, висловити власну точку зору на рішення проблеми, що розглядається); література (3-4 джерела).

Запропоновані завдання викликали великий інтерес та зацікавленість здобувачів, сприяли розвитку їх критичного мислення, яке вважаємо необхідним для компетентного директора закладу дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Беленька Г. В. Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення студентів. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2020. Вип. 16. С. 33-46.

2. Бондар В. Г. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. *Розвиток професіоналізму сучасного педагога в постнекласичній парадигмі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 квітня 2019 р.* Черкаси: Видавець Гордієнко Є. І., 2019. С. 76-77.

3. Цьома Н. С. Критеріальна основа дослідження рівня критичного мислення майбутніх кваліфікованих робітників. *Фізико-математична освіта*. 2018. Вип. 1 (15), ч. 2. С. 93-97.

Шинкаренко В. М., Бабій О. М. (Одеса, Україна)
ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС УКРАЇНСЬКИХ ЗВО

У тезах наведено низку проблем та перепонів, що виникають на шляху запровадження в освітньому процесі вищих навчальних закладів України дуальної форми навчання. Окреслено основні етапи впровадження дуальної освіти в країнах Європи та світу. Обґрунтовано необхідність імплементації цієї форми у вітчизняний освітній простір як такої, що сприяє якості підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до прийняття інноваційних управлінських рішень.

Shinkarenko V., Babii O. (Odesa, Ukraine)
PROSPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF DUAL EDUCATION
IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF
UKRAINIAN UNIVERSITIES

The thesis presents a number of problems and obstacles that arise on the way to introducing a dual form of education in the educational process of higher educational institutions of Ukraine. The main stages of the implementation of dual education in the countries of Europe and the world are outlined. The need for the implementation of this form in the domestic educational space as such, which contributes to the quality of training of highly qualified specialists capable of making innovative management decisions, is substantiated.

Незважаючи на військову російську агресію, Україна здійснює низку заходів, що направлені на перебудову усіх сфер суспільно-економічного життя з метою відповідності європейським стандартам. Вища освіта знаходиться в авангарді цієї перебудови. Повоєнне відродження економічного потенціалу України неможливе без висококваліфікованих кадрів, здатних не тільки до застосування навичок та вмінь, але й до прийняття інноваційних рішень у виробничій сфері.

Одним із перспективних напрямків реформування вищої освіти є запровадження дуальної форми навчання. Ця форма навчання започаткована в Німеччині та впроваджена в освітній процес багатьох європейських країн. В Україні дуальної освіти не було, замість неї використовувались вечірня та заочна форми навчання. Виникає низка питань: в чому переваги дуальної форми навчання над вечірньою та заочною; чи потрібна дуальна форма українським здобувачам вищої освіти; яка матеріально-технічна та методична база необхідні для зазначеної форми освіти. Для відповіді на ці питання звернемося до законодавчої бази щодо підготовки фахівців за дуальною формою навчання в Україні.

В 2018 році в Україні ухвалено Конвенцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, що дало старт запровадженню цієї форми в освітній процес у ВНЗ. П'ять років напрацювань у цьому напрямку дозволили у квітні 2023 року затвердити МОНУ «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти». В положенні законодавчо закріплені особливості організації освітнього процесу за дуальною формою навчання.

ОНЕУ є одним із провідних українських ВНЗ, в якому впроваджується дуальна освіта. Саме ОНЕУ включено до проєкту «Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine 617490-err-1-2020-1-md-errka2-cbhe-sp/ COOPERA» [1], який фінансується за грантом від Erasmus KA2, що об'єднав 14 партнерів із 7 європейських країн – з України (4 університети та Міністерство освіти і науки), Молдови (3 університети та Міністерство освіти, культури та науки) та по одному університету з Німеччини, Іспанії, Болгарії, Польщі та Словенії. На рис. 1 зображено офіційний логотип проєкту.

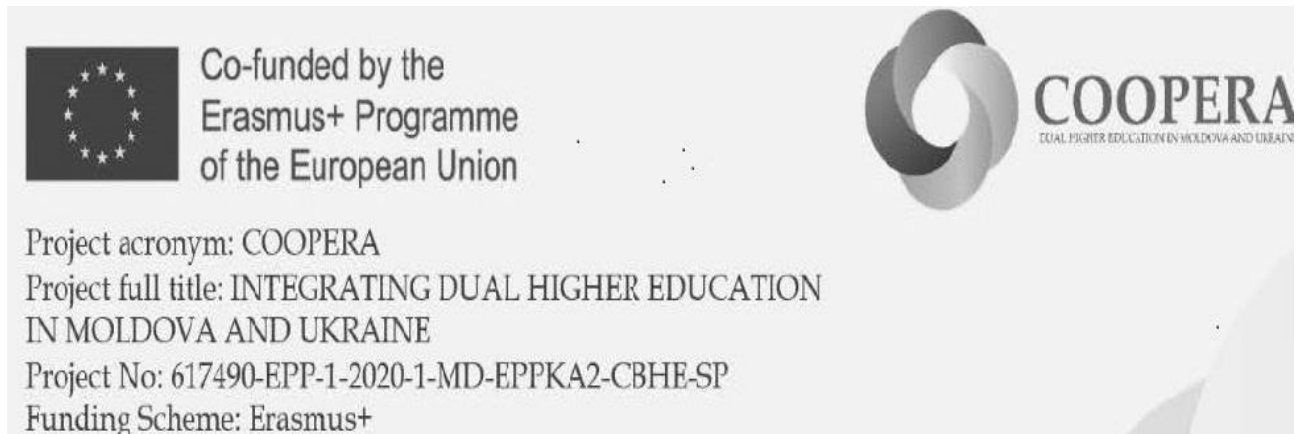

Рис. 1 Офіційний логотип проєкту «Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine»

В ОНЕУ в межах проєкту Erasmus+ імплементація елементів дуальної форми навчання проводиться за такими освітньо-професійними програмами (далі – ОПП): ОПП бакалаврського (першого) рівня вищої освіти «Міжнародний банківський бізнес» (спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»); ОПП магістерського (другого) рівня вищої освіти «Економіка, планування та управління бізнесом» (спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»); ОПП магістерського (другого) рівня вищої освіти «Економіка та стратегія розвитку підприємства» (спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»).

В ОНЕУ аргументовано застосування моделі поділеного робочого дня. Відповідно до цієї моделі здобувачі ЗВО першу частину робочого дня слухають лекції, виконують практичні завдання в університеті, а в межах другої половини робочого дня здобувають практичні знання та навички на робочому місці. Така модель переважно наслідує досвід Університету міста Льєда UdL (Іспанія) [2].

Незважаючи на низку проблем, пов'язаних з низьким рівнем мотивації, як у студентів, так і у роботодавців у зв'язку з рівнем оплати праці та досвідом роботи; відсутністю перспективних механізмів співпраці підприємців та вищих навчальних закладів; повномасштабною війною та наслідками військових дій, дуальна освіта поступово втілюється в український освітній простір.

Перспективним напрямом на шляху імплементації дуальної форми навчання є розробка методичного забезпечення для якісного освітнього процесу саме за цією формою навчання.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Інтеграція дуальної вищої освіти в Молдові та Україні. Проект COOPERA в ONEU. URL: <http://oneu.edu.ua/33673-2>

2. Андрейченко А. В., Грінченко, Р. В., Жердецька, Л. В. Передумови, проблеми та перспективи впровадження дуальної освіти в навчальний процес. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 135-148.

Шинкаренко Л. В., Мартинюк І. В. (Одеса, Україна)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

У тезах окреслено перспективи запровадження в освітньому процесі вищих навчальних закладів України дуальної форми навчання. Наведено історичні етапи впровадження дуальної освіти в Європі та обґрунтовано необхідність втілення цієї форми у вітчизняний освітній простір. Із досвіду імплементації дуальної освіти в освітній процес майбутніх фахівців у галузі управління та адміністрування, виділено низку особливостей та проблем, що виникають на шляху запровадження цієї форми навчання.

Shynkarenko L., Martyniuk I. (Odesa, Ukraine)

IMPLEMENTATION OF DUAL EDUCATION FOR MANAGEMENT AND ADMINISTRATION SPECIALISTS

The theses outline the prospects of introducing a dual form of education in the educational process of higher educational institutions of Ukraine. The historical stages of the introduction of dual education in Europe are presented and the need to implement this form in the domestic educational space is substantiated. Based on the experience of implementing dual education in the educational process of future specialists in the field of management and administration, a number of features and problems arising on the way to the introduction of this form of education are highlighted.

Повоєнне відновлення української економіки неможливе без підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили. Підґрунтям для забезпечення національної економіки висококваліфікованим персоналом є

якісна перебудова системи вищої освіти з метою відповідності європейським стандартам. Однією з ланок такої перебудови є впровадження дуальної освіти.

Своїм корінням дуальна освіта сягає в XVI сторіччя, коли в Німеччині з'явилися ремісничі цехи, в яких навчання персоналу поєднували з працею. Саме в Німеччині в XX сторіччі практика дуального навчання була розповсюджена на вищі навчальні заклади, що сприяло підготовці висококваліфікованих фахівців у різних галузях, зокрема, управління та адміністрування. Німецький позитивний досвід було перейнято у багатьох країнах світу, таких як США, Канада, Японія та Південна Корея.

В Україні розвиток дуальної освіти започатковано з 2014 року. Саме в Законі України «Про освіту» зразка 2014 року визначено дуальне навчання, як одну з форм здобуття освіти. Дев'ять років напрацювань дозволили прийняти «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти», затвердженого МОН у 2023 році. Згідно зазначеного положення основними завданнями дуальної форми здобуття фахової передвищої та вищої освіти є: підвищення якості підготовки фахівців, які формують основу трудового потенціалу для інноваційного розвитку економіки, відповідно до сучасних вимог ринку праці і потреб роботодавців шляхом: модернізації змісту та способів реалізації практичної складової освітнього процесу; підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання; посилення ролі роботодавців у системі підготовки фахівців на всіх етапах - від участі у формуванні змісту освітніх програм до оцінювання результатів навчання; підвищення конкурентоздатності випускників закладів освіти, скорочення періоду їх адаптації до професійної діяльності, сприяння росту рівня зайнятості молоді; 3) зміцнення механізму, що забезпечує інтегрування освіти, науки і практичної діяльності в усіх галузях економіки, задля безперервного поступального руху завдяки тісній співпраці та прискореному обміну знаннями та інноваціями [1].

Методичні аспекти впровадження вищої освіти в освітній процес українських ВНЗ привернули увагу багатьох вітчизняних дослідників. Зокрема, Марценюк Л., Груздев О. займалися аналізом ефективності дуальної форми навчання з точки зору поєднання теорії та практики. Кузнецова О., Шикіна О. провели дослідження сутності дуальної освіти як інструменту інтеграційного розвитку готельних мереж. Андрейченко В., Грінченко Р., Жердецька Л. розкрили зміст дуальної форми навчання та проаналізували моделі дуальної освіти в провідних європейських університетах, зокрема Польщі, Іспанії та Німеччини. Також авторами досліджено особливості впровадження дуальної освіти майбутніми фахівцями з управління та адміністрування в українських вишах.

В ОНЕУ в межах проекту «Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine 617490-epp-1-2020-1-md-eppka2-cbhe-sp/ COOPERA» [2] проведено імплементацію дуальної форми навчання в освітній процес. На рис. 1 зображено офіційний логотип проекту.

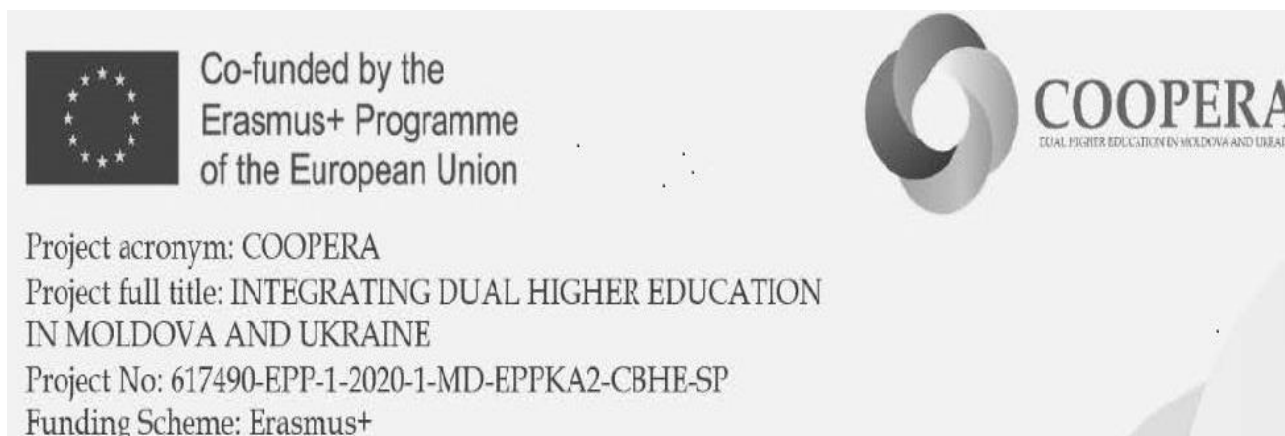

Рис. 1 Офіційний логотип проєкту
«Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine»

Вироблено засади політики університету щодо дуальної освіти, розроблено положення та навчальні плани підготовки за дуальною формою навчання, підписано договори про співпрацю та підготовку фахівців з низкою підприємств Одеського регіону.

Дуальна освіта може стати рушійною силою перебудови освітнього процесу з метою відповідності підготовки фахівців європейським стандартам. Досвід запровадження елементів дуальної освіти в ОНЕУ може стати корисним для тих ВНЗ, що лише розпочинають імплементацію дуальної освіти в процес підготовки майбутніх фахівців з управління та адміністрування.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>
2. Інтеграція дуальної вищої освіти в Молдові та Україні. Проєкт COOPERA в ОНЕУ. URL: <http://oneu.edu.ua/33673-2>

Шпак Е. Б. (Вінниця, Україна)

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Тези присвячені дослідженню та характеристиці особливостей професійного становлення студентської молоді в умовах вищого навчального закладу. Здійснено теоретичний аналіз дослідження проблеми професійного становлення студентської молоді.

Shpak E. (Vinnytsya, Ukraine)

PROFESSIONAL BECOMING OF STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Theses are sanctified to research and description of features of the professional becoming of student young people in the conditions of higher educational establishment. The theoretical analysis of research of problem of the professional becoming of student young people is carried out.

Умови інформатизації, технологізації та складності професійної діяльності ставлять перед насущною необхідністю у вирішенні проблем професійного становлення конкурентоздатного фахівця. Сучасна вища освіта має створювати умови для формування компетентного фахівця, який акцентує на постійному професійному розвитку та самовдосконаленні, що, в свою чергу, гарантує високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності та, відповідно, кар'єрне зростання та самореалізацію. Окрім успішного засвоєння базових знань та навичок, що відповідають специфіці обраної спеціальності, ключовими є розвиток високоякісних професійних якостей та набуття практичних навичок, що є важливою передумовою ефективного виконання професійних обов'язків на будь-якому етапі професійного розвитку та особистісного зростання.

Професійне становлення особистості нерозривно пов'язане з її визначенням у сфері професійної діяльності. О. В. Винославська розглядає професійне самовизначення як процес, у якому людина визначає своє місце у суспільстві відповідно до прийнятих у цьому суспільстві критеріїв професіоналізму. Особа може оцінювати свій професійний рівень за різними критеріями: від простої належності до професії або наявності спеціальної освіти до внеску у професію та особистого творчого внеску. Це визначає, як особа розуміє і реалізує саму себе [1].

Важливою складовою професійного становлення є зміст, напрями та етапи навчально-пізнавальної діяльності студента. Якщо студент свідомо обрав свій фах і вважає його значущим, це позитивно впливає на якість його навчально-пізнавальної діяльності. Процес професійного становлення має складний характер і змінюється протягом усього навчального періоду. Однією з ключових умов успішного розвитку у професії є формування та розширення уявлень майбутнього фахівця про себе як активного учасника в професійній сфері. Це означає визначення власної унікальної моделі особистості у професійному контексті, що відображається у перетворенні загальних стандартів професійного стилю в особистісну концепцію.

Згідно з Е. Зеєром, успішність професійного розвитку студента залежить від його власної активності та наявності відповідних мотивів. Ці мотиви визначають різні рівні студентської активності в навчально-професійній діяльності: вищий рівень, коли навчально-професійна діяльність викликає радість творчості, та виконавчий рівень, коли студент обмежується лише копіюванням зразків від інших авторитетних осіб [3].

Ефективний професійний розвиток особистості потребує урахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Внутрішні чинники стимулюють індивідуальні особливості, бажання самореалізації та самовдосконалення, психологічну готовність до праці. Зовнішні соціокультурні фактори включають суспільні відносини, характер професійної діяльності та вимоги, які суспільство ставить перед індивідом. Важливим аспектом самореалізації є наявність творчого потенціалу.

Л. Б. Шнейдер зауважує, що рівень професійного розвитку студента можна оцінити за такими ознаками: усвідомлення цілей професійної

діяльності, бажання опанувати свою професію, визначення ролі в професійному середовищі; оволодіння основними знаннями і навичками, розуміння вимог професії, уявлення про власні можливості; практичне застосування професійних цілей, самостійне виконання завдань, формування власного стилю; високий рівень майстерності і творчості, пошук складних завдань, бажання ділитися досвідом [2].

Отже, процес формування професійної особистості під час навчання у вищому навчальному закладі є складним, пройде кілька етапів і є динамічним. Важливу роль у цьому відіграють якості особистості, які розвиваються та удосконалюються під час здобуття професійної освіти, самоосвіти і виховання. Професійне становлення майбутнього фахівця є поетапним процесом індивідуального та професійного зростання, включає в себе формування професійної компетентності, розкриття його творчого потенціалу та готовності до самостійної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Винославська О. В. Психологія: навч. посіб. для студ. Вузів. К.: ІНКОС, 2005. – 352 с.
2. Козирєв М. П., Козловська Ю. Р. Професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*, 2013. № 1. С. 305-313.
3. Корніюк Н. В. Креативний потенціал як чинник психологічного благополуччя майбутніх практичних психологів. Київ: Національний авіаційний університет, 2023. – 53 с.

Гребінник Т. О. (*Дніпро, Україна*)

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАГАЛЬНОГО БАЧЕННЯ СВІТУ ДЛЯ АРХІТЕКТОРА

У тезах обґрунтована необхідність створення окремого курсу «Філософські категорії в теорії архітектури» для студентів-архітекторів.

Hrebinyk T. (*Dnipro, Ukraine*)

THE IMPORTANCE OF A GENERAL VISION OF THE WORLD FOR THE ARCHITECT

The thesis substantiates the need to create a separate course «Philosophical categories in the theory of architecture» for architectural students.

В останні десятиліття українське суспільство на власному досвіді переконалося, як нестабільність політичної системи може впливати на соціально-економічну і духовну сфери життя і, навпаки, як підвищена соціальна напруженість здатна повністю паралізувати нормальний розвиток держави.

У цій складній ситуації роль світоглядних наук різко зростає, тому що молодь не завжди може правильно спрямувати свою енергію в позитивне русло. В сучасних реаліях роль гуманітарних наук для фахівців технічних спеціальностей і архітекторів, на мій погляд, недооцінені, вони сприймаються як тягар до основних дисциплін.

В нашому закладі 3 роки тому був створений курс для студентів-архітекторів «Філософські категорії в теорії архітектури». Спочатку це був експеримент і сьогодні ми констатуємо, що це був вдалий досвід. Більшість студентів обирають його як додаткову дисципліну за власним вибором.

Гуманістичне значення мистецтва архітектури при створенні об'єктів капітального будівництва полягає в тому, що воно предметно втілює загальнолюдські цінності, долаючи інженерну традицію протиставлення мистецтва як гуманітарної діяльності техніці як інженерній діяльності. Мистецтво архітектури створює образну форму об'єкта, повну значень і сенсів, на які реагує людина.

У німецькій та англійській мовах поняття «цінність» і «вартість» («ціна») виражаються одним словом «value». Тому на філософсько-психологічне розуміння «цінності» часто переносяться смислові нюанси «вартості».

Архітектура об'єкта не визначається безпосередньо його вартістю і тим паче з нею не ототожнюється. Вона характеризується результатами предметного втілення ціннісних ідеалів архітектора-творця. Тому, втрачаючи первинне функціональне призначення, архітектура залишається символом культури і традиції на кожному етапі формування людського світогляду.

Цілісне сприйняття реалій навколишньої дійсності вимагає від особистості спеціаліста системного ставлення до неї [1, с. 7], що передбачає наявність системного мислення. Воно не дається людині «від природи», а формується в процесі виховання, освіти і практичної діяльності.

Найважливішим засобом формування системного мислення є оволодіння багатством філософської думки, виробленої людством протягом декількох тисячоліть.

«Філософські категорії в теорії архітектури» це дисципліна, яка повинна сприяти освіченості студентів у сфері специфічного гуманітарного знання з філософії. Це не тільки цікава, але й важлива дисципліна для будь-якого фахівця-архітектора. Точки зіткнення філософії і архітектури різноманітні.

По-перше, філософи безпосередньо займалися архітектурною проблематикою.

По-друге, велика роль належить особистим творчим контактам архітекторів з філософами. Але це не єдине, що обумовлює зв'язок двох наук.

У своїх естетичних трактатах філософи прагнули зрозуміти природу краси, знайти особливості, сенс, цілі, а часом методи художньої творчості. Хоча цей вплив найчастіше архітектором не усвідомлюється, з епохи в епоху

архітектура несла на собі вплив того інтелектуального середовища, яке створювалося під впливом філософських шкіл.

Наступним ступенем зв'язку стає понятійний апарат та теоретичні основи. Категорії, а також розробки про гармонійний ритм та пропорцію архітектурної форми стали мати загально культурологічне та естетичне значення.

Можливо, на перший погляд, проблема синтезу архітектури та філософії може здатися не актуальною та не досить цікавою в умовах сучасності, проте вона допомагає студентам архітектурного факультету усвідомити значення архітектури, свій вибір професії.

Багато суспільних традицій базується на традиційних засобах організації життя того чи іншого суспільства, ці знання повинна дати вища освіта. Особливо це важливо для архітекторів, тому що формування фахівця неможливо без створення особистості, яка прагне осмислення своїх рішень, маючи в основі своїх роздумів якусь філософську парадигму.

Тобто будь-які твердження, у тому числі заяви на всіх рівнях типу: «Я впевнений», «Я переконаний», «Я вважаю» і тому подібне, без достатнього обґрунтування являються небеззаперечними і ймовірно хибними.

Це називається безсистемний підхід до реалій, інакше кажучи, спроба описати реальність вириваючи її елементи з її ж контексту забуваючи про важливість впливу елементів будь-якої системи, що неминуче веде до помилок в судженнях, а отже і в діях. Іншими словами, факт або фрагмент має сенс тільки в системі.

Дуже важливо кожному фахівцю володіти методологією пояснення, коли він звертається до фактів. Такою методологією є діалектика. Факт, вирваний із системи і розглянутий поза системою, є голий факт. Ще Аристотель надавав великого значення методології пояснення самого факту (фрагмента реальності) [2, с. 67].

При аналізі багатьох громадських реалій нерідко єдиним засобом виступають здібності до абстракції, уяви, творчого характеру мислення суб'єкта.

Сьогодні складається така ситуація, що всебічна підготовка спеціалістів частіше не відповідає професійним вимогам, скоріше навпаки. Роль наукової філософії в формуванні потенціалу особистості людини незрівнянна ні з однією з форм суспільної свідомості, однак, повною мірою це ще не усвідомлено, а потім приймається далеко не усіма.

Для того, щоб майбутні спеціалісти відповідали своєму статусу, були здатні філософічно мислити і вміли висловлювати свої думки, така дисципліна вкрай необхідна при підготовці архітекторів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Беломесяцев А.Б. Філософські основи архітектури. Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Київ: ІПСМ АМУ, 2005. 488 с.

2. Філософія архітектурної творчості: навчальний посібник / С. Г. Буравченко, . В. Карпов, Л. Н. Бармашина, О. Г. Пивоваров,

Н. В. Бжезовська; за заг. ред. канд. архіт., проф. С. Г. Буравченка. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 228 с.

Краснянська Н. Д. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У тезах розглянуто особливості формування екологічної культури студентів в освітньому процесі.

Krasnyanskaya N. (Odesa, Ukraine)

FEATURES OF THE FORMATION OF THE ENVIRONMENTAL CULTURE OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The theses consider the peculiarities of the formation of students' environmental culture in the educational process.

Реалії сьогоднішнього дня доводять, що стан природного і соціального середовища став похідним від діяльності людини і, безпосередньо залежить від рівня культури людей і міри їхньої моральності. Екологічна культура – це система органічно взаємопов'язаних елементів природо перетворюючої діяльності людини і її теоретико-моральної оцінки, яка обов'язково враховує соціально-екологічні принципи та вимоги. Здебільшого зміст терміну «екологічна культура» розкривають через сукупність найбільш важливих його компонентів: екологічну грамотність, систему уявлень про закони і механізми функціонування економіки; уміння працювати з екологічною інформацією; екологічну свідомість; володіння екологічною мовою, екологічним мисленням, «правилами» екологічної поведінки; риси характеру, що забезпечують грамотні екологічні вчинки тощо. Екологічні знання здобуваються в процесі екологічної освіти, проте екологічна освіта не зводиться тільки до екологічних знань, бо вона повинна сприяти розвитку характеру особистості; її здібностей та вмінь, необхідних для адаптації в умовах ринкової економіки. Наступним важливим компонентом екологічної культури особистості є екологічна свідомість як сукупність екологічних знань, ідей, поглядів, суджень, інтересів. Органічне злиття екологічної освіти і виховання забезпечує перехід екологічного мислення і свідомості у практичні навички екологічної діяльності, підвищення культури екологічної поведінки, а отже, збагачення екологічної культури загалом. Особливістю формування екологічної культури студентів є нормативне забезпечення курсів екологічної спрямованості, що передбачає засвоєння сучасних правових джерел, екологічного права, тобто системи юридичних норм, які регулюють взаємодію Людини й Природи. За умов створення нормативних основ правової держави загострилася проблема погіршення і значного псування об'єктів природоохоронного законодавства, а також забруднення окремими токсичними речовинами довкілля господарською діяльністю людини. У зв'язку з цим вивчення нормативних документів з проблем екології включає такі

аспекти [1]: використання природних ресурсів, охорону довкілля; розгляд об'єктів екологічного права, здійснення екологічної експертизи, вивчення питань, пов'язаних з юридичною відповідальністю за екологічне правопорушення. Дидактично цілеспрямована організація оволодіння правовими екологічними законами сприяє вихованню потреби поводитися відповідно до них, а також поваги до законів і непримиренності до їх порушення, розвиває ціннісні орієнтації і позитивні мотиви екологічно правильної поведінки. Основною метою екологічної освіти та виховання в структурі професійної підготовки фахівців є формування цілісного екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття екологічно обґрунтованих господарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів. Екологічна свідомість формується лише в процесі діяльності. Потрібно навчити молодь розуміти, що відбувається навколо (робота ТЕЦ, кількість і типи дерев, що ростуть, садів, дикорослих лісів, викиди підприємств і ін.). Мета екологічного виховання – сформувати у молоді відповідальне ставлення до довкілля, підготувати особу, здатну до практичної діяльності, пропаганди екологічних ідей, захисту і поліпшення довкілля. Саме екологічна освіта й виховання, що спираються на нову екологічну етику, з урахуванням вимог гуманітаризації, прогностичності, глобалізації, неперервності, інтегративності та самоорганізації, здатні формувати всебічно розвинену особистість з науково обґрунтованим, раціональним та високодуховним ставленням до природи.

Формування екологічної культури майбутніх фахівців складає такі основні завдання:

- вивчати природу свого краю, виховувати дбайливе ставлення до природних багатств України;

- виховувати нетерпиме ставлення до вчинків, які завдають шкоди природі;

- озброювати майбутніх фахівців знаннями, виробити у них практичні вміння і навички раціонального природокористування, спонукати їх до конкретних дій щодо поліпшення стану довкілля, не допускати негативних впливів на природу в процесі своєї трудової діяльності;

- формувати відповідальність за природу як національну, так і загальнолюдську цінність, основу життя на Землі;

- формувати у майбутніх фахівців усвідомлення того, що людина – частина природи, а історія людського суспільства частина історії природи, що природа є першоосновою існування людини і суспільства.

Взаємодія з природою – необхідна умова і передумова становлення, функціонування і розвитку суспільства, цивілізації, що визначає провідну роль екологічного виховання як однієї з важливих умов вияву цього взаємозв'язку, що впливає на зміни екологічного становища у світі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Основи екології / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков. К.: Либідь, 2004. 408 с.

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ У
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В РАМКАХ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ
«МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

Зміст публікації зосереджено на аналізі викладання курсу «Методологія і методи соціальних досліджень»: структури, обсягу теоретичної інформації та методик проведення соціальних досліджень. Аналіз структури навчальної дисципліни здійснюється на основі ефективності надання інформації про методологію різних методів соціальних досліджень та їх застосування у діагностичній роботі майбутніх соціальних працівників.

Lazareva A. (Odesa, Ukraine)

**FORMATION OF RESEARCH SKILLS IN SOCIAL WORKERS IN THE
FRAMEWORK OF TEACHING THE COURSE «METHODOLOGY AND
METHODS OF SOCIAL RESEARCH»**

The content of the publication is focused on the analysis of the teaching of the course «Methodology and methods of social research»: the structure, volume of theoretical information and methods of conducting social research. The analysis of the structure of the educational discipline is carried out on the basis of the effectiveness of providing information about the methodology of various social research methods and their application in the diagnostic work of future social workers.

Сучасне суспільство знаходиться в умовах перманентної кризи, яка впливає на спосіб життя різних категорій населення. Кризовий стан суспільства призводить до появи все більшої кількості викликів в професійній діяльності соціального працівника, який змушений відшукувати ресурси для підбору методів та форм роботи, які б сприяли ефективного вирішенню проблем клієнта та забезпечили престиж та високий рівень функціональності соціальної служби.

В науковій літературі існує багато вимог щодо навичків, знань та умінь, якими має володіти соціальний працівник. За дослідженнями Є. Холостової соціальні працівники мають володіти знаннями з різних галузей знань, таких, як: психологія, педагогіка, фізіологія, право, інформатика. Знання, якими володіють соціальні працівниками мають застосовуватися на практиці у взаємодії з клієнтами [1, с. 254].

Більшість дослідників, аналізуючи ринок праці соціальних працівників виділяють наступні вимоги до фахівців з соціальної роботи: вміння спілкуватися, засвоювати інформацію, швидке опрацювання традиційних форм роботи та впровадження їх до практичної діяльності, формування та впровадження інновацій, а також наявність навичок до дослідницької діяльності та розробці на основі цих даних нових форм та методів соціальної роботи.

Отже, на основі аналізу заявлених вимог, знання та навички, які майбутні фахівці з соціальної роботи зможуть застосувати в практиці при проведенні дослідницької роботи формуються при опрацюванні основних завдань з курсу «Методологія і методи соціальних досліджень».

В організації навчального навантаження майбутніх фахівців з соціальної роботи важливим фактором є відбір завдань, які охоплювали найширший спектр професійних дій майбутніх соціальних працівників.

Дослідники Н. А. Сейко та Н. М. Андрійчук при розробці завдань майбутніх фахівців з соціальної роботи при опрацюванні матеріалу курсу «Методологія і методи соціальних досліджень» поділили їх на 4 види:

1) репродуктивні – спрямовані на осмислення сутності методологічних концепцій та категорій і відтворення їх при виконанні певних завдань;

2) пошукові – спрямовані на поєднання теоретичної підготовки у дослідницькій діяльності шляхом пошуку відповіді на питання або вибір методології, яку можна було б застосувати в отриманні нової інформації про явище чи об'єкт дослідження.

3) дослідницькі – спрямовані на формування навичок дослідницької роботи на вивчення соціально-психологічних особливостей об'єкту дослідження, підбір методик, виділення основних показників для вимірювання та застосування аналізу інформації дослідження для розробки рекомендацій або проектів.

4) творчі – спрямовані на самостійний вибір здобувачами вищої освіти найбільш актуальних тем для дослідження та проведення дослідження на основі обраної теми [2, с. 52].

Структура курсу «Методологія і методи соціальних досліджень» побудована таким чином, щоб майбутні фахівці з соціальної роботи розуміли практичну значущість курсу, а не просто зосереджувалися на певних концептуальних методологічних позиціях. Згідно з навчальним планом викладення матеріалу шляхом розгляду основних методологічних концепцій та методів, які застосовуються для вимірювання соціальних проблем і соціально-психологічних особливостей клієнтів соціальної роботи.

Формування навичок дослідницької роботи здійснюється шляхом моделювання різних ситуацій, до яких ці методи можуть бути застосовані. Наприклад, при первинній зустрічі з клієнтом фахівець з соціальної роботи має з'ясувати сутність проблеми, з якою звернувся клієнт. Основним методом, який застосовується при цьому є бесіда, а отже постає необхідність формування навичок правильного ведення бесіди, метою якої є отримання важливої інформації від клієнта, яка буде корисна у роботі з ним.

Після того, як клієнт надасть основні документи, необхідно буде внести дані до електронної бази та уточнити інформацію, тобто на цьому етапі роботи к клієнтом застосовується метод інтерв'ю. Отже, з метою практичної підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи опрацьовуються завдання, під час яких здобувач вищої освіти може розробити бланк інтерв'ю та зрозуміти його відмінність від проведення бесіди.

В сучасних умовах в соціальних служба впроваджуються різні інноваційні форми роботи з клієнтами, а отже перед впровадженням новітніх технологій необхідно отримати зворотній зв'язок від групи клієнтів, на яких буде розрахована така інновація. Для такої роботи ефективніше буде застосувати метод фокус груп. Це дозволить провести діагностику та обговорити питання щодо сутності інновації, які мають намір впровадити в соціальній службі. З цією метою під час вивчення матеріалу з курсу «Методологія і методи соціальних досліджень» здобувачі вищої освіти знайомляться з процедурою застосування методу та його перевагами і обмеженнями. Для ефективного засвоєння таких завдань важливим є застосування різних методів та прийомів.

Для практичного засвоєння матеріалу застосовуються методики проведення лабораторних занять, яка здійснюється за такими етапами: попередня підготовка: ознайомлення з матеріалами, які необхідні для роботи, уточнення основних показників та оцінка ресурсів, які необхідні для ефективного виконання завдань лабораторної роботи. Наступний етап: консультування з викладачем стосовно основних питань, які необхідно вирішити щодо організації дослідження. Далі здійснюється контроль за виконанням завдання та оцінка якості виконання завдання і дотримання формальних вимог до лабораторної роботи. Після цього здобувач вищої освіти може самостійно завершити роботу, оформити її у відповідному вигляді та візуалізувати результати дослідження, а на основі проаналізованих даних розробити модель соціальної роботи. Після виконання всіх умов та дотримання вимог до виконання лабораторної роботи виставляється оцінка за лабораторну роботу [3]. Отже, при застосуванні методики проведення лабораторних робіт формується уявлення майбутніх соціальних працівників про алгоритм дослідницької роботи та практичної значущості її застосування у виконанні професійних обов'язків соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Канюк О. Професійні вимоги до майбутніх соціальних працівників *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 253-258. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/11_2015/37.pdf
2. Протас О. Особливості викладання дисципліни «Методологія і технологія наукових досліджень» для майбутніх фахівців соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. Вип.6, 2021. С. 51-57. URL: <https://www.academia.edu>
3. Стинська В. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream.82.pdf>

Гончарова Н. О., Яновська Т. А. (Полтава, Україна)

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах обґрунтовано необхідність вивчення мотиваційної готовності юриста до діяльності, в якій він може ефективно себе реалізувати. Мотив виступає як фактор, що детермінує рівень активності людини і, відповідно, ефективність і якість виконуваної нею діяльності. Звертається увага на те, що психологія юридичної праці досліджує психічні закономірності правової діяльності і розробляє психологічні основи професіограм юридичних професій; індивідуального стилю і майстерності; формування професійних умінь та навичок; підбір кадрів; стиль та керівництво правоохоронною діяльністю; питання професійної орієнтації, професійного підбору; питання професійної деформації та її попередження. Характеризуються психологічні особливості зовнішніх та внутрішніх факторів, пов'язаних із задоволенням індивіда в тій чи іншій діяльності.

Goncharova N., Yanovska T. (Poltava, Ukraine)

PROBLEMS OF MOTIVATION READINESS OF LEGAL EMPLOYEES FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

The thesis substantiates the need to study the lawyer's motivational readiness for activities in which he can effectively realize himself. The motive acts as a factor that determines the level of human activity and, accordingly, the efficiency and quality of the activity performed by him. Attention is drawn to the fact that the psychology of legal work examines the mental regularities of legal activity and develops the psychological foundations of professions of legal professions; individual style and skill; formation of professional skills and abilities; recruitment; style and management of law enforcement activities; issues of professional orientation, professional selection; the issue of professional deformation and its prevention. The psychological features of external and internal factors related to an individual's satisfaction in one or another activity are characterized.

Проблема мотивації та мотиваційної готовності особистості до діяльності – одна із фундаментальних у психології праці. У психологічних дослідженнях діяльності питанням мотивації і цілеспрямованості належить провідна роль. У мотивах і цілях найвиразніше виявляється системний характер психічного, вони виступають як інтегральні форми психічного віддзеркалення. Особливе значення проблема мотиваційної готовності має у діяльності, пов'язаній з особливою специфікою та ризиком, а саме у професійній діяльності юристів. [1, с. 167-180].

З проблем та напрямків дослідження мотивації і мотиваційної готовності до професійної діяльності працювали як вітчизняні (Асєєв У. Р., Вілюнас В. Д., Ковальов В. І., Леонтьєв О. М., Симонов П. В., Узнадзе Д. Н., Якобсон П. М.), так і зарубіжні психологи (Аткінсон Дж., Мадсен Д., Маслоу А., Холл Р. та ін.) [2, с. 88-90].

Мотиваційна готовність особистості до юридичної діяльності включає в себе складний комплекс потреб, інтересів, ідеалів (почуття обов'язку,

ціннісні орієнтації); механізми її формування та фактори, що впливають на активність діяльності.

Психологічні особливості мотиваційної готовності юристів до професійної діяльності пов'язані з ефективністю праці, а саме: дослідження юридичної діяльності на основі комплексного системного аналізу; психологічний аналіз зовнішніх та внутрішніх умов праці; дослідження психологічних закономірностей різних аспектів професійної діяльності; виявлення раціональних співвідношень між особистістю та вимогами, які висуває професія [3, с. 827].

У юридичній праці важливими факторами мотиваційної готовності є професійне середовище, рівень та характер його активності; рівень домагань та характер отримуваного зворотного зв'язку; ступінь новизни ситуації; полімотивованість (полімотивація активності може розглядатися як у середині мотиваційного процесу, так і зовні, стосовно інтегрованих форм активності).

Таким чином, можна зробити висновок, що мотиваційна готовність до юридичної діяльності як інтерес до самої праці, зацікавленість і позитивні переживання від виконання самої діяльності може бути істотно підвищена шляхом введення додаткових зовнішніх стимулів: підсиленні зовнішньої мотивації, матеріальних благ, пов'язаних з певними досягненнями, привабливістю для людини самої діяльності. Тому важливою умовою збереження людиною мотиваційної готовності і активності (особливо у юридичній діяльності) є управління процесами підкріплення: розширення і більш глибоке усвідомлення змісту й особистісної значимості виконуваних дій, підбір завдань оптимальної складності, перехід від зовнішнього підкріплення до самопідкріплення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гончарова Н. О. Особливості професійно-психологічної підготовки працівників правоохоронної діяльності. *Психологія і особистість*. 2021. №1(21). С.165-175.
2. Мілорадова Н. Особливості професійної мотивації слідчих органів досудового розслідування на вузівській стадії професіогенезу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. №2(50). С.87-93.
3. Сірко Р. І., Слободяник В. І. Психологічний аналіз особистісних характеристик курсантів різних рівнів успішності у навчанні. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 11. С. 825-835.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Абаза К. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **48**
- Азаркіна О. В.** Центр соціальних служб Одеської міської ради (Одеса, Україна), заступник директора – начальник відділу з питань надання соціальних послуг, розвитку альтернативних форм виховання та правового забезпечення; Національний університет «Одеська політехніка», кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **121**
- Ананьїва Н. Ю.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **71**
- Аскерова В. Е.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **61**
- Афанасієвська І. О.** Херсонська державна морська академія (Херсон, Україна), старший викладач кафедри англійської мови в судновій енергетиці – **163**
- Бабиніна С. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **52**
- Бабій М. Ф.** Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій – **167**
- Бабій О. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки та управління підприємництвом – **174**
- Балінова А. Є.** Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» (Вінниця, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **74**
- Білошицька Т. Ю.** Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» (Вінниця, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **50**
- Бобровнік В. Л.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **112**

- Божок А. І.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **141**
- Бондар В. Р.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Інженерія програмного забезпечення», студентка – **65**
- Будаєва О. Д.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **22**
- Бункіна М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **43**
- Ватан Ю. П.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор філософії з психології, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **26**
- Волошенко М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **57, 61, 147**
- Голубчиков М. В.** Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна), доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри управління охороною здоров'я – **129**
- Гончарова Н. О.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **103, 188**
- Гратілова К. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Інженерія програмного забезпечення», студентка – **65**
- Гребінник Т. О.** Придніпровська академія будівництва та архітектури (Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії – **180**
- Григоренко Н. Р.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **147**
- Гузенко В. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **28, 54, 55, 94**
- Гунчак О. Ю.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), аспірант кафедри педагогіки та соціальної роботи – **139**

- Данилюк К. В.** Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна), кандидат наук з державного управління, доцент кафедри управління охороною здоров'я – **124**
- Денисенко А. О.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології – **22, 31**
- Дерменева О. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **92**
- Димарчук Д. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **54**
- Дубич К. В.** Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна), доктор наук з державного управління, професор кафедри управління охороною здоров'я – **126**
- Дуда К. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **40**
- Жекул О. А.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **31**
- Злобін Ю. Г.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрант – **87**
- Камбур А. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **143**
- Кармалюк П. С.** Колибаївська гімназія Кам'янець-Подільської міської ради (Кам'янець-Подільський), соціальний педагог – **115**
- Кармалюк С. П.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **115**
- Карпич І. А.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), викладач кафедри теорії та методики практичної психології – **19**

- Касумова С. Р.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **55**
- Керцман О. О.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), аспірантка кафедри теорії та методики практичної психології – **36**
- Кікоть І. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **121**
- Ковальчук І. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **169**
- Ковальчук Т. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **90**
- Коврижко Д. К.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **28**
- Колот С. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **44, 59**
- Конєва Т. М.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури – **151**
- Корнещук В. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи – **159**
- Костриця Л. Ю.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **29**
- Котломанітова Г. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації – **156**
- Кравченко Г. Д.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **57**

- Кравченко О. О.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти – **137**
- Краснянська Н. Д.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук – **183**
- Кудрявцева О. А.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки – **171**
- Кучумова Н. І.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **119**
- Лазарева А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **185**
- Лазарєва А. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **83**
- Лазоренко Т. М.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології – **19, 85, 87**
- Лисая О. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **44**
- Лисенко О. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **107**
- Мартинюк І. В.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат економічних наук, доцент, декан факультету фінансів та банківської справи – **176**
- Михальчук В. М.** Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна), доктор медичних наук, професор кафедри управління охороною здоров'я – **131**

- Мосасєв Ю. В.** КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **101**
- Ніколова В. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **76**
- Пархоменко В. В.** Національна академія статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна), кандидат економічних наук, доцент, проректор – **149**
- Пламеневська З. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **39**
- Плетос Г. Р.** ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **19**
- Подгорна С. П.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **33**
- Попов О. А.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **110**
- Поспелова І. Д.** ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри теорії та методики практичної психології; Університет Міколаса Раміраса (Вільнюс, Литва), факультет гуманітарних і соціальних досліджень, науковий співробітник інституту психології – **17**
- Прокопчук Н. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **100**
- Равлюк Т. А.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **139**
- Решетник Л. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **26**

- Родрігес Рон А.** Університет Ізраїлю «UISRAEL» (Кіто, Еквадор), доктор наук з адміністрування, викладач кафедри адміністративних наук – **78**
- Руснак О. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Менеджмент», студентка – **80**
- Салагор І. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Атомна енергетика», студент – **67**
- Самко В. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **69**
- Северинюк Т. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), приват-доцент, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **71**
- Семенкова А. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **80**
- Сеніч А. Л.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **94**
- Сич С. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **59**
- Соболь-Хоменко С. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **96**
- Соколова О. Ю.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «спеціальність «Психологія», студентка – **98**
- Степаніщева М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **24**
- Столярик О. Ю.** Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна), доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **133**
- Суханова М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **107**
- Татарчук А. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), аспірант кафедри педагогіки та соціальної роботи – **145**

- Ткаченко С. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **24**
- Тодорцева Ю. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **29, 48, 121**
- Томчук М. І.** Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» (Вінниця, Україна), доктор психологічних наук, професор кафедри психології – **50**
- Фурман А. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор психологічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту гуманітарних наук – **36**
- Харченко А. С.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **103**
- Хозраткулова І. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **90, 92**
- Христич А. Л.** Міжнародна організація праці (Неон, Швейцарія), доктор публічного адміністрування, старший менеджер проєктів відділу управління ІТ проєктами – **44**
- Цуркан І. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студент – **105**
- Чебикін О. Я.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, професор кафедри теорії та методики практичної психології – **33**
- Черушева Г. Б.** Національна академія статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін – **149**
- Шевельова О. О.** Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **85**

- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту – **176**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, проректор з науково-педагогічної роботи – **174**
- Шпак Е. Б.** Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» (Вінниця, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **178**
- Штрайхер О. А.** Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна), аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи – **63**
- Яновська Т. А.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **188**
- Яцко В. І.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **46**

LIST OF AUTHORS

-
- Abaza K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **48**
- Afanasiievskia I.** Kherson State Maritime Academy (Kherson, Ukraine), the Senior lecturer of the English in ship power engineering Department – **163**
- Ananiva N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **71**
- Askerova V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **61**
- Azarkina O.** Center for Social Services of the Odesa City Council (Odesa, Ukraine), Deputy Director – the Head of the Department for Social Services, Development of Alternative Forms of Education and Legal Support; Odesa Polytechnic National University, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **121**
- Babii O.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Dean of Economics and Enterprise Management Faculty – **174**
- Babiy M.** Lutsk National Technical University (Lutsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Socio-Humanitarian Technologies Department – **167**
- Babynina S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **52**
- Balinova A.** Public higher educational establishment «Vinnytsia academy of continuing education» (Vinnytsia, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **74**
- Biloshitska T.** Public higher educational establishment «Vinnytsia academy of continuing education» (Vinnytsia, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **50**
- Bobrovnik V.** Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine), speciality «Social Work», student – **112**
- Bondar V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Software Engineering», student – **65**
- Bozhok A.** Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine), speciality «Social Work», student – **141**
- Budaieva O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **22**
- Bunkina M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **43**

- Chebykin O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department – **33**
- Cherusheva G.** National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Philosophy, Law and Social and Humanitarian Disciplines Department – **149**
- Danilyuk K.** National Healthcare University of Ukraine named after P. L. Shupyk (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Health Care Management Department – **124**
- Denysenko A.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department – **22, 31**
- Dermeneva O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **92**
- Dubych K.** National Healthcare University of Ukraine named after P. L. Shupyk (Kyiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Professor of the Health Care Management Department – **126**
- Duda K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **40**
- Dymarchuk D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **54**
- Furman A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Director of the Institute of Humanities – **36**
- Golubchikov M.** National Healthcare University of Ukraine named after P. L. Shupyk (Kyiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Health Care Management Department – **129**
- Goncharova N.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **103, 188**
- Hratilova K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Software Engineering», student – **65**

- Hrebinyk T.** Pridniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture (Dnipro, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Philosophy Department – **180**
- Hryhorenko N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **147**
- Hunchak O.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Postgraduate Student of the Pedagogy and Social Work Department – **139**
- Huzenko V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **28, 54, 55, 94**
- Kambur A.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **143**
- Karmaliuk P.** Kolybaivka gymnasium of the Kamianets-Podilskyi city council (Kamianets-Podilskyi, Ukraine), Social pedagogue – **115**
- Karmaliuk S.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **115**
- Karpych I.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), the lecturer of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department – **19**
- Kasumova S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **55**
- Kertsman O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Postgraduate Student of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department – **36**
- Kharchenko A.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **103**
- Khozratkulova I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **90, 92**
- Khristich A.** International Labour Organization (Nyon, Switzerland), Ph.D, ICT Project Manager Specialist – **44**
- Kikot I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **121**

- Kolot S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **44, 59**
- Konieva T.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the World Literature Department – **151**
- Korneshchuk V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Psychology and Social Work Department – **159**
- Kostrysia L.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **29**
- Kotlomanitova H.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work, Rehabilitation and Post-war Adaptation Department – **156**
- Kovalchuk I.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **169**
- Kovalchuk T.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **90**
- Kovryzhko D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **28**
- Krasnyanskaya N.** Odesa State Ecological University (Odesa, Ukraine), the Senior lecturer of the Social and Humanitarian Sciences Department – **183**
- Kravchenko H.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **57**
- Kravchenko O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Dean of the Social and Psychological Education Faculty – **137**
- Kuchumova N.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **119**
- Kudriavtseva O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pre-school Pedagogic Department – **171**
- Lazareva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **185**
- Lazarieva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **83**

- Lazorenko T.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department – *19, 85, 87*
- Lysaia O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – *44*
- Lysenko O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *107*
- Martyniuk I.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Dean of Finance and Banking Faculty – *176*
- Mikhalchuk V.** National Healthcare University of Ukraine named after P. L. Shupyk (Kyiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Professor of the Health Care Management Department – *131*
- Mosaiev Yu.** Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy (Zaporizhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *101*
- Nikolova V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *76*
- Parkhomenko V.** National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, vice-rector – *149*
- Plamenevskaya Z.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – *39*
- Pletos G.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *19*
- Podgorna S.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *33*
- Popov O.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Assistant of the Pedagogy and Social Work Department – *110*
- Pospelova I.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theory and Methodology of Practical Psychology Department; Mykolas Romeris University (Vilnius, Lithuania), Faculty of Human and Social Studies, Researcher at the Institute of Psychology – *17*

- Prokopchuk N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **100**
- Ravliuk T.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **139**
- Reshetnyk L.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **26**
- Rodriguez Ron A.** University of Israel «UISRAEL» (Quito, Ecuador), Ph.D, the Associate professor of the Administrative Sciences Department – **78**
- Rusnak O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Management», student – **80**
- Salahor I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Atomic Energy», student – **67**
- Samko V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **69**
- Semenkova A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **80**
- Senich A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **94**
- Severinyuk T.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **71**
- Shevelova O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **85**
- Shinkarenko V.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Vice-Rector for Science and Education – **174**
- Shpak E.** Public higher educational establishment «Vinnytsia academy of continuing education» (Vinnytsia, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **178**
- Shtraikher O.** Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine), Postgraduate Student of the Sociology and Social Work Department – **63**
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Management Department – **176**
- Sobol-Khomenko S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **96**
- Sokolova O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **98**
- Stepanishcheva M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **24**

- Stoliaryk O.** Lviv National University named after Ivan Franko (Lviv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Pedagogy and Social Work Department – **133**
- Sukhanova M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **107**
- Sych S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **59**
- Tatarchuk A.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Postgraduate student of the Pedagogy and Social Work Department – **145**
- Tkachenko S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **24**
- Todortseva Y.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **29, 48, 121**
- Tomchuk M.** Public higher educational establishment «Vinnytsia academy of continuing education» (Vinnytsia, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Psychology Department – **50**
- Tsurkan I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **105**
- Vatan Y.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **26**
- Voloshenko M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **57, 61, 147**
- Yanovska T.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **188**
- Yatsko V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **46**
- Zhekul O.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **31**
- Zlobin Y.** South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **87**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЬОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 17 травня 2024 р.**

Головний редактор В. В. Корнєщук

Підписано до друку 13.05.2024.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,0.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

